
NOTAT 2012-23

Gjennomgang av de direkte og kostnadssenkende tilskuddene over reindriftsavtalen

VALBORG
KVAKKESTAD

ELLEN HENRIKKE
AALERUD



NILF
Norsk institutt for
landbruksøkonomisk forskning

NILF utgir en rekke publikasjoner

Årlig utkommer:

- «Driftsgranskingar i jord- og skogbruk»
- «Handbok for driftsplanlegging»
- «Utsyn over norsk landbruk. Tilstand og utviklingstrekk».
- «Mat og industri. Status og utvikling i norsk matindustri».

Resultater fra forskning og utredninger utgis i tre serier:

- «NILF-rapport» – en serie for publisering av forskningsrapporter og resultater fra større utredninger
- «Notat» – en serie for publisering av arbeidsnotater, delrapporter, foredrag m.m. samt sluttrapporter fra mindre prosjekter.
- «Discussion paper» – en serie for publisering av foreløpige resultater (bare internettpublisering).

NILF gir også ut:

- «Merverdiavgiftsnøkkel for landbruket»
- «Kontoplan for landbruksregnskap tilpasset NS 4102»
- Regionale dekningsbidragskalkylar.

NILF er sekretariat for Budsjettnemnda for jordbruket som årlig gir ut:

- «Totalkalkylen for jordbruket» (Jordbrukets totalregnskap og budsjett)
- «Referansebruksberegninger»
- «Resultatkontroll for gjennomføringen av landbrukspolitikken»
- «Volum- og prisindeksar for jordbruket» som ligger på:

<http://www.nilf.no/PolitikkOkonomi/Nn/VolumPrisIndeksar.shtml>

NOTAT 2012–23

Gjennomgang av de direkte og kostnadssenkende tilskuddene over reindrifftsavtalen

Valborg Kvakkestad

Ellen Henrikke Aalerud



NILF

Norsk institutt for
landbruksøkonomisk forskning

Serie	Notat
Redaktør	Agnar Hegrenes
Tittel	Gjennomgang av de direkte og kostnadssenkende tilskuddene over reindriftsavtalen
Forfatter	Valborg Kvakkestad og Ellen Henrikke Aalerud
Prosjekt	Reindriftsavtalen (E110)
Utgiver	Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF)
Utgiversted	Oslo
Utgivelsesår	2012
Antall sider	81
ISBN	978-82-7077-842-3
ISSN	0805-9691
Emneord	Reindriftsavtalen, reindrift, kostnadssenkende og direkte tilskudd, verdiskapning og markedsrettet produksjon, kvinners rolle i reindriften

Litt om NILF

- Forskning og utredning angående landbrukspolitikk, matvaresektor og -marked, foretaksøkonomi, nærings- og bygdeutvikling.
- Utarbeider nærings- og foretaksøkonomisk dokumentasjon innen landbruket; dette omfatter bl.a. sekretariatsarbeidet for Budsjettnemnda for jordbruket og de årlige driftsgranskningene i jord- og skogbruk.
- Utvikler hjelpemidler for driftsplanlegging og regnskapsføring.
- Finansieres av Landbruks- og matdepartementet, Norges forskningsråd og gjennom oppdrag for offentlig og privat sektor.
- Hovedkontor i Oslo og distriktskontor i Bergen, Trondheim og Bodø.

Forord

I forbindelse med Reindrifftsavtalen 2012/2013 ble Norske Reindrifftsamers Landsforbund (NRL) og Landbruks- og matdepartementet (LMD) enige om å gjennomgå de direkte og kostnadssendende tilskuddene over Reindrifftsavtalen. NILF ble forespurt om å bistå med dette. Dette notatet er resultatet av en gjennomgang av de kostnadssenkende og direkte tilskuddene over Reindrifftsavtalen for perioden 2001 til 2010.¹ Arbeidet har blitt gjennomført med en ramme på 3 månedesverk. En referansegruppe har bistått NILF i arbeidet, og det har blitt holdt to referansegruppemøter i Oslo. Referansegruppen har bestått av Kristina J. Eira og Terje Haugen som representanter for NRL, Asgrim Opdal som representant for Tamreinlagene, Sveinung Rundberg fra Reindrifftsforvaltningen i Alta og Morten Floor fra Landbruks- og matdepartementet (LMD). I tillegg har Gøril Føleide fra Reindrifftsforvaltningen i Alta vært NILF sin kontaktperson vedrørende tallmateriale, og har bidratt med uvurderlig hjelp til dette. Per Christian Rålm har deltatt på et referansegruppemøte og gitt nyttige innspill. Agnar Hegrenes har bidratt med faglig støtte og sluttredigering av notatet. Stig Gezelius har bidratt med innspill om effekter av en tilskuddsprosent. Siri Fauske har ferdigstilt notatet for publisering. På grunn av utenlandsopphold har Ellen Henrikke Aalerud ikke vært med på sluttarbeidet med rapporten.

Alle feil og mangler i notatet er forfatterens fulle ansvar. Forfatterne tar også det fulle ansvar for alle konklusjoner og forslag i notatet.

¹ I enkelte tilfeller har vi også tall for 2011 og 2012 og de er tatt med.

Innhold

	Side
SAMMENDRAG	1
1 INNLEDNING.....	5
1.1 Bakgrunn for evalueringen.....	5
1.2 Tolkning av mandat og avgrensninger	6
1.3 Avgrensninger	6
1.4 Data og metode.....	6
1.5 Noen sentrale definisjoner og indikatorer	7
2 REINDRIFTSPOLITIKKEN.....	9
2.1 De politiske målene i reindriftspolitikken.....	9
2.2 Virkemidler i reindriftspolitikken	10
2.2.1 Økonomiske virkemidler	10
3 OM REINDRIFTEN I NORGE.....	11
3.1 Samisk reindrift	11
3.2 Reinbeiteområdene.....	12
3.3 Økologiske forhold.....	15
3.3.1 Utvikling i reintall.....	15
3.3.2 Tap av rein	17
3.3.3 Areal saker og behovet for utbetaling av distriktstilskudd	18
4 UTVIKLING I REINDRIFTEN I PERIODEN 2001–2010.....	21
4.1 Organisering og strukturutvikling i reindriften	21
4.2 Produksjon.....	23
4.3 Inntekt.....	25
4.4 Erstatninger	27
4.5 Tilskudd.....	28
4.6 Forholdet mellom tilskudd, erstatninger og inntekter fra kjøtt og biprodukter	29
4.7 Kostnader	30
4.8 Forholdet mellom inntekter, erstatninger og kostnader i reindriften	30
4.9 Vederlag til arbeid og egenkapital	31
4.10 Lønnsinntekt og annen inntekt.....	31
4.11 Oppsummering.....	32
5 HANDEL MED REINKJØTT/ MARKEDET FOR REINKJØTT – VERDIKJEDEN FOR REINKJØTT.....	33
5.1 Markedssituasjonen for reinkjøtt.....	33
5.2 Fastsetting av priser.....	34
6 KOSTNADSENKENDE OG DIREKTE TILSKUDD	39
6.1 Tilskudd til siidaandeler og tamreinlag.....	39
6.1.1 Produksjonspremie.....	39

	Side
6.1.2 Kalveslaktetilskudd.....	43
6.1.3 Driftstilskudd/ etablerertilskudd	45
6.1.4 Tidligslaktetilskudd for rein.....	46
6.1.5 Særskilt tilskudd til siidaandeler i Vest-Finmark reinbeiteområde.....	48
6.1.6 Ektefelle- og samboertillegg	49
6.2 Distriktstilskudd	50
6.2.1 Hvordan tilskuddet har virket	52
6.3 Frakttilskudd.....	52
6.4 Utbetaling av tilskudd over perioden	53
7 NOEN BETRAKTNINGER RUNDT VIRKNINGER AV TILSKUDDENE.....	55
7.1 Hvordan har endringer i kostnadssenkende og direkte tilskudd påvirket verdiskapning og markedsrettet produksjon?.....	55
7.2 Hvordan har tilskuddene påvirket likestilling i reindriften?	57
7.3 Hvordan har tilskuddene lagt til rette for de som har reindrift som hovednæring?	59
7.4 Hvordan har tilskuddene virket i forhold til inntektsfordeling mellom områdene?	60
7.5 Reintallsproblematikk	62
7.6 Oppsummering og konklusjon	63
8 MULIGE ENDRINGER I DIREKTE TILSKUDD TIL REINDRIFTEN.....	65
8.1 Hvilke endringer kan være hensiktsmessig for å bedre reindriftens verdiskapning, samt legger til rette for økt markedsrettet produksjon?.....	65
8.1.1 Markedsrettet produksjon	65
8.1.2 Verdiskapning	66
8.2 Hvordan kan muligheten til å ha reindrift som hovednæring styrkes?	69
8.3 Hvordan kan kvinners posisjon i reindriften bedres?.....	71
8.4 Hvordan kan distriktstilskuddet endres for bedre å legge til rette for distriktenes arbeid med arealsaker?.....	72
9 KONKLUSJON.....	75
REFERANSER.....	77

Sammendrag

I forbindelse med ny reindrifftsavtale for perioden 01.07.2012–30.06.2013 bestemte avtalepartene at det skulle gjennomføres en gjennomgang av de kostnadssenkende og direkte tilskuddene over reindrifftsavtalen. Avtalepartene ønsket at NILF skulle få oppdraget med å forestå gjennomgangen av tilskuddene. Følgende tilskudd er evaluert: distriktstilskudd, produksjonspremie, kalveslaktetilskudd, tidligslaktetilskudd, særskilt tilskudd til siidaandeler i Vest-Finnmark, driftstilskudd, ektefelle- og samboertillegg samt frakttilskudd.

Det første hovedformålet med denne rapporten var å besvare følgende spørsmål:

- I. Hvordan endringer i kostnadssenkende og direkte tilskudd har påvirket verdiskapning og markedsrettet produksjon?
- II. Hvordan tilskuddene har påvirket likestilling i reindriften?
- III. Hvordan har tilskuddene lagt til rette for de som har reindrift som hovednæring?
- IV. Hvordan har tilskuddene virket i forhold til inntektsfordeling mellom områdene?

Perioden vi har sett på er 2001–2010. Som følge av mangel på data på siidaandelsnivå, og som følge av en begrensa ressursramme, har det ikke vært mulig å gi fulldekkende svar på disse spørsmåla. Vi har imidlertid sett på utviklingen i en rekke indikatorer, hentet fra Totalregnskapet for reindrifftsnaeringa, for å besvare disse spørsmåla.

For spørsmål I fant vi at det fra 2003 og frem til i dag i stor grad har vært en positiv utvikling i slakt (tonn) og kilopris. Det har også vært endring i flokkene i retning av mer produksjon, og andel slaktet kalv har økt. Dette tyder på mer markedsrettet produksjon. Samtidig ser vi fallende slaktevekter på kalv i en del områder. Av tilskuddene er det i første rekke produksjonspremien og kalveslaktetilskuddet som har markedsrettet produksjon som formål. Hvor stor betydning disse tilskuddene har hatt i forhold til andre forhold som økt kjøttproduksjon pga. endret klima og mer kontroll av rovdyr, strengere importvern, oppheving av målpris i 2003, samt etterspørselen i markedet, er det ikke mulig å si noe om. Kostnadene har imidlertid økt i perioden. Variasjonen mellom og i det enkelte reinbeiteområde er imidlertid stor.

For spørsmål II fant vi at det har vært liten endring i kvinneandelen når det gjelder ledere av siidaandelen. Videre fant vi at en større andel kvinner jobber utenfor reindrifftsnaeringen, og at denne andelen har økt fra 2001 til 2010. Det er ektefelle og samboertillegget og driftstilskuddet av de direkte tilskuddene som i perioden har hatt potensial for å påvirke kvinners deltagelse i reindriffta. Ektefelle- og samboertilskuddet har gått ned siden 2002. Videre har Vederlag til arbeid og egenkapital i reindriften blitt kraftig redusert fra og med slutten av 1980-tallet. Dette har resultert i at mange, spesielt kvinner, har funnet annet lønnet arbeid.

For spørsmål III fant vi at i Finnmark er en forholdsvis stor del av reieneierne verken ektefeller, samboere eller barn av leder av siidaandelen. Vi har ikke informasjon om hvordan dette er i andre områder. Videre har lønnsinntektene utenfor reindriffta økt for siidaandelsinnehaver og ektefelle. Dette viser at tilskuddene i begrensa grad har klart å legge til rette for de som har reindrift som hovednæring.

For spørsmål IV fant vi at det har vært en økende forskjell mellom områdene med hensyn på hvor mye den enkelte siidaandel får utbetalt. Dette skyldes først og fremst at tilskuddene i større grad premierer verdiskapning og markedsrettet produksjon. Det er særlig Polmak/Varanger og Sør-Trøndelag/ Hedmark som skiller seg ut. I disse

områdene har siidaandelene i gjennomsnitt fått økt sine tilskudd med hhv. 46 prosent og 42 prosent fra 2002 til 2010. Det er særlig kalveslakte- og tidligslaktetilskuddet som har økt i Polmak/Varanger, mens det er produksjonspremien (opp 46 %) og driftstilskuddet, samt tidligslaktetilskuddet som bidrar til Sør-Trøndelag/ Hedmarks økning. Nordland har over perioden størst reduksjon i utbetaling av tilskudd. Dette var en følge av endringer i ordninger fra 2003/2004 hvor man gikk bort fra særordningen for Troms og Nordland med et flatt driftstilskudd på 80 000 kroner. Til og med 2003 hadde ikke disse områdene andre produksjonsavhengige tilskudd. Etter reduksjonen på driftstilskudd ble de produksjonsavhengige tilskuddene endret til også å gjelde disse områdene. Dersom tilskuddene skal føre til inntektsfordeling mellom områdene, må de i større grad differensieres i forhold til de store forskjellene mellom områdene. Dette viser at det kan være en motsetning mellom målet om markedsrettet produksjon og inntektsfordeling mellom områdene.

Det andre hovedformålet med denne rapporten var å besvare følgende spørsmål:

- I. Hvilke endringer kan være hensiktsmessig for å bedre reindriftens verdiskapning, samt legger til rette for økt markedsrettet produksjon?
- II. Hvordan kan muligheten til å ha *reindrift som hovednæring* styrkes?
- III. Hvordan kan kvinners posisjon i reindriften bedres?
- IV. Hvordan kan distriktstilskuddet endres for bedre å legge til rette for distriktenes arbeid med arealsaker?

For spørsmål I vurderte vi tre mulige endringer av produksjonspremien: (1) Fortsatt knytte tilskuddet til omsetning, men arbeide for at EUs klassifiseringssystem EUROP for rein kommer på plass. (2) Fortsatt knytte tilskuddet til omsetning, men med et offentlig kvalitetstillegg som knyttes til fristene for kalveslaktetilskuddet. (3) Fast tilskudd per kg slakt, men med et offentlig kvalitetstillegg tilsvarende alternativ 2. En tilskuddssats i forhold til omsetning gjør det mulig å inkludere annet enn det som leveres til slakteriene i tilskuddet, mens et tilskudd per kg vanskeliggjør dette. Et tilskudd per kg fører imidlertid til at alle får likt tilskudd per kg, mens en omsetningspremie avhenger av prisene slakteriene gir til reineieren. Videre vil et offentlig kvalitetstillegg på kort sikt føre til at områder med lave slaktevekter som for eksempel Vest-Finnmark får mindre i tilskudd, dette kan igjen føre til at færre rein blir slaktet i disse områdene på kort sikt. På lenger sikt vil derimot et slikt tilskudd gi insentiver til økt kjøttproduksjon per rein og dermed gi insentiver til å redusere reintallet i områder med for mye rein.

I tillegg til omsetning av reinkjøtt er også produksjon av fellesgoder som samisk kulturarv, kulturlandskap, kulturminner, levende bygder og biologisk mangfold en viktig form for verdiskapning. Hvilke virkemidler som er mest hensiktsmessige med tanke på å sikre produksjonen av disse fellesgodene, avhenger av om fellesgodene kommer som en direkte følge eller ikke av kjøttproduksjonen. I det siste tilfelle vil det være nødvendig med særskilte virkemidler som for eksempel tilskudd til å bevare kulturminner, tradisjonelle driftsmåter, biologisk mangfold og kulturlandskap. Gode anbefalinger angående virkemidler for ivaretagelse av fellesgoder fra reindriften krever imidlertid mer utredning.

For å styrke *muligheten til å ha reindrift som hovednæring* (spørsmål II) er en tilskuddsprosent vurdert. I Finnmark er det en betydelig del av reinflokken til siidaandelen som ikke eies av siidaandelsinnehaver eller hans/hennes ektefelle og barn. Dette er lite gunstig med tanke på å styrke muligheten til å ha reindrift som hovednæring. Med en tilskuddsprosent ser man for seg at man knytter deler av tilskuddet opp mot hvor stor andel av reinen som eies av siidaandelsinnehaveren og hans/hennes ektefelle og barn. Om man etablerer en slik ordning er formålet å stimulere til at lederen tar kontroll over en større andel av flokken og med det gir mulighet til å ha reindrift som hovedvirksomhet. Om man skal innføre en slik ordning anbefaler vi at eierandelen må ligge

på mellom 80 og 90 prosent for at man ikke skal få avkortning i tilskuddene. Videre foreslår vi at man innfører en gradert ordning hvor avkortningen øker dersom man kun eier 70 % og ytterligere om man kun eier 60 %. Allerede i dag er det slik at siidaandelsinnehaver kan øke inntektene sine ved å bestemme at de skal eie en større andel av reinflokken. Et viktig spørsmål er derfor hvorfor ikke dette skjer i dag (i enkelte områder) og om det vil skje med en tilskuddsprosent. Videre kan en tilskuddsprosent være vanskelig å kontrollere. En annen løsning enn en tilskuddsprosent kan være at man etablerer ulike satser for tilskudda avhengig av om man er siidaandelsinnehaver (og ektefelle, barn) eller ikke. Mens en tilskuddsprosent gir incentiver til siidaandelsinnehaver om å få en større andel av reinflokken, vil en slik ordning gi de som eier rein, men ikke er siidaandelsinnehaver mindre incentiver til å ha rein.

For å bedre kvinners posisjon i reindriften (spørsmål III) kan det være aktuelt å styrke ektefelle- og samboertilskuddet. Økt verdiskapning kan også ha en positiv effekt på kvinners rolle i reindriften dersom økt verdiskapning gir et tilstrekkelig inntektsgrunnlag til å underholde flere i næringen.

For bedre å legge til rette for distriktenes arbeid med arealsaker er det vurdert å fordele etter følgende kriterier: antall siidaandeler, arealet på distriktet og antall kommuner. Mulige alternativer kan være: (1) 10 000 kr per siidaandel og 9,4 kroner per km² i distriktet, (2) 12 000 kr per siidaandel og 8,42 kroner per km² i distriktet, (3) tilskudd utbetales basert på antall kommuner i distriktet.

Rapporten har kommet med en rekke forslag til endringer av virkemidler og drøftinger av disse endringene. Summen av disse forslagene kan være større enn rammen for reindriftsavtalen. Hvilke endringer som eventuelt bør bli gjennomført, er selvsagt et politisk spørsmål og et forhandlingsspørsmål.

Definisjoner

Reinbeitedistrikt: geografisk område der man kan drive reindrift. Hvert av de seks reinbeiteområdene i landet er delt inn i flere reinbeitedistrikter. I hvert reinbeitedistrikt opprettet etter § 2 i Reindriftsloven (2007), skal det være et distriktsstyre valgt av de aktive reindriftsutøverne i distriktet. Hvert reinbeitedistrikt kan være delt inn i flere siidaer. Hovedoppgaven for reinbeitedistriktet er å organisere reindriften innenfor distriktet. Siidaen og siidaandelen står for det praktiske reindriftsarbeidet.

Siida: en gruppe av reineiere som utøver reindrift i felleskap på bestemte arealer (Reindriftsloven, 2007). Loven skiller mellom sommersiida og vintersiida. Sommer-siidaen er utgangspunktet for lovens bestemmelser.

Siidaandel: erstattet driftsenheten i Reindriftsloven f.o.m 1. juli 2007. Med siidaandel forstår gruppe, normalt familie, eller personer som er del av en siida og som driver reindrift under ledelse av en person, eller av ektefeller eller av samboere i felleskap. Ansvarlig leder i siidaandelen bestemmer hvem som får eie rein i andelen samt antallet rein. Ansvarlig leder i siidaandelen mottar også tilskudd på vegne av siidaandelen.

Tamreinlag: Sammenslutning av andelshavere med særskilt tillatelse for reindrift i enkelte sørnorske fjellområder utenfor det samiske reindriftsområdet.

1 Innledning

1.1 Bakgrunn for evalueringen

Den 23. februar 2012 ble Norske Reindriftsamers Landsforbund (NRL) og Staten enige om ny reindriftsavtale for perioden 01.07.2012–30.06.2013. I forbindelse med forhandlingene bestemte avtalepartene at det skulle gjennomføres en gjennomgang av de kostnadssenkende og direkte tilskuddene over reindriftsavtalen. Avtalepartene ønsket at NILF får oppdraget med å forestå gjennomgangen av tilskuddene.

I sluttprotokoll for reindriftsavtaleforhandlingene i 2012 ble avtalepartnerne enige om følgende (LMD 2012a):

- a. Foreta en gjennomgang av de *kostnadssenkende og direkte tilskuddene*, herunder gjeldene tilskuddsordninger og de ordninger som er avvirket siden omleggingen i 2003/2004.
- b. Formålet med gjennomgangen er å få klarlagt om effekten av de kostnadsenkende og direkte tilskuddene samsvarer med avtalepartenes intensjoner ved omleggingen i 2003/2004 om å stimulere til økt markedsrettet produksjon og verdiskapning. Videre skal gjennomgangen gi en vurdering om tilskuddene har lagt til rette for de som har reindrift som hovednæring, og hvordan tilskuddene har virket i forhold til likestilling og inntektsfordeling mellom områdene, samt hvordan tilskuddene har virket i forhold til organisering og utøvelsen av reindriften.
- c. Vurderingene skal foretas for hvert enkelt reinbeiteområde, samt for hvert av tamreinlagene.²
- d. Gjennomgangen skal ta sikte på å foreslå justeringer som gjør at de kostnadsenkende og direkte tilskuddene i størst mulig grad stimulerer til den reindrift som har *markedsrettet produksjon og verdiskapning* som mål samt at muligheten til å ha *reindrift som hovednæring* styrkes. I den forbindelse skal en *tilskuddsprosent knyttet til reinens eierskap i siidaandelen* vurderes. Videre skal det vurderes justeringer av dagens ordninger og mulige andre tiltak innenfor gjeldende bevilgningsramme som kan styrke *kvinnenes posisjon i reindriften*. I tillegg skal det vurderes endringer i distriktstilskuddet som bedre legger til rette for distriktenes arbeid med arealsaker.
- e. NILF får oppdrag med å foreta gjennomgangen av tilskuddene.
- f. NILFs arbeid skal skje i nært samarbeid med Reindriftsforvaltningen som forutsettes å stille det aktuelle grunnlagsmaterialet for utredningen til disposisjon og bidra med beregningsarbeid. Gjennom en referansegruppe skal NILF arbeide i nær kontakt med avtalepartene for drøfting og innspill.
- g. Referansegruppen skal bestå av fire personer, hvorav to oppnevnes av LMD og to oppnevnes av NRL. I tillegg vil en person komme fra tamreinlaget.
- h. NILF utarbeider rapport med foreløpige vurderinger og forslag til videre prosess innen 18. mai 2012.
- i. Avtalepartene drøfter rapporten på forskriftsmøtet i mai/juni og treffer vedtak om den videre prosess. Endelig rapport forutsettes lagt fram for avtalepartene innen 1. november 2012. Prosjektet forutsettes finansiert over avtalens budsjettposter.

² Dette er bare i begrensa grad fulgt opp grunnet ressursrammen.

1.2 Tolkning av mandat og avgrensninger

På bakgrunn av mandatet, har NILF utformet følgende problemstillinger som vi ønsker å besvare i prosjektet:

1. *Hvordan har endringer i kostnadssenkende og direkte tilskudd påvirket verdiskapning og markedsrettet produksjon?*
2. *Hvordan har tilskuddene påvirket likestilling i reindriften?*
3. *Hvordan har tilskuddene lagt til rette for de som har reindrift som hovednæring?*
4. *Hvordan har tilskuddene virket i forhold til inntektsfordeling mellom områdene?*

Videre tolker vi mandatet slik at noen forslag til justeringer som gjør at de kostnadssenkende og direkte tilskuddene i størst mulig grad stimulerer til den reindrift som har *markedsrettet produksjon og verdiskapning* som mål skal belyses. Følgende problemstillinger rettes mot dette:

1. *Hvilke andre endringer eller justeringer kan være hensiktsmessig innenfor dagens ramme for å bedre reindriften verdiskapning, samt legger til rette for økt markedsrettet produksjon?*
2. *Hvordan kan muligheten til å ha reindrift som hovednæring styrkes?*
3. *Hvordan kan kvinners posisjon i reindriften bedres?*
4. *Hvordan kan distriktstilskuddet endres for bedre å legge til rette for distriktenes arbeid med arealsaker?*

1.3 Avgrensninger

Følgende avgrensning ligger til grunn for tolkning av mandatet:

- NILF har mottatt tall fra Reindriftnæringens forvaltningen for perioden 2001 til 2010. Dette legger grunnlag for tidsperioden for gjennomgangen.
- Det er kun de kostnadssenkende og direkte tilskuddene, dvs. ikke ordninger som sorterer under RUF, juridiske virkemidler og annet, som gjennomgås. Det kan være vanskelig å finne årsaks-virkning-sammenhenger mellom de kostnadssenkende og direkte tilskuddene og markedsrettet produksjon og verdiskapning. Andre virkemidler over reindriftnæringens avtale, juridiske virkemidler og markedsforhold påvirker også hvordan reindriftnæringens utøverne innretter seg mot økt verdiskapning og markedsrettet produksjon.

1.4 Data og metode

Gjennomgangen av de direkte og kostnadssenkende tilskuddene tar først og fremst utgangspunkt i data innhentet og bearbeidet av Reindriftnæringens forvaltningen. Totalregnskapet³ for reindriftnæringen er den sentrale kilden til kvantitative data og regnskapsdata. Data fra totalregnskapet er supplert med en dokumentgjennomgang og enkelte samtaler med aktører i reindriftnæringen.

³ Totalregnskapet viser oversikter over den økonomiske situasjonen i næringen, både for landet som helhet og for de enkelte reinbeiteområdene. Totalregnskapet er et sentralt underlagsdokument for forhandlingene om en næringsavtale mellom Staten og reindriftnæringen.

Metodisk tilnærming

Dokumentanalyse på forvaltningsnivå

Vi har gjennomført en dokumentanalyse på forvaltningsnivå hvor vi har studert relevante dokumenter som handlingsplaner, rapporter fra arbeidsgrupper samt reindriftsavtalene. Vi har også basert oss på tidligere evalueringer på forvaltningsnivå.

Totalregnskapet for reindriftsnæringen

Det samles årlig inn regnskapsdata for reindriftsnæringen i Totalregnskapet. De ulike postene danner hovedkilden for å kunne vurdere endringer i inntekt, priser, tilskudd osv., og vil være en sentral kilde for å kunne vurdere endringer i verdiskapning og markedsrettet produksjon.

I utgangspunktet er ikke datagrunnlaget godt nok til å gjennomføre en grundig evaluering av ordningene, men det er mulig å se etter mulige trender i indikatorer, og eventuelt om endringene i tilskuddene har medført endringer i trendene. Dokument og datagjennomgangen er supplert med uformelle intervjuer og diskutert med referansegruppen.

1.5 Noen sentrale definisjoner og indikatorer

Verdiskapning og markedsrettet produksjon

Verdiskapning og markedsrettet produksjon er et sentralt mål for tilskuddene som skal gjennomgås her. Verdiskapning i bedriftsøkonomi skjer dersom en bedrift enten øker omsetning (økt enhetspris/ økt salg) eller reduserer kostnader (lavere administrasjons-/produksjonskostnader). I den klassiske definisjonen tar man ikke hensyn til ressursgrunnlaget eller andre eksterne effekter. Verdiskapning i reindrifta handler om å maksimere flokkens forrentning, gitt ressursgrunnlaget. Ytre faktorer som arealinngrep, beite, rovdyr, klima og naturlige sykliske variasjoner legger begrensninger på antall rein i flokken og dermed mulig slakteuttak. Et bedriftsøkonomisk mål for verdiskapning som kun fokuserer på økt salg, økt enhetspris eller reduserte kostnader, vil ikke fange opp det komplekse samspillet mellom økologisk, økonomisk og kulturell bærekraft, som er sentrale mål for reindriftsnæringen. Det er likevel viktig å finne noen målbare indikatorer for verdiskapning. I denne rapporten vil vi se på følgende former for verdiskapning: kjøttinntekter og biproduktinntekter, binæringsinntekter, produksjon av offentlige goder og sysselsetning.

Hovednæring

Vi velger her å definere 'den som har reindrift som hovednæring' som siidaandelsinnehaver, som henter sin hovedinntekt fra reindrifta. Reindrift har tradisjonelt vært en familiebasert næring, der familiemedlemmene har likeverdig ansvar for de ulike oppgavene i reindriften.

Markedsrettet produksjon

Vi definerer her markedsrettet produksjon som produksjon tilpasset markedets etterspørsel, for eksempel levering av kjøtt med høy kvalitet (det vil si dyr med god kjøttfylde), økt pris, at krav til dyrevelferd er ivaretatt, tradisjon, «kortreist», naturlighet ol. Markedsrettet produksjon vil best kunne måles gjennom salgsverdien på kjøttet. Man kan anta at dersom det har skjedd en økt markedsrettet produksjon i perioden 2000–2011 som et resultat av endringen i tilskuddene, vil dette gjenspeiles i økt omsetning og økt pris.

- Pris

- Omsetning/ salgstall.

Likestilling

Med likestilling menes likestilling mellom kjønnene; likerett og like muligheter for begge kjønn på hverandres tradisjonelle områder (Arbeidsgruppe 2010). For å måle likestilling vil NILF ta utgangspunkt i kjønn på siidaandelsinnehaver, samt totale husholdsinntekter for reindriftsfamilier og fordeling mellom kjønn. Det kan også være interessant å se på antall årsverk og utvikling i antall årsverk i reindriften. Er det slik at reindriften har økonomiske rammevilkår (inntekt) til å være en familiebasert næring (sysselsette flere enn én person), og har det vært en endring i dette siden endringen av tilskuddene i 2003/2004? Antallet siidaandeler som mottar ektefelle/samboer-tillegg kan også være en viktig indikator for likestilling og kvinnens deltakelse i reindriften.

- Om siidaandelsinnehaver er mann eller kvinne
- Husholdsøkonomi og fordeling av inntekter
- Arbeidsforbruk og kjønn
- Antall som mottar ektefelle/samboer tillegg.

Regionale forskjeller

NILF ser det som viktig at utredningen tar tilstrekkelig hensyn til de regionale utfordringene i reindriften. To regionale hovedutfordringer vil bli vektlagt her; reinantalls-tilpasning i deler av Finnmark og tap til rovdyr i Sør-Trøndelag/Hedmark, Nord-Trøndelag, Troms og Nordland.

Arealsaker

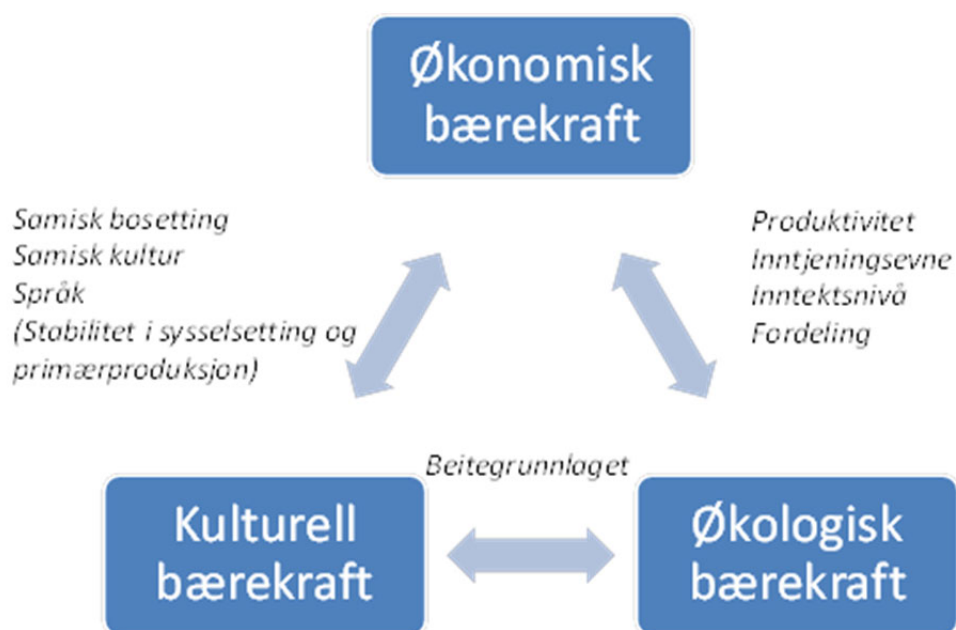
Det er et stort antall arealsaker som skal behandles av reinbeitedistriktenes styrer. For å regne ut hvordan et distriktstilskudd eventuelt skal endres, kan man ta utgangspunkt i størrelsen på distriktet, eller man kan vurdere hvor mange saker distriktet for eksempel har behandlet de tre siste årene. Indikatorer for dette vil avgjøres etter nærmere vurdering i samråd med Reindriftnforvaltningen.

2 Reindriftspolitikken

2.1 De politiske målene i reindriftspolitikken

De overordnede målsettingene i Reindriftspolitikken er trukket opp i St. meld. nr. 28 (1991–1992) En bærekraftig reindrift, og av Stortinget i Innst. S. nr. 167 (1991–1992). I innstillingen konkretiseres hovedmålet «En bærekraftig reindrift» gjennom delmålene om en økologisk, økonomisk og kulturelt bærekraftig reindrift. Målene står i innbyrdes sammenheng; økologisk bærekraft gir grunnlag for økonomisk bærekraft, og sammen gir økologisk og økonomisk bærekraft mulighet for å ivareta og utvikle kulturell bærekraft. Meld. St. nr. 9 (2011–2012) Velkommen til bords, viderefører det tredelte målet om en økologisk, økonomisk og kulturell bærekraftig reindrift, der det framheves at økologisk bærekraft står sentralt.

Figur 2.1 illustrerer reindriftens politiske målsettinger og mulige indikatorer for disse målsettingene. Illustrasjonen laget på bakgrunn av Meld. St. nr. 9 (2011–2012) og Riksrevisjonen (2012).



Figur 2.1 Reindriftens politiske målsettinger

Det kan til dels være innbyrdes motsetninger mellom de tre delmålene (LMD 20121b). Tilstrekkelig med menneskelige ressurser er en forutsetning for kulturell bærekraft. Samtidig vil livsgrunnet, dvs. økonomisk bærekraft, svekkes dersom inntektene skal deles på mange. Tilgjengelig beiteareal setter de ytre rammene for reindriftens utviklingsmuligheter (LMD, 20121b).

For økologisk og økonomisk bærekraft er det derimot en positiv sammenheng siden en økologisk bærekraftig reinstamme gir god kjøttfylde og dermed økte priser.

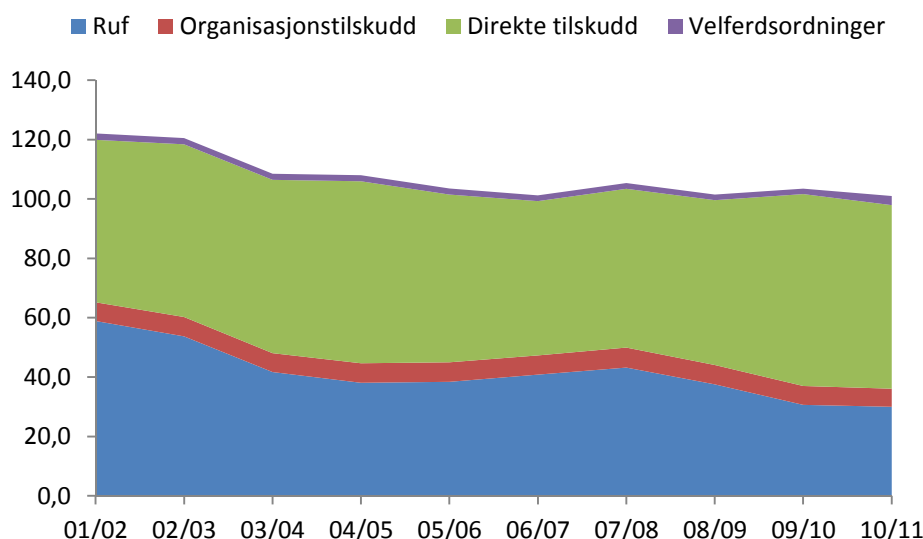
2.2 Virkemidler i reindriftspolitikken

De to sentrale virkemidlene i reindriftspolitikken for å oppnå den tredelte målsettingen er Reindrifftsloven og Reindrifftsavtalen. I 2007 ble en ny reindrifftslov innført. Denne loven legger til rette for større grad av indre selvstyre i reindriften, økt medansvar og innflytelse fra reindrifftsutøverne. Et viktig virkemiddel i loven er utarbeidelse av bruksregler. Denne rapporten vil ikke komme nærmere inn på loven. Det er likevel verdt å merke seg at juridiske virkemidler og endringer i reindrifftsloven kan ha ført til endringer i reindriften, samt ha påvirket økonomisk utkomme og organisering.

2.2.1 Økonomiske virkemidler

Reindrifftsavtalen er, ved siden av reindrifftsloven, det viktigste redskapet myndighetene har for å følge opp målene og retningslinjene i reindriftspolitikken (LMD, 2011). Dagens hovedavtalen for reindrift, som ble godkjent av Stortinget 1. juni 1993, ga Landbruks- og matdepartementet (LMD) fullmakt til å forhandle med Norske Reindrifftssamers landsforbund (NRL) om ettårige avtaler for reindrifftsneringen (LMD, 2011). I avtalen heter det at partene skal føre forhandlinger om en løpende reindrifftsavtale med tiltak som tar sikte på en utvikling av reindrifftsneringa i samsvar med de til enhver tid vedtatte politiske mål og retningslinjer, samt ut fra de behov og utfordringer neringen til enhver tid står ovenfor.

Reindrifftsforhandlingene gjennomføres hvert år, og perioden for Reindrifftsavtalen er fra 1. juli til 30. juni det påfølgende år. Reindrifftsavtalen har hatt en nominell ramme på om lag 100 mill. kroner fordelt på underpostene Reindrifftens utviklingsfond (RUF), organisasjonstilskudd, direkte tilskudd og velferdsordninger. Figur 2.2 viser bevilgninger fordelt på de ulike underpostene i faste 2010-kroner. Det har vært en samlet nedgang på 17 prosent over perioden, noe som i stor grad skyldes en nedgang i tilskudd over RUF (ned 49 %). Det har vært en reell økning i direkte tilskudd med 13 prosent fra 2001 til 2010. De utgjør i dag litt over 60 prosent av totalt bevilgninger til reindriften, fra omtrent 45 prosent i 2001.



Figur 2.2 Direkte og kostnadssenkende tilskudd over reindrifftsavtalen, 2001–2010, 1000 faste 2010-kroner

Kilde: Reindrifftsforvaltningen, 2012b og SSB 2012

3 Om reindriften i Norge

Reindriftsområdet i Norge dekker et areal på 140 000 km² (40 prosent av Norge), og er delt opp i seks reinbeiteområder; Øst-Finnmark, Vest-Finnmark, Troms, Nordland, Nord-Trøndelag og Sør-Trøndelag/Hedmark. I tillegg til samisk reindrift, utøver fire tamreinlag ikke-samisk reindrift og det finnes en privateid reinstamme i Rendalen. Den samiske særretten gjelder bare innenfor disse seks områdene, og utenfor reinbeiteområdene kan det ikke utøves reindrift uten særskilt tillatelse. Reindrift utenfor de samiske områdene er konsesjonsbelagt og avhengig av grunneiertillatelse iht. reindriftsloven § 5.

Reindrift er en nomadisk driftsform som flytter seg i takt med reinens tradisjonelle vandring mellom vinter og sommerbeite. Flyttemønstrene varierer både i retning, lengde og tid, og er i all hovedsak i sammenheng med naturgitte forhold. Det er imidlertid en rekke bestemmelser og hensyn som må tas i forhold til for eksempel grenser, bebyggelse og infrastruktur.

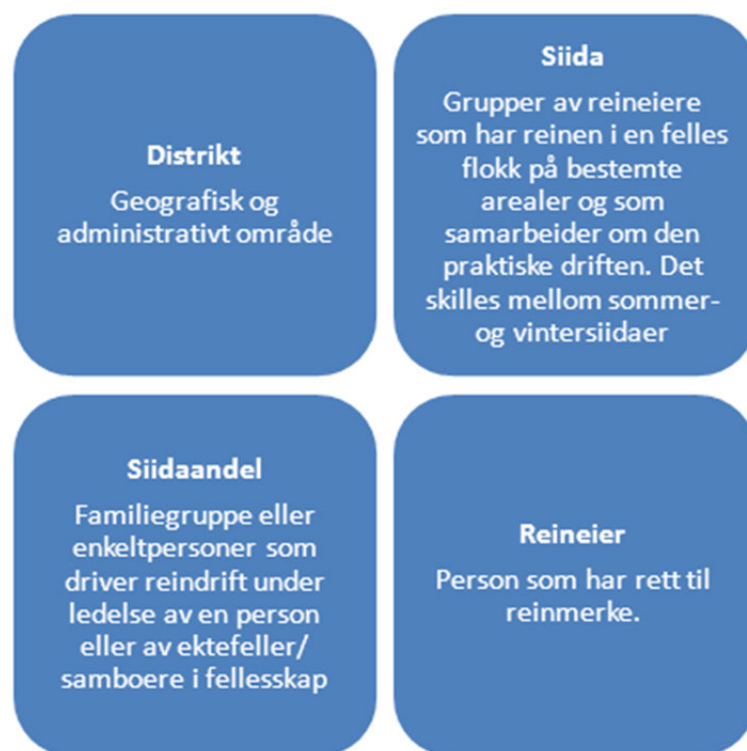
3.1 Samisk reindrift⁴

Reindriftsamene utgjør en forholdsvis liten del av den samiske befolkningen (ca. 10 prosent), men spiller en viktig rolle som bærere av samisk språk og kultur. Reindrift representerer en næringsvei og en livsform som på mange måter er særpreget samisk, og reindriftpolitikken er derfor sentral i samepolitisk sammenheng.

I dag kan samisk reindrift deles opp i tre ulike nivåer av sosial organisasjon: (1) Distrikt (2) siida og (3) siidaandel. Distriktet er et geografisk og administrativt område. Siida eller sitje på sørsamisk, består av grupper av reineiere som har reinen i en felles flokk på bestemte arealer og som samarbeider om den praktiske driften. Siidaen har fra 2007 fått en formell rolle i den nye reindriftsloven. Det skilles mellom sommer- og vintersiidaer. Siidaandel er det som tidligere var «driftsenhet», en familiegruppe eller enkeltpersoner som driver reindrift under ledelse av en person eller av ektefeller/samboere i fellesskap.⁵ Det er ansvarlig leder i siidaandelen som får bestemme hvem som har rett til å eie rein og vedkommende sitt reintall. Det er også siidaandelsinnehaver som mottar tilskudd og bestemmer om disse tilskuddene skal fordeles mellom de andre medlemmene i siidaandelen. En reineier er en person som har rett til reinmerke. All rein skal merkes, og kun personer av samisk ætt og som har reindrift som hovednæring, eller som har foreldre eller besteforeldre som har hatt reindrift som hovednæring, kan ha reinmerke. Man må også være med i en siidaandel. Figur 3.1 illustrerer organiseringen av samisk reindrift.

⁴ Der annet ikke er spesifisert, er dette kapitlet basert på Reindriftsforvaltningen (2012a).

⁵ Tidligere «driftsenhet»



Figur 3.1 Organisering av samisk reindrift

3.2 Reinbeiteområdene

Reindriften er delt inn i seks reinbeiteområder i tillegg til tamreinlagene. Det er store variasjoner mellom de enkelte reinbeiteområdene med hensyn på klima, økologiske forhold, organisering, og type utfordringer reindriftsutøverne møter. Det er også stor variasjon innad i områdene, mellom distriktene og mellom de ulike siidaandelene i samme distrikt. Vi vil her holde oss til områdenivå. Videre kan områdene grovt deles inn i tre geografiske områder som har noen fellestrekk:

- Troms og Nordland har et klima preget av mye nedbør og snørike vintre. Dette fører til knapphet på vinterbeiter, men rikelig tilgang på sommerbeiter. Følgelig er veksten på sommeren god, men begrensinger på vinteren (pga. topografi og kystklima) og store rovdyrtap er forhold som resulterer i lav kalveproduksjon og lave reintall. Dette påvirker slakteuttaket i disse områdene.
- Vinterbeitene i Finnmark er preget av kontinentalt, stabilt vinterklima. Dette gir mulighet for høy kalveproduksjon og høy tetthet av dyr. I fellesbeiteområdene i deler av Finnmark (Karasjok og Kautokeino) har denne situasjonen blitt utnyttet til å bygge opp store reinflokker med høy reintetthet som resultat. Dette har ført til økt konkurranse og redusert vekst gjennom sommeren. Konsekvensen av dette er redusert kalvetilgang og høy sårbarhet for nedbørsrike vintre. I de østligste delene av Finnmark (Polmak/Varanger) og i Sør-Trøndelag/Hedmark utnyttes derimot den gunstige klimatiske situasjonen til intensivt slakteuttak. Dette sørger for å holde reintallet stabilt lavt. Konsekvensen er høy kalvetilgang, god vekst gjennom sommeren og god motstandsdyktighet mot snørike vintre. (Fauchald m.fl. 2004).
- Sør-Trøndelag/Hedmark og Tamreinlagene, og i noe mindre grad Nord-Trøndelag har mer stabilt klima og dermed mer stabil produksjon
- Vi vil nedenfor kort beskrive de ulike områdene.

Øst-Finnmark

Øst-Finnmark reinbeiteområde har et totalt areal på om lag 27 800 km² og begrenses geografisk av kommunegrensen mellom Karasjok og Kautokeino i vest og den russiske grensen i øst. Dette er det største reinbeiteområdet i forhold til areal. Reinbeiteområdet er inndelt i elleve reinbeitedistrikt som til sammen berører 15 kommuner. Området er delt inn i 19 sommersiidaer og 51 vintersiidaer (Reindriftsforvaltningen 2012a). Det var til sammen 179 siidaandeler som tilhørte området i 2011, og det var omtrent 88 000 rein i Øst-Finnmark (per 1. april 2010), nesten 21 % mer enn fastsatt reintall (70 000).

De østligste reinbeitedistriktene kalt **Polmak/Varanger**, blir i en del sammenhenger skilt fra de øvrige distriktene i Øst-Finnmark. Tidspunktet for flytting fra vinterbeite til sommerbeite varierer noe mellom distriktene. I Polmak/Varanger skal reinen være ute av vinterbeitene i løpet av mai. Kalvingen foregår på sommerbeitene. Distriktene i Polmak/Varanger har ikke klart definerte høstbeiter. Høstbeiting foregår derfor i sommerområdene. Flytting til vinterbeitene skal skje før oktober.

Karasjok omfatter de vestligste reinbeitedistriktene i Øst-Finnmark reinbeiteområde. Hvert av reinbeitedistriktene har sitt geografisk avgrensede sommerbeite mens høst-, vinter- og vårbeiting foregår på fellesbeitene i Karasjok. Her er det ikke noen formelle avgrensninger mellom de ulike distriktenes områder. Beitefordelingen på fellesbeitene bygger på etablert sedvane, men respekten for disse hevdvunne grensene er i ferd med å forsvinne.

Flytting fra fellesbeitene til sommerbeite foregår i månedsskifte april/mai. Kalvingsperioden starter i midten av mai etter at flokken er ankommet sommerbeite. Slaktingen blir stort sett foretatt før høstflyttingen. Det er likevel enkelte som velger å vente med slakting til november/desember. Dette skyldes ofte mangel på egne gjerdeanlegg på sommerbeite. I Karasjok er det tillatt å flytte inn på felles høstbeite fra 1. september.

Vest-Finnmark

Dette reinbeiteområde har et totalareal på om lag 25 850 km², og omfatter den vestre delen av Finnmark og den nordligste delen av Troms fylke. Kommunegrensen mellom Karasjok og Kautokeino skiller mellom Øst- og Vest-Finnmark reinbeiteområde. Vest-Finnmark er det største området målt i antall siidaandeler og antall rein. Området består av 29 distrikter, delt inn i 36 sommersiidaer og 53 vintersiidaer. Om lag halvparten av distriktene innenfor Vest-Finnmark reinbeiteområde har sommerbeite i Troms fylke, men disse er likevel administrert av reindriftsforvaltningen i Vest-Finnmark. I mars 2010 var det er nesten 21 % flere rein i Vest-Finnmark enn det tallet som har blitt fastsatt (77 400).

Troms

Troms reinbeiteområde følger andre grenser enn Troms fylke. De nordligste kommunene Kvænangen, Nordreisa, Skjærvøy og delvis Kåfjord, ligger i Vest-Finnmark reinbeiteområde. I sør passerer Troms reinbeiteområde fylkesgrensene til Nordland. Fire av reinbeitedistriktene har beiter i Nordland fylke. I tillegg er det tre distrikt som har tilgang på vinterbeiter i Sverige. Svenske samebyer har til gjengjeld rett til sommerbeite innenfor seks delområder i Troms. Totalt dekker Troms reinbeiteområde 26 kommuner i to fylker og to land, og består av 19 distrikter fordelt på 14 sommerbeiter og 14 vinterbeiter. Det er totalt 47 siidaandeler i Troms. I mars 2010 var reintallet 22 % lavere enn det som er fastsatt (12 094 mot 14 800).

Tidspunktet for flytting til vinterbeitene varierer fra år til år som følge av klima- og snøforhold, men er vanligvis unnagjort i løpet av januar. Vårflyttingen skjer i siste halvdel av april, før kalvingen tar til.

Nordland reinbeiteområde

Nordland reinbeiteområdet dekker 32 600 km², og følger også litt andre grenser enn Nordland fylke. Kommunene nord for Ballangen og Narvik ligger i Troms reinbeiteområde. I sør ligger tre av kommunene i Nord-Trøndelag delvis innenfor Nordland reinbeiteområde. Bortsett fra et par mindre øyer samt Lofoten og Andøya betraktes hele Nordland fylke som reinbeiteområde. Fire av reinbeitedistriktene i Nordland har også tilgang på vinterbeiter (konvensjonsbeiter) i Sverige. Til gjengjeld blir ni områder i Nordland benyttet til sommerbeite for svensk rein. Totalt dekker Nordland reinbeiteområde 34 kommuner fordelt på 12 reinbeitedistrikt, 16 sommerbeiter og 18 vinterbeiter. Det er 44 siidaandeler i Nordland, som til sammen hadde 15 667 reinsdyr april 2010. Dette er 16 % lavere enn fastsatt antall på 18 200 rein.

Tradisjonelt har flyttemønsteret i Nordland variert med reinbeitedistriktenes tilgang på vinterbeiter ved kysten eller i fjellområdene i grensetraktene mot Sverige. Dagens reindrift har opprettholdt hovedtrekkene i dette mønsteret. Reinbeitedistriktene som har tilgang til kystnære vinterbeiter, flytter vanligvis vestover, ofte ved hjelp av bil og ferge. Distriktene som ikke har tilgang på kystbeiter, flyttet innover i landet mot svenskegrensen. De to nordligste reinbeitedistriktene har en mer stasjonær driftsform med korte flyttinger mellom årstidsbeitene. Distriktene som har vinterbeiter i Sverige bruker biltransport ved flyttingen. Dette fordi det er lange avstander mellom sesongbeitene, men også på grunn av inngrep og forstyrrelser i de tradisjonelle flyttleiene.

Reinbeitedistriktene sør for Saltfjellet mottok betydelige mengder radioaktivt nedfall etter Tsjernobylulykken i 1986. Lavplantene har spesiell evne til å absorbere radioaktive stoffer, og reindriften ble derfor særlig hardt rammet.

Nord-Trøndelag

Alle reinbeitedistriktene i Nord-Trøndelag er helårsdistrikt, der alle årstidsbeitene finnes innenfor samme geografiske område. Distriktene kan grupperes i kystreindrift (Fovsen-Njaarke og Åarjel-Njaarke) og fjellreindrift (Gaasken-Laante, Skæhkere, Låarte og Østre Namdal). Kystreindriften har vinterbeitene mot kysten, mens fjellreindriften har alle sine årstidsbeiter i innlandet. Det er 10 reinbeitedistrikter i området, 10 beiter og 39 siidaandeler. Til sammen hadde de 13 281 reinsdyr i april 2010, noe som er 20 lavere enn øvre reintall. Tidspunktet for flytting til vinterbeitene varierer fra år til år ut fra vær- og snøforhold, men er vanligvis unnagjort i løpet av januar. Vårflyttingen skjer i siste halvdel av april, før kalvingsperioden tar til.

Sør-Trøndelag/ Hedmark

Reindriftnæringen i Sør-Trøndelag/Hedmark består av fem reinbeitedistrikter fordelt på et område som strekker seg over fire fylker. Det er 30 siidaandeler i området. Reinbeitedistriktene i dette området har stort sett kontinentale beiter hele året. I de nordligste distriktene, Essand og Riast/Hylling, foregår flyttingen mellom barmarksbeiter i kystnære strøk i nord til vinterbeiter omkring Femunden. Elgå er derimot et helårsdistrikt med sesongmessige flyttinger over korte avstander. Trollheimen reinbeitedistrikt ligger for seg selv på grensen mellom innlands- og kystklima. Her foregår flyttingen mellom sommerbeite i Trollheimen i vest til vinterbeite i Iglefjell i øst. Det er var omtrent 13 821 rein i området i april 2010, noe som er 2 % over øvre reintall.

Tamreinlag⁶

Utenom samisk reindrift, drives det i dag reindrift i fire ikke-samiske konsesjonsreindrifter i Sør-Norge, nærmere bestemt Oppland. Disse er Lom Tamreinlag, Vågå

⁶ Reindrift.no (2012)

Tamreinlag, Fram Reinlag og Filefjell Reinlag. I tillegg til dagens fire tamreinlag kommer Rendal renselskap i Hedmark. Renselskapet har unntak fra merkeplikten i reindriftsloven. Dette er ikke reindrift i vanlig forstand da det drives jakt på reinstammen. Reintallet var 12 105 i april 2010, noe som tilsvarte øvre reintall.

Tamreinlagene i Sør-Norge er organisert som ansvarlig selskap av bønder/grunneiere og andre som driver reindrift i fellesskap. I ansvarlig selskap leverer eierne næringsoppgave for reindrift på lik linje med samiske reindriftsenheter og er personlige reneiere. Dette kan sammenliknes med samdrift i jordbruket forøvrig. Antallet andelseiere i hvert reinlag varierer fra fem til nærmere 250. Det er felles eierskap til reinen og hvert reinlag har ett felles reinmerke.

Reindriften drives på beitearealer leid av fjellstyrer og private grunneiere. Generelt nyttes kystnære høyfjellsområder i nordvest som barmarksbeite og mer kontinentale og lavere-liggende fjell- og skogsområder i sørøst som vinterbeite. Det foretas sesongmessige flyttinger mellom beiteområdene vår og høst/ tidlig vinter.

Tamreinlagene er organisert i Kontaktutvalget for tamreinlagene i Sør-Norge. Kontaktutvalget har observatørstatus i forbindelse med reindriftsforhandlingene. I likhet med reindriften innenfor de samiske reinbeiteområdene mottar tamreinlagene forskjellige tilskudd over reindriftsavtalen. Tamreinlagene i Sør-Norge er forvaltningsmessig og faglig underlagt Reindriftsforvaltningen Sør-Trøndelag/ Hedmark.

3.3 Økologiske forhold

Reinens og reinkjøttets kvalitet (kjøttfylde) er avhengige av beitegrunnet. Sommerbeite gir størst grunnlag for å få god vekt på reinen og muligheter for kjøttavkastning (Riksrevisjonen 2012). Årstilveksten er avhengig av høst-, vinter-, og vårbeite. Dårlige sommerbeiter bidrar også til å påvirke simlenes produktivitet. Vekter og kjøttavkastning gir indikasjoner på kvaliteten på sommerbeite, mens kalveprosent er den mest relevante indirekte indikator på høst-, vinter-, og vårbeite.

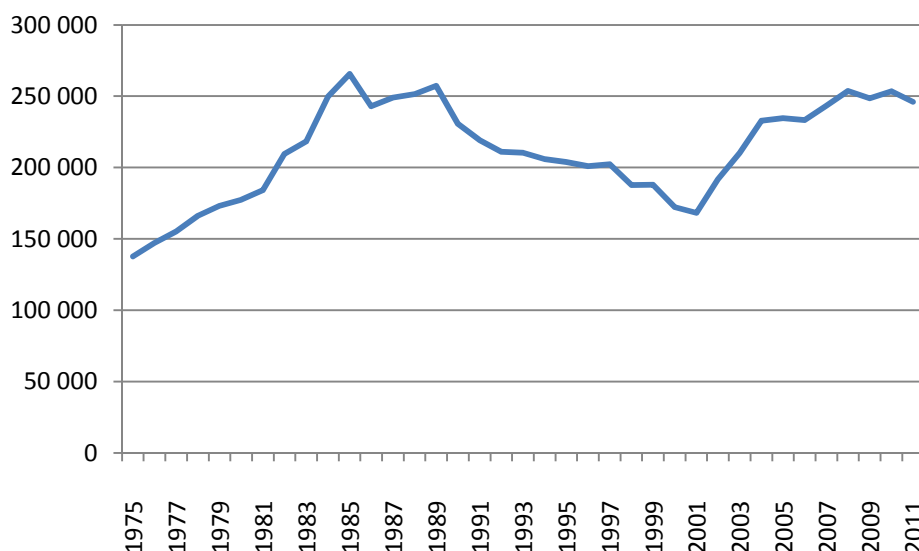
Klima og naturlige klimatiske svingninger har stor påvirkning på reindrifta og legger begrensinger på muligheten til å ta ut slakt.

3.3.1 Utvikling i reintall

Det var per 31. mars 2010 totalt 245 200 rein i Norge, en økning på nesten 50 prosent fra år 2001 (167 000). Tall for perioden 2001–2010 viser at totalt antall rein økte jevnt fra 2000 til 2003, men at økningen har avtatt noe fra 2003 og fram til i dag. Størst økning har det vært i Vest-Finnmark (55 prosent – og Karasjok med 105 prosent) og Troms, mens det for de andre områdene har vært en moderat økning. I Nord-Trøndelag gikk reintallet ned med fire prosent.

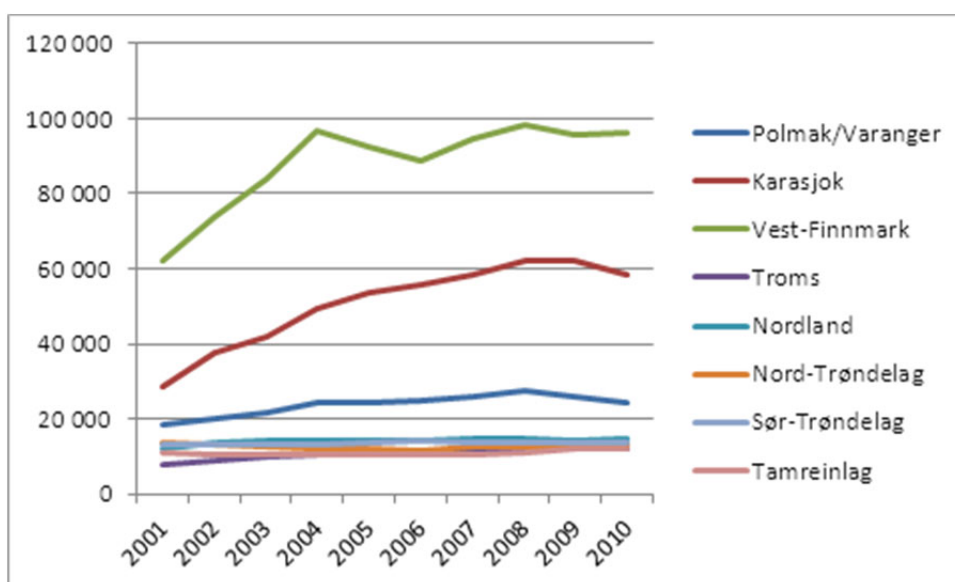
Den bratte økningen i første halvdel av 2000-tallet kan tilskrives gode klimatiske forhold og gunstige beiter. Det hadde på midten av 1990-tallet vært en spesiell situasjon i flere reinbeiteområder med harde vintre og store rovdyrtap. Økningen i første halvdel av 2000-tallet viser en forbedring av produksjonen, og som vi vil vise senere i rapporten, resulterte økt reintall også i økt slakteuttak.

Figur 3.2 og Figur 3.3 viser utvikling i reintall i perioden 1975–2011 for hele landet og områdevis i perioden 2001–2010



Figur 3.2 Utvikling i reintall per 31. mars, 1975–2011, hele landet (foreløpig tall).

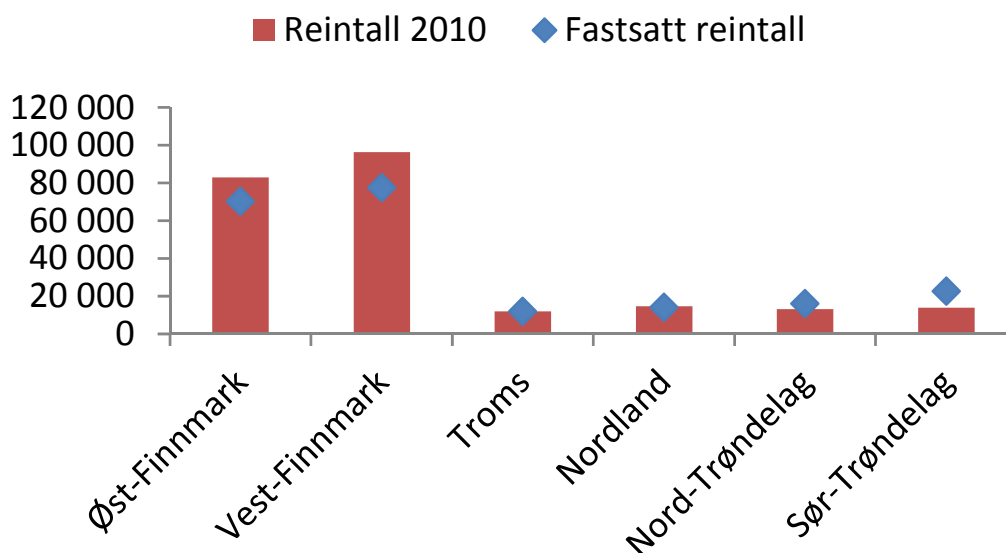
Kilde: Reindrifftsforvaltningen 2012b



Figur 3.3 Utvikling i reintall per 31. mars per område, 2001–2010 (foreløpig tall).

Kilde: Reindrifftsforvaltningen 2012b

I deler av Øst-Finnmark (gjelder ikke for Polmak/Varanger)- og Vest-Finnmark reinbeiteområde er reintallet i dag høyere enn fastsatt øvre reintall (se Figur 3.4). For de andre reinbeiteområdene ligger reintallet på grensen eller noe under (Trøndelagsområdene). Av Figur 3.3 kan man også merke seg at det er store forskjeller mellom antall rein i Finnmark og landet for øvrig.



Figur 3.4 Reintall for de ulike reinbeiteområdene i 2010 og fastsatt reintall

Kilde: Reindrifftsforvaltningen 2012b

Tabell 3.1 viser en samlet nedgang i gjennomsnittlige kalveslaktevokter med 13,5 prosent i perioden. Nedgangen skyldes først og fremst deler av Finnmark, men i Nordland og Nord-Trøndelag har det også vært en reduksjon i gjennomsnittlig vekt på kalv. Tamreinlagene, Troms og Sør-Trøndelag/ Hedmark reinbeiteområde har i gjennomsnitt hatt en økning i slaktevekter på kalv.

Tabell 3.1 Gjennomsnittlige slaktevekter på kalver som er levert slakteri, driftsårene 02/03–10/11

	02/03	04/05	06/07	08/09	10/11	%-vis endring 01/02-10/11
Øst-Finnmark	21,1	19	19,5	17,4	17,4	-15,9 %
Vest-Finnmark	20,4	16,5	17	16,4	16	-17,5 %
Troms	25,2	22,4	22,3	21,8	21,6	0,5 %
Nordland	22,5	21,1	21,9	21,6	20,9	-2,3 %
Nord-Trøndelag	21,4	20	21,5	20,6	19,4	-4,4 %
Sør-Trønd./Hedm.	21,9	21,5	21,5	21,8	21,8	2,8 %
Tamreinlagene	24,9	22,5	23	23,4	24	7,6 %
Hele reindriften	21,8	20,4	19,8	18,6	18	-13,5 %

Kilde: Reindrifftsforvaltningen 2012a

3.3.2 Tap av rein

En bærekraftig reindrift forutsetter også at rovviltsituasjonen kommer under kontroll. Deler av reindriftnæringen har til dels store tap til rovdyr. For noen områder har taps-situasjonen medført uforholdsmessig stor reduksjon av reintall. Etter NRLs mening er reintall langt under det optimale et like stort problem som for høyt reintall (NRL 2012). Tabell 3.2 viser at også når det gjelder rovdyrtap er det store forskjeller mellom rein-

beiteområdene. Troms har største tap, her vist som prosentvis tap av kalv i forhold til antall fødte kalver. Sør-Trøndelag/ Hedmark og tamreinlagene er relativt lite rammet, sammenliknet med næringen for øvrig.

Tabell 3.2 Tap av kalv for driftsårene 2002/2003–2010/2011. De prosentvise tapene er beregnet i forhold til antall fødte kalver

	02/03	03/04	04/05	05/06	06/07	07/08	08/09	09/10	10/11
Øst-Finnmark	22	23	21	25	25	25	32	31	32
Vest-Finnmark	28	26	32	49	37	37	42	39	37
Troms	46	44	41	47	43	45	50	52	56
Nordland	40	38	40	47	42	45	42	47	49
Nord-Trøndelag	28	34	39	47	42	41	41	44	42
Sør-Trønd./Hedm.	15	19	18	20	18	15	21	21	18
Tamreinlagene	3	6	6	8	7	8	12	10	8
Totalt	25	26	27	37	31	31	36	35	35

Kilde: Reindriftsforvaltningen 2012a og 2007

Stor tapsprosent i Vest-Finnmark og deler av Øst-Finnmark de senere årene skyldes stor beitebelastning med lave slaktevekter og generelt mindre god kondisjon på dyra (Reindriftsforvaltningen 2012a). I Troms og Nordland kan tapene tilskrives spesielt vanskelige vintre og rovdyr tap.

Forskning har så langt ikke kunnet påvise en tilsvarende sterk sammenheng mellom tap av rein og rovdyr i Finnmark som i områdene lenger sør. Et prosjekt indikerer at kalvetapene, og da særlig tidligtapet, er påvirket av simlens forfatning, spesielt i etterkant av vintre med ugunstige beiteforhold, da simlene favoriserer egen vekst gjennom sommeren framfor kalvens vekst og overlevelse (Reindriftsforvaltningen 2012a).

3.3.3 Arealaker og behovet for utbetaling av distriktstilskudd

Tap av beitearealer er fremdeles den største trusselen for reindriftens fremtidige eksistens. I forskrift om konsekvensutredninger er det lagt vekt på at effekten for de berørte reinbeitedistriktene ved utbygging og tap av beiteland ikke ses utelukkende i forhold til størrelsen på selve inngrepet, men at man også tar høyde for de akkumulerte effektene av dette samt at ulike arealinngrep i ulike kommuner ses i sammenheng med hverandre i forhold til det enkelte reinbeitedistrikt (Reindriftsforvaltningen 2012a).

Inngrep påfører reindriften store tap av beiteland som følge av at tamrein unnviker forstyrrelse.⁷ Kraftig vekst i antall hytteutbygginger, veiutbygging, vann- og vindkraftutbygginger og andre inngrep i reinbeiteområdene de siste tiårene gjør dette til en alvorlig trussel mot reindriftsnæringens fremtid. Store prosjekter for utvinning av olje- og gassressurser i Barentshavet vil kunne medføre negative ringvirkninger i form av økt utbyggingspress på omkringliggende reinbeitearealer. Beregninger foretatt av FNs Miljøprogram (UNEP) viser at dersom dagens utbyggingshastighet fortsetter, vil tradisjonell reindrift med noen få unntak måtte opphøre i løpet av mindre enn 50 år. Selv om det fortsatt vil være større sammenhengende «uberørte områder» tilbake også om 50 år, vil sentrale beiteområder være så påvirket av utbygging og forstyrrelse at de ikke vil være forenlige med tradisjonell reindrift (Reindriftsforvaltningen 2012a).

⁷ Virkningene av inngrep avhenger av type tiltak og i hvor stor grad reinen i det aktuelle området unnviker tiltaket.

Områdestyrenes rolle i arealplansystemet er som høringsinstans og innsigelsesmyndighet til kommunenes arealplaner, reguleringsplaner og andre planer etter bygningsloven. Distriktsstyrene i det berørte reinbeitedistrikt er høringsinstans, og kan påklage enkeltvedtak. Områdestyrene er innsigelsesmyndighet i arealplansaker og reguleringsplansaker.⁸

I forbindelse med den nye Reindriftsloven, ble det bestemt å tillegge større ansvar og oppgaver til reinbeitedistriktene. Disse har nå bl.a. ansvar for å utarbeide bruksregler og distriktsplan. En rapport fra NIBR (Lie og Nygaard 2003) dokumenterte mengde og type saker etter plan- og bygningsloven i perioden 1996–2002. Den fant bl.a. at saksmengden for enkeltsaker var stor, særlig i Troms og Nordland reinbeiteområder. Relativt sett var det også mange saker i de to nordligste reinbeiteområdene. I Nord- og Sør-Trøndelag var saksmengden mindre, men også her betydelig i forhold til reindriftas omfang. Rapporten fant at alle reinbeiteområdene i perioden 1996–2002 hadde 20–30 arealsaker, hvorav tre til fire større arealsaker i året. Sett i forhold til reindriftens omfang var saksintensiteten størst i de sørligste områdene, mens saksintensiteten målt i folketall var størst i Finnmark (Lie og Nygaard 2003).

Saksmengden varierer bl.a. på grunn av områdets størrelse, antall kommuner og folketetthet, planstatus og dispensasjonspraksis i kommunene og i hvilken grad reindrifta involverer seg, blir hørt og deltar i arealplanleggingen i kommunene.

Ifølge NRL (2012) har antall arealsaker hatt en stor økning de siste årene, og oppfølging av arealsaker er en stor utfordring og svært krevende, og medfører et betydelig merarbeid og kostnad for distriktene. Mange distrikter har verken økonomi eller menneskelige ressurser til å følge opp arealsakene på en tilfredsstillende måte (NRL 2012).

⁸ Det er Landbruks- og matdepartementet som i utgangspunktet er innsigelsesmyndighet, men denne er delegert til områdestyrene.

4 Utvikling i reindriften i perioden 2001–2010

Sentralt for denne gjennomgangen er utvikling i markedsrettet produksjon og verdiskapning. Vi vil i det følgende studere utviklingen i reindriften i perioden 2001 til 2010.

4.1 Organisering og strukturutvikling i reindriften⁹

Reindriften har siden 1960-årene gjennomgått betydelige driftsmessige endringer. En stor del av endringen skyldes omfattende mekanisering. Dette gjelder økt bruk av snøscootere, men også helikopter og terrengkjøretøy. Mekanisering og strengere hygiene-krav har også ført til at den tradisjonelle reinslaktingen er endret. Dette betyr at de fleste slaktedyrene må fraktes med bil til godkjente helårsslakteri. Av andre tekniske installasjoner i reindriften bygges det gjeterhytter og gjerdeanlegg i forbindelse med flytting, merking og slakting. Det har også vært strukturelle endringer i reindriften, men sammenliknet med jordbruket er strukturendringen liten.

Det var for reindriftsåret 2010/2011 542 *siidaandeler* i Norge. Sammenliknet med reindriftsåret 2001/2002 har det vært en nedgang på syv prosent. Tabell 4.1 viser utviklingen i antall *siidaandeler* og Tamreinlag over perioden. Størst har nedgangen vært i Karasjok (12 %). Endringene i Troms og Nordland, med en økning på én *siidaandel* i hvert område, kan skyldes omdisponering av området. Nedgangen i antall *siidaandeler* skyldes hovedsakelig ekstraordinære tiltak over Reindriftsavtalen for å redusere antall ikke-aktive *siidaandeler*.

Antall *personer* tilknyttet reindriften har økt fra 2001 til 2010 fra ca. 2 770 personer til 3 160 personer. Gjennomsnitt per *siidaandel* har økt fra 4,8 personer i 2001 til 5,7 personer i 2010. Det er særlig i Finnmark at man finner det attraktivt å gå inn i reindriftnæringen. I Finnmark har vi også sett en vekst i antall nye reinmerker fra 1980-tallet og til i dag (LMD, 2011). Det er grunn til å anta at økningen i antall reineiere også har bidratt til en økning i antall rein. Når det gjelder tamreinlagene har antallet holdt seg uendret over perioden.

⁹ Reindriften.no (2012).

Tabell 4.1 Utvikling i antall siidaandeler i perioden 2001–2010

	01/02	03/04	05/06	07/08	09/10	10/11
Polmak/Varanger	45	43	43	44	45	44
Karasjøk	137	139	139	138	134	126
Vest-Finnmark	236	241	227	216	210	208
Troms	48	50	50	46	47	47
Nordland	43	43	43	44	43	44
Nord-Trøndelag	38	37	37	38	39	39
Sør-Trøndelag	30	30	30	30	30	30
Tamreinlag	4	4	4	4	4	4
Totalt antall siidaandeler	581	587	573	560	552	542

Kilde: Reindriftsforvaltningen 2012b

Sysselsetting

Antall årsverk i reindriftsnæringen økte med 0,2 prosent fra 2001 til 2010.¹⁰ Antall årsverk har økt mest i Finnmark (15 % i Øst-Finnmark og 10 % i Vest-Finnmark). Det har vært en nedgang i antall årsverk i Nord-Trøndelag og Tamreinlagene. De resterende områdene hadde en mindre økning (1–2 %), med unntak av Troms, der det ikke har vært endringer i antall årsverk siste 10-årsperiode.

Dersom vi vurderer antall årsverk i forhold til produksjon, her målt som tonn slakt, ser bildet noe annerledes ut. Finnmark har en nedgang i antall årsverk per tonn på hhv. 37 prosent for Øst-Finnmark og 59 prosent for Vest-Finnmark. Også Troms har vist en betydelig effektivisering (42 prosent). I Nord-Trøndelag og Sør-Trøndelag/ Hedmark er det en økning i antall årsverk per tonn reinkjøtt. Selv om tabell 4.2 sier en del om produktivitet, er det viktig å være klar over at en negativ utvikling i antall årsverk per tonn reinkjøtt kan skyldes rovdyrtap.

Tabell 4.2 Antall årsverk per tonn reinkjøtt i perioden 2001–2010

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	%-vis endring 01–10
Øst-Finnmark	0,75	0,60	0,64	0,44	0,46	0,52	0,47	0,46	0,51	0,47	–37 %
Vest-Finnmark	1,40	0,84	0,99	0,59	0,63	0,74	0,70	0,73	0,62	0,57	–59 %
Troms	1,58	1,31	1,29	1,09	0,78	0,76	0,75	0,75	0,99	0,92	–42 %
Nordland	0,54	0,62	0,47	0,44	0,51	0,43	0,55	0,54	0,98	0,55	2 %
Nord-Trøndelag	0,27	0,30	0,34	0,33	0,37	0,44	0,47	0,36	0,59	0,42	56 %
Sør-Tr./Hedmark	0,17	0,19	0,22	0,20	0,21	0,22	0,18	0,19	0,23	0,23	33 %
Tamreinlag	0,19	0,17	0,17	0,16	0,23	0,15	0,18	0,18	0,16	0,18	–2 %

Kilde: Reindriftsforvaltningen 2012b

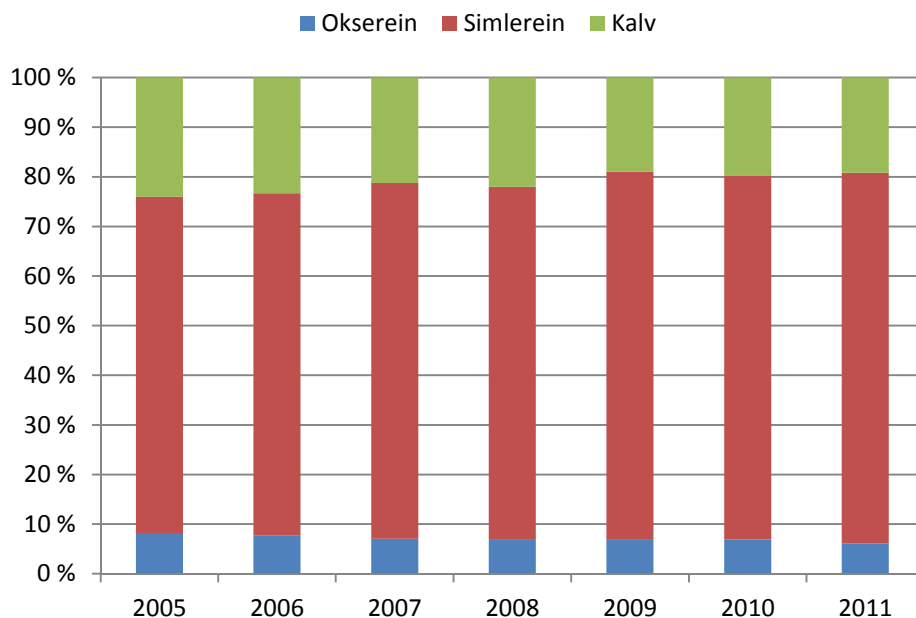
Flokkstruktur

Produksjonsflokkens kjønns-, alders- og vektstruktur er av avgjørende betydning for produktiviteten i reindriftsnæringen (Reindriftsforvaltningen 2012a). Forenklet vil en kunne si at den høyeste produktiviteten kan oppnås gjennom størst mulig andel simler. Dette forutsetter at bukkeandelen er stor nok til å opprettholde optimal bedekning, samtidig som simlene har en fysiologisk utvikling som gjør dem i stand til å føre en

¹⁰ I 2012 gjennomfører NILF en ny arbeidstidsundersøkelse.

kalv fram til slaktemoden alder. Flokksammensetning blir derfor en viktig indikator i næringspolitikken (Reindrifftsforvaltningen 2012a).

Flokksammensetningen, målt 31. mars, har fra begynnelsen av 2000-tallet gått mot en større andel simler og en mindre andel okse og kalv. Det var per 31. mars 2005 åtte prosent okserein, 65 prosent simlerein og 27 prosent kalv (Reindrifftsforvaltningen 2005). I 2011 var sammensetningen på hhv. seks prosent okserein, 74 prosent simlerein og 19 prosent kalv. Dette tyder på at flokkens sammensetning grovt sett har blitt mer produktiv og at en større andel kalv er slaktet ut sammenliknet med 2005.



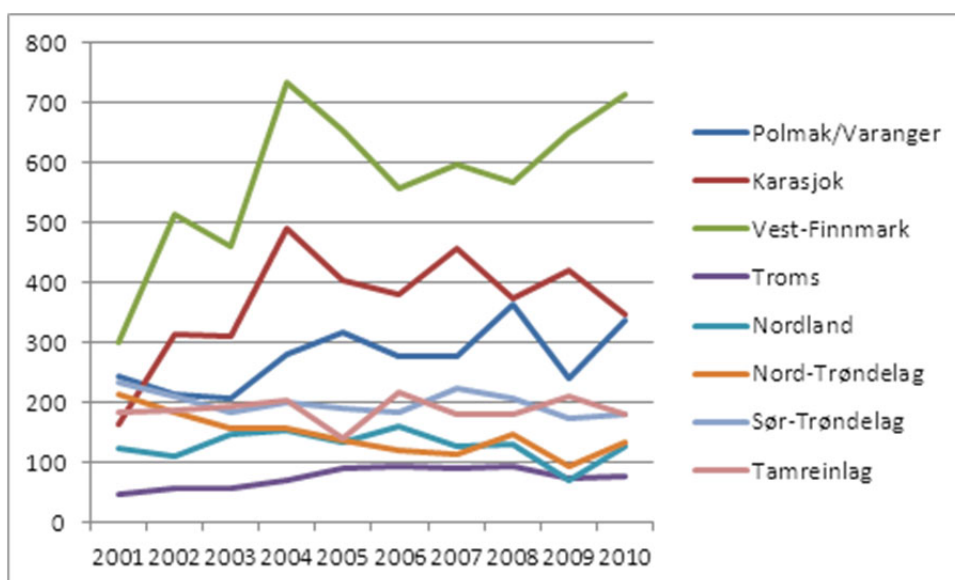
Figur 4.1 Flokksammensetning per 31.3, 2005–2011

Kilde: Reindrifftsforvaltningen 2012a

4.2 Produksjon

I 2010 ble det produsert 2039 tonn reinsdyrkjøtt. Det har vært en positiv vekst i produksjon av reinsdyrkjøtt i perioden 2001–2010, og samlet produksjon har økt med 33 prosent fra 2001 til 2010. Størst var veksten fra 2003 til 2004, da produksjonen økte med 34 prosent. Fra 2005 til 2010 har produksjonen vært stabil.

Tabell 4.3 viser gjennomsnittlig produksjon per enhet i perioden 2001–2010. Tamreinlagene har størst produksjon per enhet. Størst økning var produksjonen i Finnmark, både totalt, men også per siidaandel. Trøndelagsområdene har opplevd en reduksjon i produksjonen sammenliknet med 2001, mens tamreinlagene og Nordland har hatt stabil produksjon. Vi ser at også Troms har økt slakt i perioden med 71 prosent. Produksjonsøkningen må sees i sammenheng med økning i reintall.



Figur 4.2 Tonn slakt kalenderår i ulike områder.

Kilde Reindriftsforvaltningen 2012b

Tabell 4.3 Tonn slakt per kalenderår for perioden 2001–2010, gjennomsnitt per siidaandel

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	%-vis endring 01–10
Polmak/Varanger	5,4	4,7	4,8	6,4	7,4	6,4	6,3	8,3	5,4	7,6	41 %
Karasjok	1,2	2,3	2,2	3,5	2,9	2,8	3,3	2,7	3,1	2,8	131 %
Vest-Finnmark	1,3	2,1	1,9	3,1	2,9	2,6	2,8	2,6	3,1	3,4	169 %
Troms	1,0	1,1	1,2	1,4	1,8	2,0	2,0	2,0	1,6	1,6	71 %
Nordland	2,9	2,5	3,4	3,6	3,1	3,7	2,9	2,9	1,6	2,9	-1 %
Nord-Trøndelag	5,6	4,7	4,2	4,2	3,7	3,4	3,0	3,8	2,4	3,4	-39 %
Sør-Trøndelag	7,8	7,1	6,2	6,7	6,3	6,1	7,5	6,9	5,8	6,0	-24 %
Tamreinlag	45,8	46,5	48,5	51,0	35,3	54,5	45,5	45,5	52,3	45,3	-1 %

Kilde: Reindriftsforvaltningen 2012b

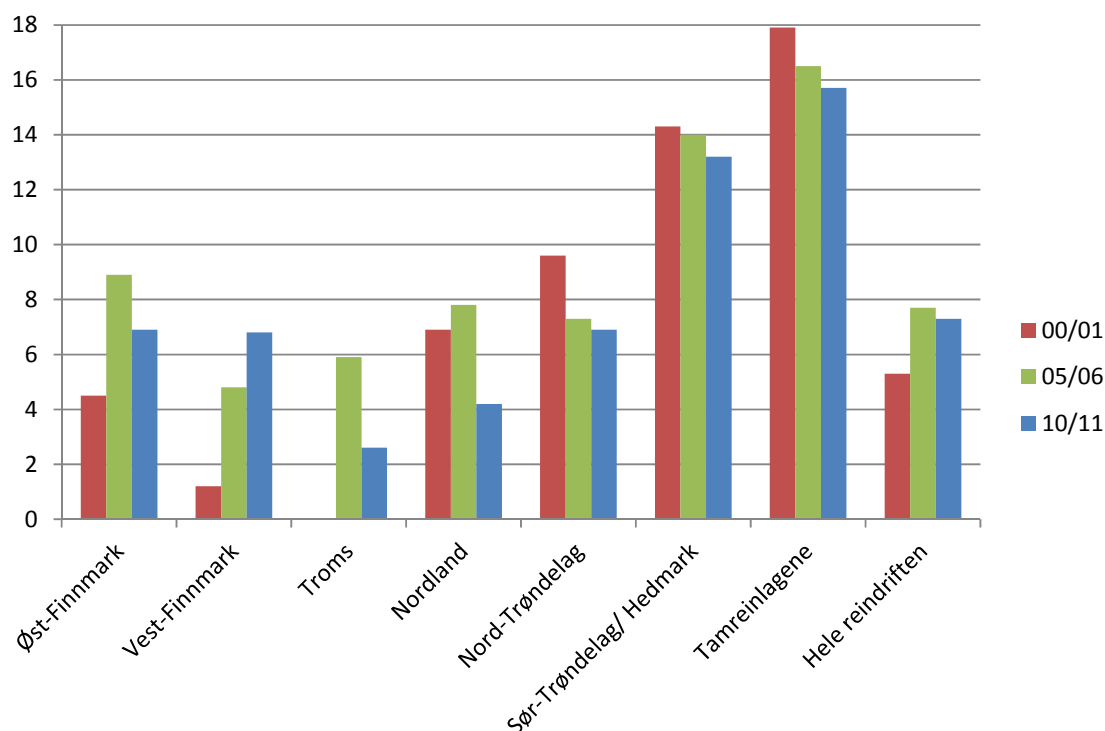
Produktivitet¹¹

Produktivitet uttrykkes her som totalproduksjon per rein (totalproduktivitet). Med totalproduksjon menes slakteuttak i kilo korrigert for endring i reintall omregnet til kg. Totalproduktivitet relatert til reintall kan fortelle mye om hvordan tilpasningen mellom rein og beite er i et område. Eksempelvis vil en høy totalproduksjon per livrein ofte innebære god kalvetilgang, lite tap og gode slaktevekter, mens en lav totalproduksjon per livrein gir signaler om lav kalvetilgang, høye tap og/eller lave slaktevekter. Noe forenklet kan man si at totalproduktivitet per livrein er et mål for hvor effektiv en reinflokk er til å produsere reinkjøtt. Når en snakker om produktivitet er maksimalt varig avkastning et sentralt begrep. Med maksimalt varig avkastning menes den tilpasning mellom reintall, beitegrunnlag og driftsform som gir den høyeste stabile avkastningen over tid uten å forringe beitegrunnlaget.

Figur 4.3 viser totalproduktivitet for årene 2000/2001, 2005/2006 og 2010/2011. Det er stor variasjon mellom områdene. For hele reindriften har totalproduktiviteten økt fra 2000/2001 til 2000/2005, men er noe lavere i 2010/2011. Variasjonene fra år til år er en

¹¹ Dette avsnittet er hentet fra Ressursregnskapet for reindriftsnæringen 2012.

naturlig konsekvens av at reindrift utøves under uforutsigbare klimatiske forhold. Dersom totalproduksjonen per livrein øker mellom to år, skyldes dette at slaktekvantum per livrein har gått opp.



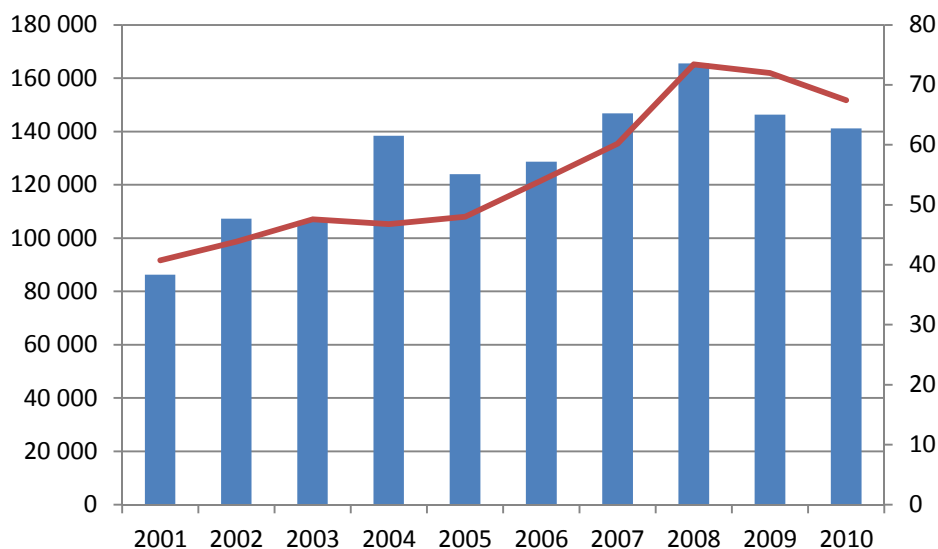
Figur 4.3 Totalproduksjon per livrein (kg per dyr), fordelt på områder i årene 2000/2001, 2005/2006 og 2010/2011

Kilde: Reindriftnforvaltningen 2012a

4.3 Inntekt

Kjøttinntekt

Det var i 2010 totalt en inntekt på 141,2 millioner kroner fra kjøtt og biprodukter (Økonomisk utvalg, 2012). I gjennomsnitt gir dette 260 400 kroner per siidaandel. Figur 4.4 viser utviklingen i inntekt fra kjøtt og biprodukter i perioden 2001–2010 i faste 2010-kroner og gjennomsnittlig pris i kr/kg, også i faste 2010-priser. Som man kan se av figuren, har inntekt fra kjøtt og biprodukter økt fra sesongen 2003/2004 til sesongen 2004/2005, for året etter å gå noe ned igjen. Mellom 2005/2006 og 2008/2009 har det vært en jevn økning i realinntekten. I 2009 og 2010 var imidlertid markedssituasjonen kraftig endret. Dette vil vi komme nærmere tilbake til i kapittel 6. Videre var inntekten trolig noe lavere fra 2006 til 2008 enn det som vises i figuren grunnet feilrapportering fra slakteriene i årene 2006 – 2009. Dette gav utslag på gjennomsnittlige priser pr kg produsert kjøtt. Feilen kunne spores tilbake til 2006, men er korrigert for 2009.



Figur 4.4 Totalte inntekter fra kjøtt og biprodukter, 2001–2010 og gjennomsnittspris i kr per kg (rød linje, høyre akse). Faste 2010-kroner

Kilde: Reindriftsforvaltningen 2012b

Tabell 4.4 viser gjennomsnittlig kjøttinntekt fordelt på områder, også i faste 2010-kroner. Tamreinlag, Polmak/ Varanger og Sør-Trøndelag/Hedmark har i gjennomsnitt høyest kjøttinntekt. Mens områdene i nord har opplevd en reell økning i inntekt på nesten 100 prosent, er veksten moderat, men ikke ubetydelig for tamreinlagene og for Troms. Det har derimot vært en reduksjon for Nord-Trøndelag og nærmest uendrede forhold i Sør-Trøndelag/ Hedmark.

Tabell 4.4 Inntekter fra kjøtt og biprodukter, gjennomsnitt per siidaandel, per område i løpende kroner

	2001	2004	2006	2008	2009	2010	Prosentvis endring i perioden
Gjennomsnitt	148 528	181 306	216 462	262 027	264 979	260 518	75 %
Polmak/Varanger	298 150	309 068	445 945	461 675	411 277	529 091	77 %
Karasjok	66 744	142 911	174 278	230 902	224 967	184 897	177 %
Vest-Finnmark	72 049	113 682	167 435	190 493	223 850	206 572	187 %
Troms	58 283	72 028	112 596	147 956	125 597	121 660	109 %
Nordland	180 713	223 244	184 978	211 203	128 774	200 864	11 %
Nord-Trøndelag	317 245	254 076	232 425	228 204	208 716	251 897	-21 %
Sør-Trøndelag	457 139	405 012	409 452	537 065	465 982	454 100	-1 %
Tamreinlag	2 598 217	2 780 676	2 039 427	3 132 034	4 261 825	3 413 500	31 %

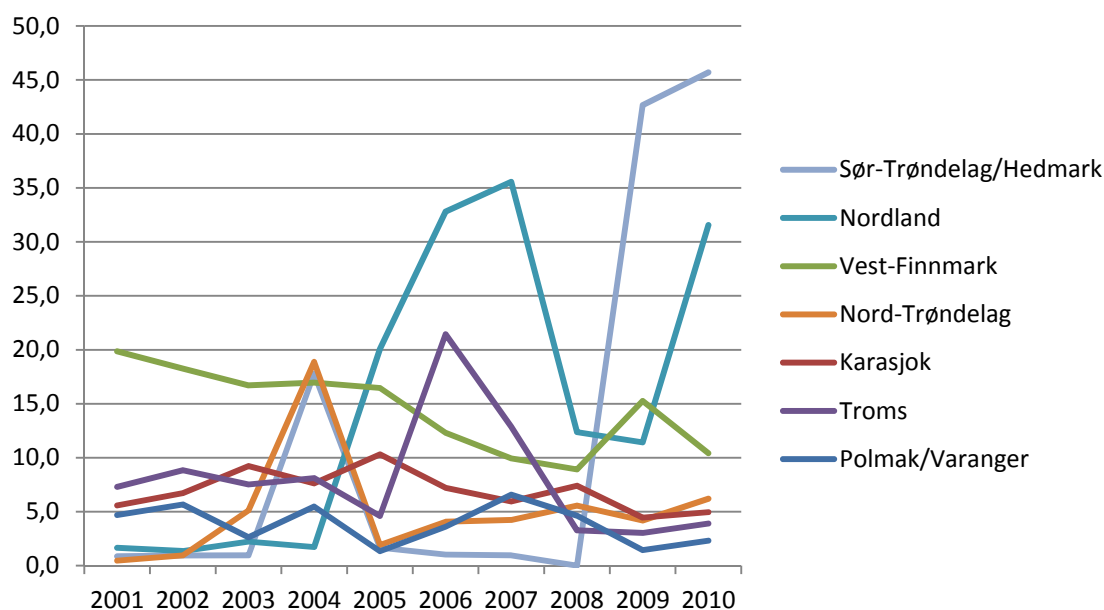
Kilde: Reindriftsforvaltningen 2012b

Binæringsinntekter

Overgangen fra produksjonstilskudd til produksjonspremie førte også til at inntekter fra binæringer som doudji-produkter fra reinsdyr skulle kunne kvalifisere for utbetalt tilskudd for omsetning under kr 50 000. Enheter med omsetning utover kr 50 000 må levere egen næringsoppgave. En oversikt over binæringsinntektene viser at det ikke har

vært noen systematisk utvikling eller sterk trend i den ene eller andre retningen, med unntak av Vest-Finnmark, der det har vært en reduksjon i binæringsinntekter.

- Med unntak av for Sør-Trøndelag reinbeiteområde, som har hatt en stor utvikling i binæringsinntekter fra 2008 til 2009, har reinbeiteområdene med høyest kjøttinntekt lavest inntekt fra biprodukter.
- Det er ingen entydig samlet utvikling i binæringsinntekt over perioden, men noen områder viser tegn på trender:
 - Stor vekst i Sør-Trøndelag/ Hedmark
 - Negativ trend for Vest-Finnmark
 - Noe variasjon i Trøndelagsfylkene.



Figur 4.5 Binæringsinntekter, gjennomsnitt per siidaandel, per område i faste 2010 kroner

Kilde: Reindriftsforvaltningen 2012b

4.4 Erstatninger

Erstatninger er delt i to underposter; erstatning for tap av rein og erstatning for areal-inngrep. Under erstatninger for tap av rein inngår erstatninger fra Direktoratet for naturforvaltning (DN) for tap av rein til rovvilt, erstatninger over reindriftsavtalen ved omfattende tap av rein, erstatninger fra Jernbaneverket for rein drept av tog og beregnede erstatninger fra forsikringsselskapene for rein drept i trafikken.

Tabell 4.5 viser en betydelig reduksjon i utbetalte erstatninger for tap av rein fra 2001 til 2002 og 2004. I 2008 og 2010 har erstatningene for tap av rein økt betraktelig. Bakgrunns materialet viser at det er erstatninger fra DN for tap av rein til rovvilt som har økt mest, spesielt i perioden 2006 til 2010 (Økonomisk utvalg, 2011). Tapte produksjonspremie knyttet til erstattede rein tatt av rovvilt er inkludert i erstatningsutbetalingene. Erstatningene for tap av rein til fredet rovvilt utgjorde 93 % av de samlede erstatningsutbetalingene i 2010.

Tabell 4.5 Erstatninger for tap av rein i perioden 2001–2010, per område i løpende kroner (1000 kr)

	2001	2002	2004	2006	2008	2010
Totalt	37862	22036	22414	35134	60703	66082
Øst-Finnmark	9253	5556	3111	7772	14778	15440
Vest-Finnmark	11765	5583	3399	5431	16081	13940
Troms	4210	4428	3750	3405	8355	8515
Nordland	6565	5505	5204	7559	9031	13374
Nord-Trøndelag	4238	2577	4185	8332	9573	10460
Sør-Trøndelag	1833	1220	2707	2597	2635	3291
Tamreinlag	0	288	57	37	249	1062

Kilde: Økonomisk utvalg 2005, 2011

Tabell 4.6 viser en oversikt over erstatningene for arealinngrep i perioden 2001–2010. Midlene brukes i hovedsak til dekning av distriktenes kostnader, men det forekommer også tilfeller der erstatningene utbetales direkte til reineiere for å kompensere for reduserte inntekter hos den enkelte.

Tabell 4.6 Erstatninger for arealinngrep i perioden 2001–2010, per område i løpende kroner (1000 kr)

	2001	2002	2004	2006	2008	2010
Totalt	3372	8814	5447	17023	11365	5578
Øst-Finnmark	803	4332	735	1018	2599	2079
Vest-Finnmark	608	2479	1191	734	2552	38
Troms	525	362	231	13635	1878	766
Nordland	523	338	626	668	2603	1423
Nord-Trøndelag	288	655	268	323	637	410
Sør-Trøndelag	625	646	2395	646	1096	862

Kilde: Reindriftsforvaltningen 2012b

4.5 Tilskudd

Tilskudd i totalregnskapet består av ordinære tilskudd, andre tilskudd, ekstraordinære tilskudd, tilskudd til binæringer, verdiskapningsprogrammet, tiltak mot radioaktivitet og konfliktdempende tiltak mot rovvilt. Tabell 4.7 viser utviklingen av tilskudd i de ulike områdene. Vi ser at tilskuddene har blitt redusert siden 2001. Videre ser vi at det er en del variasjon mellom ulike år i de ulike områdene.

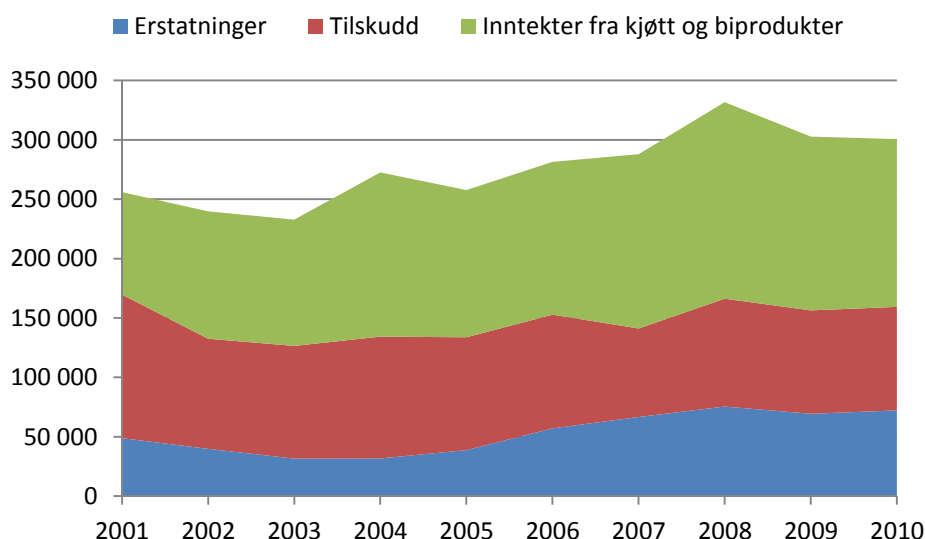
Tabell 4.7 Tilskudd i perioden 2001–2010, per område i løpende kroner (1000 kr)

	2001	2002	2004	2006	2008	2010
Totalt	101953	79302	90201	87453	86763	87199
Øst-Finnmark	27202	20033	22962	38227	28049	29471
Vest-Finnmark	42975	31794	39058	27540	27437	27713
Troms	8783	5250	4591	3309	8065	5887
Nordland	8178	7294	5261	6163	9149	8617
Nord-Trøndelag	6006	5483	7019	4604	5731	5713
Sør-Trøndelag	5377	5708	6545	4455	5877	6984
Tamreinlag	3432	3740	4765	3155	2455	2814

Kilde: Reindriftsforvaltningen 2012b

4.6 Forholdet mellom tilskudd, erstatninger og inntekter fra kjøtt og biprodukter

Hvordan forholdet mellom tilskudd, erstatninger og inntekter fra kjøtt og biprodukter har forandret seg i løpet av perioden sier noe om graden av markedsrettet produksjon. Sammenliknet med begynnelsen av 2000-tallet har reindriftsnæringen blitt relativt mindre avhengig av tilskudd. Figur 4.6 viser totale utbetalinger av tilskudd og erstatninger over perioden 2001–2010 og inntekter fra kjøtt og biprodukter. I 2010 kom 47 prosent av inntektene fra kjøtt og biprodukter, og hhv. 29 prosent fra tilskudd og 24 prosent fra erstatninger. I 2001 kom derimot 47 prosent av inntekten fra tilskudd, 34 prosent fra salg av kjøtt og biprodukter og 19 prosent av erstatninger for næringa som helhet.

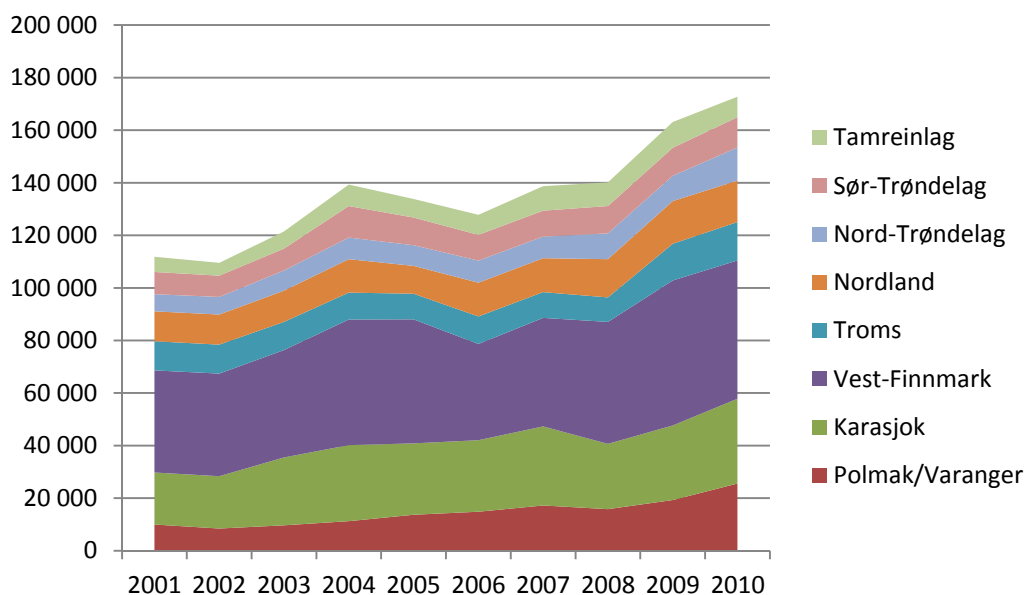


Figur 4.6 Erstatninger, tilskudd og inntekter for reindriftsnæringen, 2001-2010. Faste 2010-kroner

Kilde: Reindriftsforvaltningen 2012b

4.7 Kostnader

Figur 4.7 viser utviklingen i kostnadene (felleskostnader og siidaandelens/tamreinlagenes kostnader) i reindriften. Vi ser en stor økning i de samlede kostnadene. Særlig siden 2008 har kostnaden økt betydelig.



Figur 4.7 Kostnader (Felleskostnader og Siidaandelens kostnader/tamreinlagets kostnader) basert på Reindriftnforvaltningen 2012b, perioden 2001–2010. Faste 2010-kroner

Kilde: Reindriftnforvaltningen 2012b

4.8 Forholdet mellom inntekter, erstatninger og kostnader i reindriften

Tabell 4.8 viser forholdet mellom produksjonsbaserte inntekter, erstatninger for tap av rein og siidaandelens / tamreinlagets kostnader. Når man trekker kostnader fra produksjonsbaserte inntekter og erstatninger blir fortjenesten relativt lavt per siidaandel. Variasjonen mellom områdene er stor. De laveste fortjenestene finner man i Vest-Finnmark og Troms, og de høyeste finner man i Trøndelag/Hedmark. I Øst-Finnmark og Trøndelag/Hedmark ser vi en oppadgående trend, mens i de andre områdene er det ingen klar trend.

Tabell 4.8 Fortjeneste uten tilskudd (produksjonsbaserte inntekter + erstatninger for tap av rein – siidaandelens kostnader/tamreinlagenes kostnader) per område, per siidaandel, i perioden 2002–2010, løpende kroner

	2002	2004	2006	2008	2010
Øst-Finnmark	125 940	137 121	121 203	167 127	154 735
Vest-Finnmark	105 576	63 929	71 621	44 222	72 543
Troms	81 260	75 920	126 100	154 217	118 404
Nordland	167 432	116 163	224 698	198 023	228 727
Nord-Trøndelag	196 590	258 946	343 676	333 342	412 590
Sør-Trøndelag/Hedmark	267 633	293 867	314 367	310 767	395 233
Tamreinlag ¹	6 090 000	2 320 000	3 711 000	5 090 000	8 263 000

¹Viser totalt for alle tamreinlagene

Beregningen er basert på Økonomisk utvalg 2003, 2005, 2006, 2009, 2011

4.9 Vederlag til arbeid og egenkapital

Tabell 4.9 viser vederlag til arbeid og egenkapital i faste kroner. Vi ser at det samla vederlaget for arbeid og egenkapital har gått ned hvert år siden 2001 med unntak av 2008. Vederlag til arbeid og egenkapital har også gått ned per siddandel om man sammenligner 2001 med 2010, men ikke like mye som det totale vederlaget. Dette skyldes en nedgang i antall siidaandeler. Vederlaget per siidaandel var på sitt laveste nivå i 2004.

Tabell 4.9 Vederlag til arbeid og egenkapital i perioden 2001–2010, i faste 2009 kroner

	2001	2002	2004	2006	2008	2010
Produksjonsbaserte inntekter (1000 kr)	118840	149287	166422	155015	164489	137248
Tilskudd (1000 kr)	117895	90539	100072	74530	88941	85099
Erstatninger (1000 kr)	46487	38783	30909	55702	51217	70418
Sum inntekter (1000 kr)	283223	278610	297403	285247	304647	325582
Kostnader (1000 kr)	109157	106887	135936	124692	136798	168550
Vederlag til arbeid og kapital (1000 kr)	174066	171723	161467	160555	167850	157032
Renter på lånt kapital (1000 kr)	9434	9862	7712	7966	12023	8153
Vederlag til arbeid og egenkapital (1000 kr)	164632	161861	153756	152589	155827	148879
Vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk (kr)	168015	158914	145921	150920	152642	149316
Vederlag til arbeid og egenkapital per siidaandel (kr)	269376	260565	249121	260125	264989	258900

Beregningen er basert på Økonomisk utvalg 2002, 2003, 2005, 2007, 2009, 2011

4.10 Lønnsinntekt og annen inntekt

Ikke uventet har lønnsinntekten økt i gjennomsnitt per siidaandel de siste 10 årene. Med unntak av Polmak/Varanger har samlet inntekt (siidaandelsinnehaver og ektefelle) økt med mellom elleve og 68 prosent, der Sør-Trøndelag/Hedmark står for størst prosentvis

økning i perioden. Troms, Nordland og Nord-Trøndelag har samlet sett mindre inntekt utenfor reindriften sammenliknet med de andre områdene.

Tabell 4.10 Lønn mv utenfor reindriften for siidaandelsinnehaver og ektefelle, gjennomsnitt per siidaandel, i 1000 faste 2010-kroner

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	
Polmak/Varanger	257	265	269	279	297	312	310	265	229	239	-7 %
Karasjok	188	202	219	197	211	219	237	225	246	218	16 %
Vest-Finnmark	169	157	163	163	177	163	185	214	215	204	21 %
Troms	172	156	155	161	191	218	274	220	216	191	11 %
Nordland	120	143	160	155	155	169	195	184	185	178	48 %
Nord-Trøndelag	145	152	153	174	215	193	185	208	214	179	23 %
Sør-Trøndelag	148	145	158	161	217	176	240	271	300	248	68 %
Tamreinlag	172	174	183	182	202	203	226	221	226	208	21 %

Kilde: Reindriftnæringens 2012b

4.11 Oppsummering

Det har generelt vært en positiv utvikling for reindriften i perioden 2001 til 2010. Gode klimatiske forhold på begynnelsen av 2000-tallet har ført til oppbygging av reinflokkene og god kjøttproduksjon. For noen deler av Vest-Finnmark og vestlige deler av Øst-Finnmark er i dag reintallet for høyt, noe som har gått utover dyrevelferden, slakteveker, kjøttkvaliteten og beitegrunnet. Selv om det har blitt færre siidaandeler i Finnmark, er flere personer tilknyttet siidaandelene enn tidligere i disse områdene. Dette kan ha bidratt til økte reinntall. I andre områder er utviklingen i antall siidaandeler stabil.

Inntekten fra kjøtt og biprodukter har økt over perioden, selv om man tar i betraktning feil innrapportering av pris for årene 2006–2008. For områdene Nord-Trøndelag, Sør-Trøndelag/ Hedmark har produksjonen holdt seg forholdsvis stabil over perioden, og dette har medført at realinntekten fra kjøtt og biprodukter har gått noe ned fra 2001 til 2010.

Reindriftnæringen har store utfordringer med å kontrollere kostnadene som har økt mye over perioden.

Samlet sett har reindriftnæringen blitt relativt mindre avhengig av tilskudd og erstatninger. Områder med store kalvetap er likevel helt avhengig av statsstøtte for å få et positivt vederlag til arbeid og egenkapital. I tillegg til reindriften har reindriftnæringen inntekter fra lønnet arbeid mv. Det har over perioden vært en økning i inntekter fra slikt arbeid, selv det også her er store forskjeller mellom områdene. Dersom man samlet ser på inntekter fra salg av kjøtt og biprodukter, tilskudd og erstatninger samt lønn, ser man at det er store forskjeller mellom de ulike områdene.

5 Handel med reinkjøtt/ markedet for reinkjøtt – verdikjeden for reinkjøtt

5.1 Markedssituasjonen for reinkjøtt

I forbindelse med produksjonsnedgangen på 1990-tallet, ble det importert noe reinsdyrkjøtt til Norge til administrativt nedsatte tollsatser. Dette vedvarte fram til sesongen 2002/2003. Siden da har den norske produksjonen og tilgangen av reinkjøtt økt. Fram til reinkjøttsesongen 2009–2010 var det god avsetning på reinkjøtt. Men i slaktesesongene 2009/2010 og 2010/2011 endret denne situasjonen seg drastisk da det ble slaktestopp ved flere slakterier i Finnmark og dermed mange reineiere som ikke fikk slaktet rein. Årsakene til denne endringen var manglende markedsarbeid, nedgang i storhusholdningsmarkedet, manglende samarbeid mellom aktørene i verdikjeden, høy pris og problemer med å få solgt kjøttet til butikk (markedsadgang og oppfølging) samt finanskrisen (Steine m.fl., 2010). Videre hadde enkelte slakterier likviditetsproblemer høsten 2010, noe som førte til at de fikk redusert slaktekapasitet og at reineiere fant det risikabelt å levere til disse slakteriene. Spesielt for sesongen 2009/2010 var innføring av et nytt produksjonstilskudd i Vest-Finnmark som skulle stimulere til ekstra slakt og tidligere slakt. Dette tilskuddet hadde de samme fristene som tidligere tilskudd, men det kan ikke utelukkes at det kan ha påvirket slaktekvantum og slaktetidspunkt

Steine m.fl. (2010) fant at alle slakteri/videreforedlingsbedriftene fant det vanskelig å få solgt reinkjøtt til dagligvarekjedene. Hvert enkelt slakteri/videreforedlingsbedrift selger selv til dagligvaremarkedet, noe som er veldig arbeidskrevende. Steine m.fl. foreslo følgende for å bedre markedssituasjonen for reinkjøtt:

- 1) *Slakteri/videreforedlingsbedrifter må organisere seg* slik at de kan samordne distribusjon av reinkjøtt. Det er tre viktige grunner til det:
 - Det er mange forholdsvis små slakteri/videreforedlingsbedrifter av reinkjøtt, noe som fører til at det er mange aktører.
 - Hver aktør har også relativt små volum, noe som igjen kan gjøre det vanskelig å få til avtaler med dagligvarekjeder som ofte vil ha store, stabile volum og langsiktige avtaler.
 - Ved å etablere egne produsentnettverk, som for eksempel en markeds- og salgsorganisasjon, kan de ansette personer med kompetanse innen markedsføring og tilknytte seg salgsfremmere som er dyktige innen dette området.
- 2) *Økt kompetanse og satsing på salgs- og markedsarbeid*, både for «volum»-produsentene av reinkjøtt og de som driver mer småskala-virksomhet
- 3) *Fokusere VSP-rein mot markeds- og salgsarbeid*, kompetanseheving i næringen innen dette området, og stimulere til nettverks-tenking.
- 4) *Mer stabil kvalitet på reinkjøttet*. Det kan være nyttig at det innføres et klassifiseringssystem på reinkjøtt.

Videre påpekte Steine m.fl. (2010) at tilbakemeldinger fra flere ledd i verdikjeden var at prisen på reinkjøtt var høy, og noen mente at prisen bør reduseres. En undersøkelse gjennomført av Opplysningskontoret for egg og kjøtt (OEK) viste at reinkjøtt har et godt potensial i markedet. Samtidig produseres det lite reinkjøtt slik at det er mulig å markedsføre det som et eksklusivt produkt. Steine m.fl. (2010) påpekte derfor at det var viktig at det prøves ut mulige tiltak for å forbedre markedssituasjonen før prisen på

reinkjøtt reduseres. Det er videre påpekt at reindriften mangler kontroll med et avgjørende ledd i kjeden – slakteriene. Både i Finland og Sverige er reineierne medeiere, og deltar i de strategisk viktige tiltak mot sluttmarkedet og brukerne. I Norge var det ca. 25 private slakterier som innrapporterte slakting av norsk rein i 2010. Enkelte av slakteriene videreføder og distribuerer selv kjøttet ut til forbrukermarkedet, mens andre leverer kjøtt til ulike grossister som distribuerer videre til ulike forbrukermarkeder. En økende andel av reinkjøttet selges også som lokalproduserte produkter gjennom nærmarkedet (LMD 2010).

Markedssituasjonen i slaktesesongen 2011/2012 og høsten 2012 ble mye bedre enn de to foregående slaktesesongene. Følgende tiltak var da gjennomført:

- Oppnevnt et nytt markedsutvalg for reinkjøtt som skulle legge til rette for blant annet merkenøytral markedsføring av reinkjøtt, og andre markedstiltak som anses nødvendig. Dette markedsutvalget har bl.a. gjennomført kampanjer på tv og internett i regi av Opplysningskontoret for egg og kjøtt, arrangert bransjetreff og kampanjer, samt at de har jobbet tett med kjedene (Hammerfestposten 19.07.2012). Av de mer langsiktige tiltakene som Markedsutvalget har prioritert, er fokus på kompetanseheving i markedsarbeid hos reinkjøttbedriftene samt utvikling av grafisk profil for den generiske markedsføringen av norsk reinsdyrkjøtt. (Reindriftnytt no 4.2011). Arbeidet med å få utarbeidet en markedshåndbok ble avsluttet høsten 2012. Sentralt har vært t å gjenskape oppmerksomheten om reinsdyrkjøtt og skape en større forutsigbarhet omkring kjøttet.
- LMD har opprettet en importkvote for tollfri innførsel av norsk rein som er slaktet i utlandet. Dette skulle legge til rette for at videreførelsesbedrifter fikk tilgang på reinkjøtt.
- I tillegg har markedssituasjonen og reguleringslageret¹² ført til at prisen på reinkjøtt har gått ned i 2010 og 2011 (Reindriftnytt no 3.2011).

5.2 Fastsetting av priser

Som nevnt tidligere ble det fram til sesongen 2002/2003 importert noe rein til Norge. Hovedhensikten med importen var å dekke etterspørselen i det norske markedet, samt unngå de negative konsekvenser som vil følge av at reinkjøttet blir borte fra markedet i en lengre periode av året. Slik har tollregimet vært administrert med tanke på at norske forbrukere skulle få jevn tilgang på reinkjøtt.

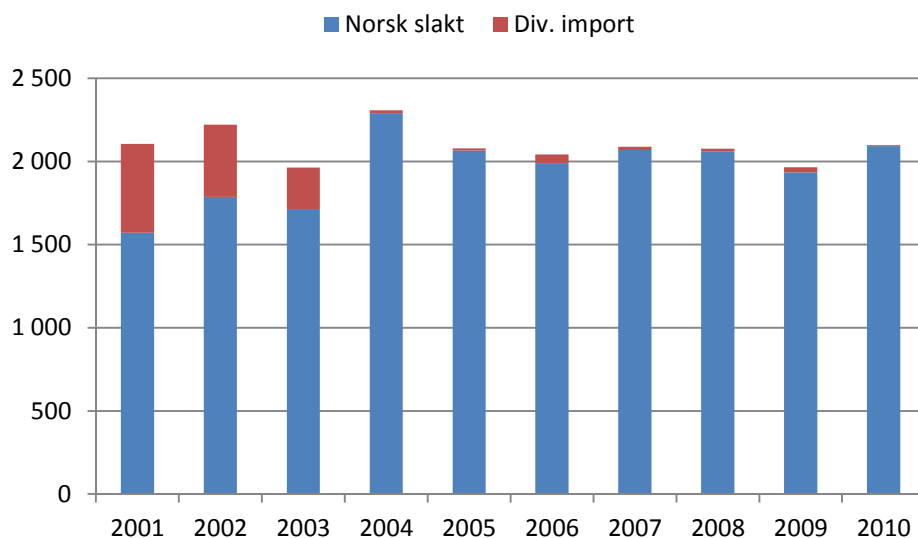
For å kunne administrere tollsatsene for reinkjøtt definerte man til og med avtaleperioden 2001/2002 en målpris for reinkjøtt (LMD, 2002a). Målprisen for reinkjøtt var ingen maksimalpris men hadde som hensikt å gjenspeile den prisen avtalepartene mente det burde være mulig å oppnå i markedet under de aktuelle markedsforhold. Importvernet for reinkjøtt var koblet til reindriftsavtalens målprissystem ved at målprisen var styrende for utløsning av administrativ tollnedsettelse og størrelsen på tollsatsene ved slik nedsettelse. Under reindrifftavtaleforhandlingene i 2003 ble avtalepartene enige om at målprisen for reinkjøtt skulle oppheves. Det innebar fri prisdannelse for reinkjøtt innenfor den beskyttelse importvernet gir. I tillegg har LMD satt en minstepris for reinkjøtt. Tamreinlagene kan bekrefte en svært god utvikling på pris etter avviklingen av målprisen. Etter at målprisregimet ble opphevet har de årlige forhandlingene med

¹² Det ble i september 2010, over reindriftsavtalen, etablert en midlertidig innkjøpsordning slik at reieiere fikk tatt ut slakterein (Hammerfestposten 19.07.2012). Norske Reindriftsamers Landsforbund (NRL) og Staten blitt enige om å inngå en avtalen med Nortura om en midlertidig reguleringsordning med oppkjøp av reinkjøtt. Dette ble gjort for å bedre markedssituasjonen for reinkjøtt og dermed gi bedre muligheter for reieierne til å få slaktet rein. (Hammerfestposten 18.12.2010).

oppkjøperne vært reelle, og vi har sett en positiv utvikling i hele reindriften. Nå dreier forhandlingene seg mye mer om kvaliteten på kjøttet, leveringstidspunkt og leveringssikkerhet som til slutt gir en god pris på kjøttet. Tidligere var forhandlingene i stor grad styrt etter målprisen som allerede var fastsatt av myndighetene.

Det tollbaserte importvernet skal, innenfor de rammer som Norges forpliktelser i henhold til WTO-avtalen setter, praktiseres på en måte som sikrer reindriftnæringen et rimelig vern mot konkurrerende import. Etter samråd med det nyetablerte Reindriftnæringens markedsutvalg, kan Landbruks- og matdepartementet ved Statens landbruksforvaltning fastsette kvoter for reinkjøtt og/eller levende rein for slaktning som kan importeres med redusert toll.

Formålet med omleggingen av pris- og importbestemmelsene var å legge til rette for å utvikle høykvalitets- og høyprisprodukter av reinkjøtt, uten begrensninger i administrativt fastsatte priser. På denne måten ville man stimulere til en størst mulig verdiskaping i næringen. Figur 5.1 viser utviklingen i slakt og import av reinkjøtt i perioden 2001 til 2010. Figuren tyder på at endringene i praktiseringen av importregimet har bidratt til at mer kjøtt av norsk rein har dekket etterspørselen. Imidlertid burde det være potensial for å øke tilbudet noe, i takt med befolkningsøkningen og i takt med høyere kjøpekraft i den norske befolkningen generelt. I figur 5.1 ser vi at det var en slaktetopp i 2004. Dette skyldes ekstraordinære tiltak.



Figur 5.1 Slakt og import av reinkjøtt, tonn, 2001–2010

Kilde: Reindriftnæringens (2012b) og SSB (2012b)

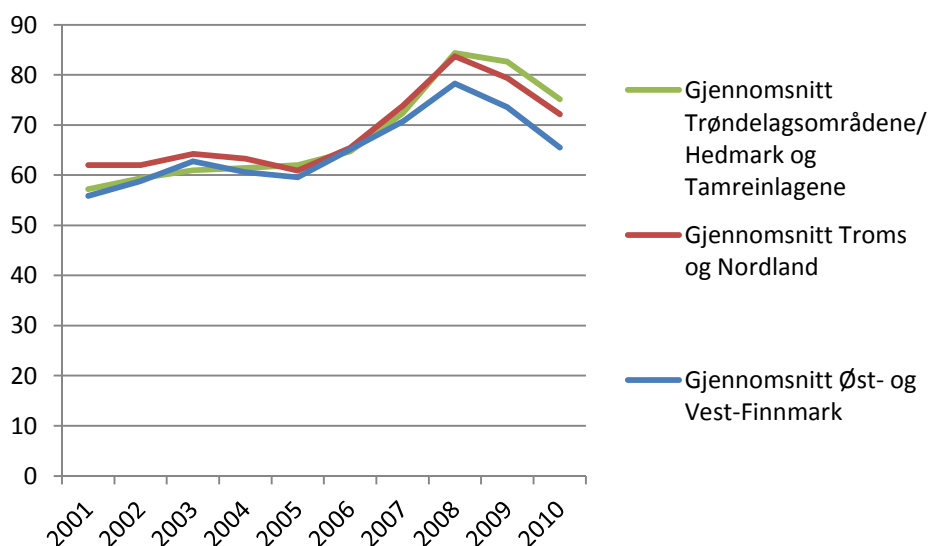
Innrapportering av priser

I forbindelse med omleggingen av tilskuddene i 2003, ble også innrapporterings-systemet for priser fra slakteriet endret, og flere av slakteriene innrapporterte betydelig høyere priser fra og med 2003 enn tidligere (Økonomisk utvalg 2005). Dette har hatt sammenheng med endringene i tilskuddsordningene over Reindriftnæringens avtalen fra og med driftsåret 2003/04 – herunder særlig innføringen av produksjonspremien og minimumskravet på 30.000 kr i avgiftspliktig inntekt fra salg av rein i leder av siidaandelens merke for å være tilskuddsberettiget. For at reieneierne skal oppnå en størst mulig avgiftspliktig inntekt, inkluderte slakteriene slaktekostnadene i prisen, samtidig som reieneieren faktureres for den delen av prisen som slaktekostnadene utgjør. Konsekvensen er at både prisen, kjøttinntektene og kostnadene øker som følge av dette. Man får derfor et skjevt bilde av den økonomiske situasjonen i næringen hvis man ikke gjør korrigeringer på pris- og inntektssiden. Prisene fra 2004 er derfor priser slik de er

innrapportert fra slakteriene. Dette gir dessverre ikke et fullt ut sammenlignbart bilde av prissituasjonen for reinkjøtt (Økonomisk utvalg 2005).

Slakteriene skulle etter dette rapportere månedlig til Reindriftsforvaltningen, og rapporten skal blant annet inneholde brutto- og nettopris pr skrott. Rapporteringene fra slakteriene hadde flere feil i årene 2006–2009. Dette gav utslag på gjennomsnittlige priser pr kg produsert kjøtt. Feilen kunne spores tilbake til 2006, men uregelmessigheter i innrapporteringen fra slakteriene på brutto- og nettopriser gjorde det ikke mulig å beregne nye priser for årene tilbake i tid uten å gjennomføre nye runder med rapportering.

Til tross for usikkerhet rundt prisene, viser vi utviklingen i Figur 5.2, fra 2001 til 2010 i faste 2010-kroner. Figuren viser bruttopriser, dvs. skrottopris med tillegg av slakte- og fraktkostnader. Det er store variasjoner mellom områdene, men det er en generell trend i retning av høyere enhetspris. Prisutviklingen har sammenheng med økt etterspørsel, økt konkurranse gjennom flere aktører på markedet, samt endringene i målprissystemet og endring i praktiseringen av importvernet for reinkjøtt (Økonomisk utvalg 2012). I 2009 ble det oppdaget at det har blitt gjennomført systematisk overrapportering av priser. Prisene for 2009 og 2010 er korrigert for denne feilrapporteringen. Prisnedgangen i 2009 skyldes denne korrigeringen, samt en vanskelig markedssituasjon, mens prisnedgangen i 2010 utelukkende skyldes vanskelig markedssituasjon (Økonomisk utvalg 2012).

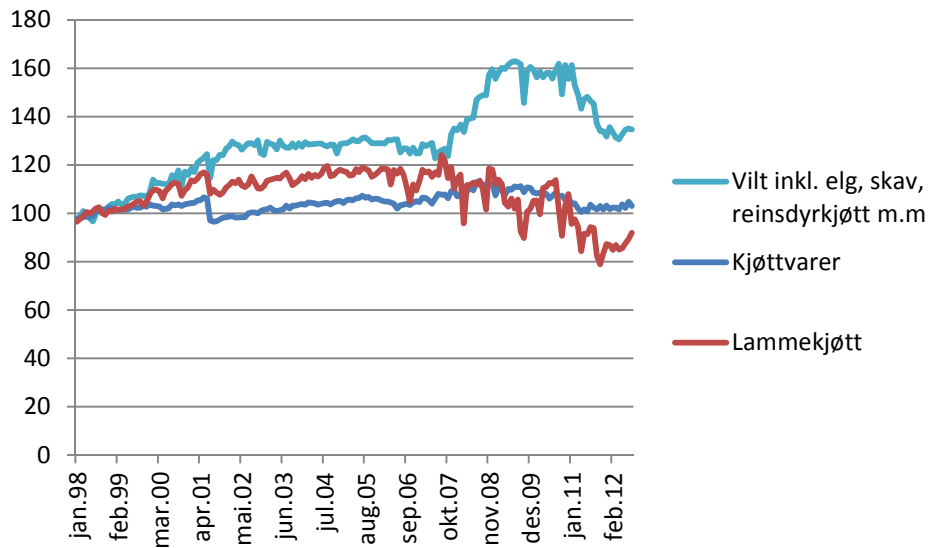


Figur 5.2 Prisutvikling for reinkjøtt i perioden 2001–2010 i faste 2010-kroner, kr per kg. Bruttopriser: skrottopris med tillegg av slakte- og fraktkostnader

Kilde: Reindriftsforvaltningen 2012b

Potensial i markedet

Selv om prisutviklingen har vært noe mer dempet i virkeligheten enn bildet over viser, har det også på forbrukersiden vært en god prisutvikling for kjøtt av vilt, inkludert rein. Figur 5.3 viser prisindeks for kjøttvarer, lammekjøtt og vilt. Det har vært en positiv utvikling i forbrukerpriser for viltkjøtt.



Figur 5.3 Månedlig prisutvikling for kjøttvarer etter dyreslag fra januar 1998. 1998 = 100

Kilde: NILF (2012)

6 Kostnadssenkende og direkte tilskudd

De kostnadssenkende og direkte tilskuddene består av underpostene *tilskudd til siidaandeler og tamreinlag*, *tilskudd til reinbeitedistrikter og tamreinlag* (Distriktstilskudd) og *tilskudd til slakterier* (Frakttilskudd). NILF gjennomgikk i 2002 tilskuddene til siidaandeler og tamreinlag, med sikte på å foreslå omlegginger som gjorde at ordningene i større grad stimulerte til en reindrift med markedsrettet produksjon og verdiskaping. I tillegg var det et mål å forenkle og skape større forutsigbarhet både for forvaltningen og reindriften. Rapporten «*Reindrift – nye virkemidler, økt verdiskaping*» ble overlevert partene i november 2002. Tilskuddene til siidaandeler og tamreinlag ble gjenstand for omfattende endringer i forbindelse med Reindriftsavtalen 2003–2004, med utgangspunkt i anbefalingene fra NILF (Søyland, 2002 og Søyland m.fl., 2002). Siden omleggingen i 2003/2004 har det kun vært mindre endringer i disse tilskuddene.

Endringene innbar at tilskuddene til siidaandeler og tamreinlag ble lagt om fra ordninger som hadde vært faste beløp per siidaandel til ordninger som premierte produksjon og verdiskaping. Den viktigste endringen var innføring av en *produksjonspremie*, der hensikten var å premiere innsats, produksjon og videreforedling i næringen. Endringen medførte avvikling av produksjons- og produktivitetskrav, og innebar en betydelig forenkling, samtidig som flere reindriftsutøvere fikk mulighet til å få tilskudd. Omleggingen skulle også medføre at man fikk verdsatt og synliggjort den innsatsen som utføres utover arbeidet på fjellet, en innsats som i utstrakt grad er ivaretatt av reindriftskvinnene (LMD 2003).

6.1 Tilskudd til siidaandeler og tamreinlag

Tilskudd til siidaandeler og tamreinlag består av *Produksjonspremie*, *Kalveslakte-tilskudd*, *Driftstilskudd* og *Ektefelle-/samboertillegg* (LMD, 2012b). Formålet med tilskuddet til siidaandeler og tamreinlag er å bidra til å fremme en bærekraftig reindrift, kvalitet og produktivitet samt heve inntekten og virke utjevnende mellom enheter i næringen (Lovdata, 2011). Formålet er således i samsvar med hovedmålsettingen for reindriftpolitikken, med vekt på økonomisk bærekraft.

Det settes generelle krav til siidaandelen/ tamreinlaget for at tilskudd skal kunne innvilges. For avtaleåret 2011/2012 gjaldt at leder av siidaandel eller tamreinlag måtte kunne dokumentere en avgiftspliktig næringsinntekt på minimum kr 50 000. Videre måtte siidaandelen ha under 600 rein, eventuelt under fastsatt høyeste reintall (Lovdata, 2011).

6.1.1 Produksjonspremie

Ordringen med produksjonspremie ble innført i Reindriftsavtalen for slaktesesongen 2003/2004. Innføringen av ordningen var i vesentlig grad basert på forslag fra NILF etter en gjennomgang av tilskudd til siidaandeler og tamreinlag i 2002 (Søyland m.fl., 2002). Hensikten med innføringen av en produksjonspremie var å premiere innsats, produksjon og videreforedling i næringen. Produksjonspremien medfører at siidaandelene får utbetalt et prosentvist tillegg på 25 prosent av avgiftspliktig salg av kjøtt og andre avgiftspliktige næringsinntekter fra rein tilhørende alle reineiere i siidaandelen.

I grunnlaget kan følgende inngå (1) avgiftspliktig salg av reinkjøtt som er innrapportert, (2) avgiftspliktig salg av inntil 10 rein til lokal omsetning, (3) avgiftspliktig inntekt fra salg av skinn, horn, bein, innmat, blod og (4) avgiftspliktig inntekt fra husflid/duodji produsert av siidaandelens egen rein (Reindriftsforvaltningen 2008b).

Avgiftsfrie inntekter, samt annet salg av livdyr, inngår ikke som grunnlag for beregningen av produksjonspremien. Det utbetales ikke produksjonspremie for avgiftspliktig inntekt som overstiger 400 000 kroner per siidaandel og 1 000 000 kroner per tamreinlag. Maksimalt utbetalt beløp er dermed 100 000 kroner for siidaandeler og 250 000 kroner per tamreinlag.

Produksjonspremien utbetales til siidaandelsinnehaver. Innehaveren har ansvaret for å oversende næringsoppgavene fra reieneierne som er registrert under siidaandelen innen fastsatt frist. For tamreinlagene vil årsregnskapene danne grunnlaget for beregningen av produksjonspremien.

Fra produksjonstilskudd til produksjonspremie

Produksjonstilskudd ble gitt i perioden 1990–2002, men ble avvirket fra og med 2003/2004, etter gjennomgangen utført av NILF. Produksjonstilskuddet var et direkte tilskudd til driftsenheter/siidaandeler og tamreinlag. Formålet med tilskuddet var tredelt: Virke reintallstilpassende, øke produktiviteten og fremme kvalitet, samt ha en utjevne effekt i næringen (Økonomisk utvalg, 1997). For avtaleperioden 2002/2003 ble det satt produksjonskrav om 11,5 kg per rein i vårflokk for siidaandeler i Sør-Trøndelag/Hedmark, Nord-Trøndelag og tamreinlagene, og 7 kg per rein i vårflokk for siidaandeler i Vest- og Øst-Finnmark. Ordningen gjaldt ikke for siidaandeler i Troms og Nordland. I reindriftsavtalen 1997/98 ble det innført et tak på 600 rein for å være berettiget produksjonstilskuddet for tamreinlag (Økonomisk utvalg, 2000). I tillegg ble tidligslaktetilskudd og kalveslaktetilskudd gjort avhengig av oppnådd produksjonstilskudd.

Produksjonstilskuddet på 50 000 kroner per driftsenhet ble, for de fleste siidaandeler, ført på innehaver av driftsenheten (det som i dag er siidaandelsinnehaver). Det vil si at dette tilskuddet ikke ble fordelt på flere næringsoppgaver, men ble ført på næringsoppgaven til den personen som var innehaver av siidaandelen. Siidaandelsinnehaveren hadde imidlertid mulighet til å fordele produksjonstilskuddet på de ulike medlemmene av driftsenheten i etterkant. I hvor stor grad dette ble gjort, er usikkert. I enkelte tilfeller ble imidlertid produksjonstilskuddet delt på to eller flere medlemmer av driftsenheten, slik at de førte opp hver sin andel av produksjonstilskuddet under inntekter i næringsoppgaven (Søyland m.fl., 2002).

Det ble vurdert under gjennomgangen til NILF i 2002 at produksjonstilskuddet ikke godt nok klarte å medvirke til økt verdiskapning i Reindriftnæringen, og tilkom heller ikke alle utøvere i næringen. NILF anbefalte å innføre en produksjonspremie, som ga tilskudd basert på produsert verdi istedenfor produsert mengde.

Innføring av produksjonspremie

Ordningen med produksjonspremie ble innført i Reindriftsavtalen for slaktesesongen 2003/2004. Innføringen av ordningen var i vesentlig grad basert på forslagene til NILF (se Søyland m.fl., 2002). Anbefalingene til NILF i forbindelse med utredning av produksjonspremie var bl.a. (Søyland m.fl., 2002):

- En produksjonspremie basert på inntekt av salg av kjøtt vil gi insentiv til å øke omsetning ved å øke volum, levere varer/ kjøtt av høyere kvalitet og/ eller ved å foredle varene ytterligere. Pristilskudd vil på den annen side gi insentiv til å produsere mer råvare.
- Utformet som prosent av omsatt verdi, og ikke omsatt mengde.

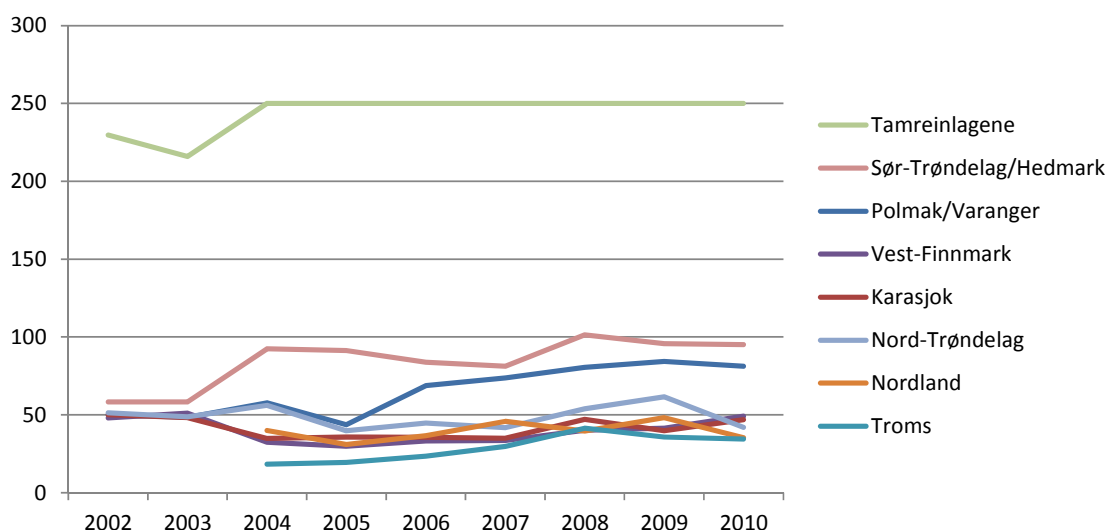
- Produksjonspremien skal i tillegg til kjøtt også regnes ut på grunnlag av salg av videreforedlede produkter, noe som vil virke positivt i forhold til økt verdiskapning og Verdiskapningsprogrammet for Reindrift.
- Å basere tilskuddene på næringsoppgaven til alle i driftsenheten gir en enkel og kontrollerbar ordning. Dette medførte at administreringen i ordningen ble endret. Reindriftsforvaltningen måtte samle inn alle næringsoppgavene fra reindriften. Før omleggingen ble kun næringsoppgaven fra lederen av driftsenheten samlet inn, og innsamlingen var ikke fullstendig for alle reinbeiteområdene.¹³ (For Vest-Finnmark og Karasjok ble det kun samlet en viss prosentandel av driftsenhetene).
- For tamreinlagene skulle produksjonspremien utbetales på bakgrunn av årsregnskapene.
- Mottaker av tilskudd skulle være driftsenheten (siidaandelen). Produksjonspremien vil være utarbeidet på bakgrunn av alle næringsoppgavene i produksjonsenheten, men tilskuddet er forventet å fordeles mellom medlemmene i driftsenheten, dersom medlemmene ønsker dette.
- Ulempen med en produksjonspremie var antatt å forsterke uforutsigbarheten i økonomien ved at reindriftsutøverne ville få utbetalt lite i de årene de produserte lite, og mye de årene de produserte mye. Innspill fra NRL i denne forbindelse var at produksjonspremien ville føre til inntektsutjevning fordi reiene i dårlige år kunne gjøre mer ut av produktene, og slippe å slakte store deler av reinflokken i dårlige år for å få tilstrekkelig inntekt. Ordningen slik den forelå med produksjonstilskudd før endringen i 2003/20004, førte imidlertid til at reiene i dårlige år ikke fikk utbetalt produksjonstilskudd eller fikk mindre tilskudd fordi de ikke ville innfri produksjonskravet.
- All form for tilskudd til reindriftnæringen ble av NILF ansett som reintallsdrivende. Et flatt tilskudd, slik ordningen var før 2003, med et visst slaktekrav, var antatt å føre til at enkelte reindriftsutøverne måtte opprettholde en større reinflokk enn ellers nødvendig for å sikre at man klarte å oppfylle slaktekravet også i fremtiden. Et tilskudd per dyr var ansett å være mest reintallsdrivende.

6.1.1.1 Hvordan tilskuddet har virket

Hensikten med overgang til produksjonspremie i 2003 var at reindriftsutøvere ved å øke inntjeningen per dyr eller per kg kjøtt gjennom økt kjøttkvalitet ville øke inntekten, og også tilskuddet, utbetalt som en prosentandel av salgssum. Fra departementet side ønsket man at reindriftsutøverne tilpasset reintall og produksjon slik at de skulle få best kvalitet og høyest mulig utbetaling. Det ligger her en antakelse om at markedet fungerer slik at slakteriene er i stand til å differensiere kiloprisen og premiere høy kvalitet.

Figur 6.1 viser utbetaling av produksjonspremie fordelt på antall siidaandeler i perioden 2001–2010, i nominelle 2010-kroner. Utbetaling av produksjonspremie varierer mye mellom områdene. Kun tamreinlagene oppnår maksimal produksjonspremie, men også Sør-Trøndelag/ Hedmark reinbeiteområde oppnår nesten maksimalt tilskudd. Også Polmak/ Varanger har oppnådd stort produksjonstilskudd. De andre reinbeiteområdene ligger på rundt 50 000 kroner i gjennomsnitt per siidaandel. Troms ligger lavest.

¹³ Det ble også kun samlet en viss prosentandel av driftsenhetene i Vest-Finnmark og Karasjok.



Figur 6.1 Gjennomsnittlig utbetaling av produksjonspremie per siidaandelsinnehaver av de som mottar tilskudd, fordelt etter område

Kilde: Reindriftsforvaltningen 2012b

Følgende tendenser er verdt å merke seg:

- Polmak/Varanger og Sør-Trøndelag har tilpasset seg slik at de nesten oppnår maksimalt tilskudd, og begge områdene har fått økt tilskudd over perioden.
- Siidaandeler i **Troms og Nordland** fikk ikke utbetalt produksjonstilskudd før endringen i 2003, men fikk et driftstilskudd per enhet på kr 80 000 (se for eksempel reindriftsavtalen 2001–2002). Dette tilskuddet falt bort med innføring av produksjonspremie. Siidaandeler i disse områdene mottar i gjennomsnitt halvparten av maksimalt beløp, men det har vært en positiv utvikling over perioden. Årsaken til at de ikke mottar maksimalt beløp er, lavt slakteuttak, tap til rovvilt og derfor generelt lavere kjøttinntekter. Disse områdene har også svært varierende tilslagsprosent. Det er derfor nærliggende å konkludere med at ordningen slik den er i dag, ikke fungerer optimalt for områdene Troms og Nordland. Tilskuddet fører for eksempel til at siidaandeler blir rammet forholdsvis sterkt ved tap til rovdyr (tap av inntekt som resultat av tap av rein og tap av tilskudd). Hvor mange dette gjelder og hvilke strategier de enkelte familiene bruker for å møte denne usikkerheten, er det ikke mulig å si noe om i denne utredningen.
- Tamreinlagene har fra 2004 mottatt maksimalt beløp på 250 000 kroner per tamreinlag. Endringen har ført til et forutsigbart tilskudd, men har trolig ingen videre effekt på hvordan tamreinlagene utøver sin virksomhet. Kravet er utformet slik at et reinlag i praksis får maks produksjonspremie ved å slakte ca. 500 rein (utgjør en million kroner i omsetning). Tamreinlagene slakter hver mellom 1 700–1 900 rein per år, og omsetningen er betydelig høyere enn det som er maksimalt grunnlag for tilskudd.
- Polmak/Varanger har hatt en nominell økning i utbetalt tilskudd på 156 % fra 2003 til 2010.

Et viktig spørsmål er hvordan dette tilskuddet har påvirket reintallet i de deler av Finnmark som har for høye reintall. Tabell 2.7 i Ressursregnskapet 2010/11 (Reindriftsforvaltningen, 2012a) viser at slakteuttaksandelen (uttak i prosent av reintall) i forhold til reintallet har økte fram til 2004/05 i Finnmark. I Øst-Finnmark har deretter slakteuttaksandelen gått noe ned, men vært stabilt høyere enn i 2001–02, og i 2010/11 var den på samme nivå som i 2004/05. For Vest-Finnmark har slakteuttaksandelen vært

lavere i perioden 2005/06–2009/10 enn for 2004/05 for deretter å være høyere i 2010/11. Siden produksjonspremien ble innført i Reindrifftsavtalen for slaktesesongen 2003/2004 kan det se ut som om tilskuddet kan ha økt slakteuttaksandelen påfølgende sesong. Det kan videre være grunn til å tro at tilskuddet kan ha stimulert til flere rein siden kjøttproduksjonen har blitt mer lønnsom. Figur 3.3 viser at reintallet har økt betydelig i Vest-Finnmark og Karasjok fram til 2004 for deretter å flate noe ut. Reintallet har dermed økt mest i perioden før produksjonspremien ble innført. Det kan dermed se ut som om andre forhold, som for eksempel klima, har vært viktigere enn dette tilskuddet. Det er store forskjeller mellom tamreinlagene, Sør-Trøndelag/Hedmark, Polmak/ Varanger og de andre reinbeiteområdene i utbetaling av produksjonspremien. Det virker imidlertid som om gjennomsnittlig utbetalinger har vært forholdsvis stabile over perioden, selv om de i realverdi har vært synkende (ikke vist her). Hvordan det har virket i forhold til verdiskapning, markedsrettet produksjon og utøvelse av reindriften vil bli nærmere diskutert i kapittel 7.

6.1.2 Kalveslaktetilskudd

Kalveslaktetilskudd innebærer et direkte tilskudd til siidaandelen for slakt av kalv (Økonomisk utvalg, 2010). Dyret regnes som kalv frem til og med mars året etter de er født. Kalveslaktetilskuddet er den eneste ordning over reindrifftsavtalen som har vært med fra avtalens opprettelse, men hvilke områder som har vært tilskuddsberettiget har variert. Kalveslaktetilskuddet har som hensikt å stimulere til at en større del av kjøttproduksjonen foregår på kalv, noe som er ansett som ressursøkonomisk gunstig. Dette reduserer presset på vinterbeiter og motvirker at kalver dør i løpet av vinteren. Det skal også føre til økt produktivitet fordi tilveksten på kalv er større enn tilveksten på større dyr. Uttak av kalv fører også til endret flokkstruktur (Søyland, 2002).

I perioden 1995–2003 varierte det om tilskuddet gjaldt for Finnmark, Troms og Nordland (Økonomisk utvalg, 1996, 1998–2001, 2003, 2004). Troms og Nordland fikk utbetalt et driftstilskudd istedenfor et kalveslaktetilskudd. I perioden 2004–2009 ble tilskuddet utbetalt til samtlige reinbeiteområder (Økonomisk utvalg, 2005–10), men fra 2009 ble dette tilskuddet erstattet av Kautokeinitilskuddet i Vest-Finnmark.

Fra 2005 til i dag ble kalveslaktetilskuddet kun utbetalt i perioden 15. august til 31. desember for å stimulere til størst mulig høstslakting. Kalveslaktetilskuddet har variert mellom 150 kroner og 250 kroner per kalv.

Tabell 6.1 Oversikt over satser (kr per slaktet kalv)

	2001/2002	2003/2004 og 2005/2006	2007	2008	2009	2010
Sats	225	150	180	200	200	250

Kilde: Reindrifftsforvaltningen 2012b

Under gjennomgangen i 2002 ble følgende momenter vektlagt (Søyland m.fl., 2002):

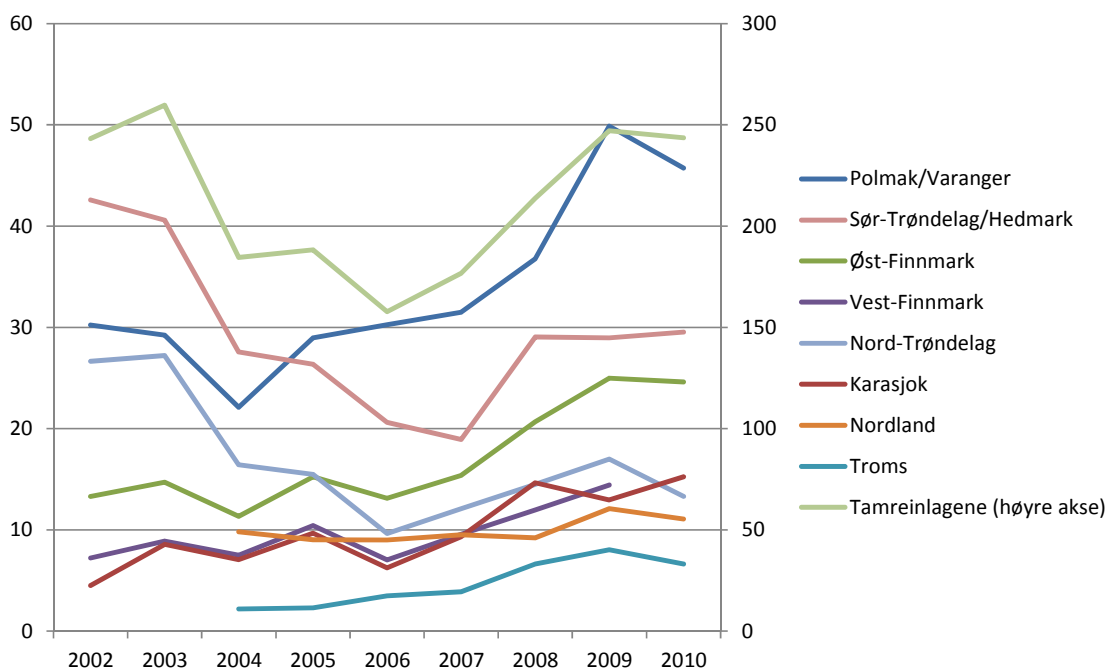
- Kalveslaktetilskuddet ble vurdert å ha ulik virkning i ulike deler av landet; mye kalv ble slaktet i sør, mens lite kalv ble slaktet i nord.
- Kalveslaktetilskuddet ble ikke utbetalt til Troms og Nordland. De fikk istedenfor et driftstilskudd.
- NILF gikk i sitt forslag inn for å videreføre kalveslaktetilskuddet, men å differensiere satsen geografisk, med tanke på å øke den i Finnmark for å øke slakt av kalv, men å

avvikle det i reinbeiteområdene i Trøndelag og Hedmark. Dette for å ta hensyn til inntektsfordelingen mellom reinbeiteområdene.

- NRL ønsket å avvikle tilskuddet.

6.1.2.1 Hvordan tilskuddet har virket

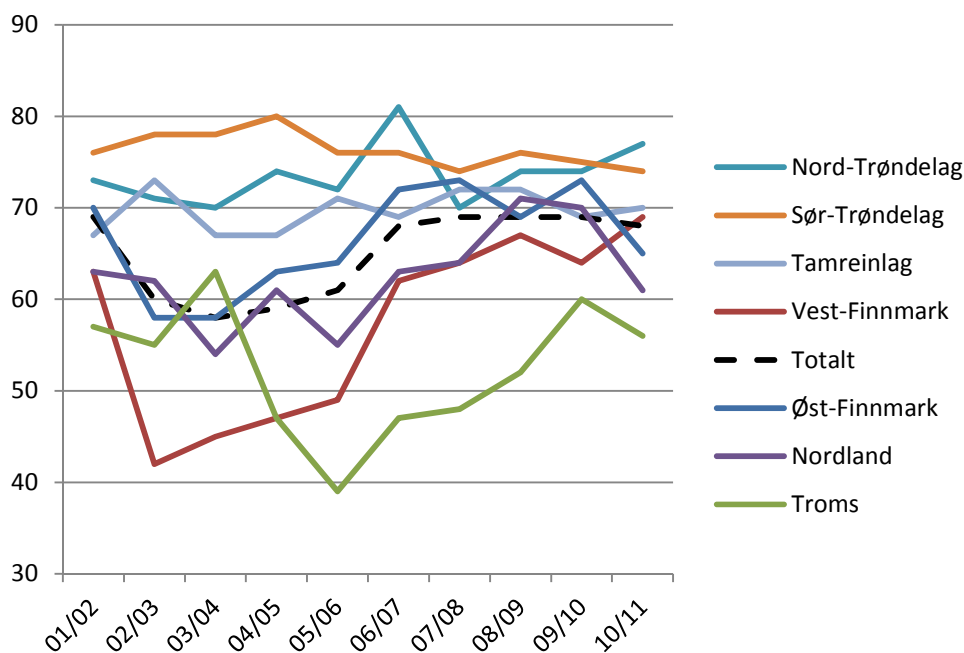
Som vi ser av Figur 6.2 er det store forskjeller mellom de ulike områdene i gjennomsnittlig utbetalt kalveslaktetilskudd per siidaandel. Tilskuddsutbetalingene synker første halvdel av 2000-tallet, og øker i siste halvdel av 2000-tallet. Det er Tamreinlagene som mottar mest, og beløpet har variert mellom 158 000 og 260 000 kroner fra 2002 til 2010. På motsatt side av skalaen finner vi Troms reinbeiteområde som mottok mellom 2000 kroner og 8000 kroner i perioden. Størst prosentvis økning har det vært for Vest-Finnmark (100 %). Det har vært en økning i utbetaling av tilskudd også for Troms og Nordland, som mottar minst i gjennomsnitt og har hatt lavest økning i gjennomsnitt.



Figur 6.2 Gjennomsnittlig utbetaling av kalveslaktetilskudd per siidaandel fordelt etter område (av de som har mottatt tilskudd), 1000 kroner

Kilde: Reindriftsforvaltningen 2012b

Det har vært store endringer i andel kalveslakt over perioden. Fra driftsåret 01/02 til driftsåret 02/03 sank andelen fra 69 til 60 prosent i gjennomsnitt. Det var særlig i Finnmark at prosentandelen sank i denne perioden. Dette kan ha hatt en sammenheng med at tilskuddet ble redusert med 75 kroner per slaktet kalv. Vest-Finnmark har hatt størst prosentvis økning i andel kalveslakt.



Figur 6.3 Andel kalveslakt for de 10 siste driftsårene. Beregningen er basert på slakte-
dyr levert til godkjent slakteri

Kilde: Reindriftsforvaltningen 2012a

6.1.3 Driftstilskudd/ etablerertilskudd

Driftstilskuddet ble gitt i to ulike perioder, nemlig i perioden 1976–1990 og i perioden 1998 til i dag. Det ble innført i Troms i 1998 for å erstatte produksjons- og tidligslakte-tilskuddet (Økonomisk utvalg, 1999). I perioden 1999–2003 ble ordningen utvidet til også å gjelde Nordland (Økonomisk utvalg, 2000–04).

Reindriftsavtalen i 2003/04 innebar at innholdet i driftstilskuddet ble endret fra et geografisk differensiert tilskudd til et flatt tilskudd til driftsenheter (siidaandeler) i hele landet (Økonomisk utvalg, 2005). Driftstilskuddet er ment å være en delvis kompensasjon for kostnadene i reindriften (LMD 2003). Tilskuddet skal også virke utjevnende mellom reinbeiteområder med ulike naturgitte, klimatiske og økonomiske forutsetninger. Kompensasjonen for kostnadene består i at driftstilskuddet er utformet som et flatt tilskudd som utbetales til alle driftsenhetene (siidaandelene) for å kompensere for en liten del av de kostnadene reindriftsutøverne står overfor. Det totale driftstilskuddet består av en flat komponent som utbetales til alle siidaandeler, uavhengig av område. For avtaleåret 2012/2013 ble det satt av 9,2 mill. kroner til ordningen med driftstilskudd. Tilskuddet gis som en fast sum per siidaandel på kr 10 000, og øker med kr 15 000 dersom en kvinne står som enkeltinnehaver og/ eller leder av siidaandelen er under 30 år. Det utbetales også et tilskudd ved overføring av ansvaret som leder av siidaandelen de tre første årene etter overføringen.

Ordningen med tilskudd ved overføring av ansvaret som leder av siidaandel, ble videreført med en sats på 60.000 kroner per siidaandel. Etablerte midlertidige enheter i forbindelse med generasjonsovergang, og fremtidige sideordnede rekrutteringsandeler, omfattes ikke av ordningen.

Anbefalingene/ kommentarene til NILF i forbindelse med utredning av driftstilskudd var bl.a. (Søyland m.fl., 2002):

- Driftstilskuddet skulle i prinsippet være en videreføring av produksjonstilskuddet utbetalt til og med endringene foreslått i 2002, samt driftstilskuddet utbetalt til Nordland og Troms, men på et betydelig lavere nivå.

- Et direkte tilskudd ble av NILF ansett å være den beste måten å sørge for inntektsfordeling på, både mellom reinbeiteområder og siidaandeler.
- Driftstilskuddet er en delvis kompensasjon for kostnader i reindriften.
- Det er ment å være en utjevning mellom reinbeiteområder med ulike naturgitte, klimatiske og økonomiske forutsetninger, og må derfor differensieres mellom de ulike reinbeiteområdene.
- Tilskuddet skal utformes som et flatt tilskudd som utbetales til alle siidaandeler samt en differensiert komponent som varierer avhengig av beiteområde.
- Reindriftsforvaltningen hevdet under diskusjonene av endringen at en reindrift i balanse med beitegrunnet ikke skal gi driftsmessige forskjeller mellom de ulike reinbeiteområdene. Under gjennomgangen i 2002 var det imidlertid store geografiske forskjeller, og NILF vurderte at dette ville vedvare i nærmeste fremtid.
- Avvikling av alle produksjons og slaktekrav, samt øvre grense på 600 dyr for å kunne motta tilskudd. Årsaken for dette var at flere siidaandeler ville kunne få støtte, samt at forvaltningen ville bli betydelig enklere, samt å unngå underrapportering av dyr.

6.1.3.1 Hvordan tilskuddet har virket

Tilskuddet er forholdsvis jevnt fordelt mellom de ulike områdene, der Troms, Nordland og Nord-Trøndelag mottok det laveste tilskuddet, mens Sør-Trøndelag og Finnmark mottok mest. Det er de områdene med høyest kostnader i forhold til inntekt, lavest inntekt og lavest inntekt generelt som mottar minst tilskudd i 2010. Det er uklart hvordan tilskuddet skal virke utjevne mellom områder slik det er utformet i dag. Vi vil kommentere tilskuddet nærmere under kapittel 7.4.

Tabell 6.2 Gjennomsnittlig utbetaling av driftstilskuddet per siidaandel (som mottok tilskuddet) fordelt etter område, 1 000 nominelle kroner

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Polmak/Varanger			13,1	12,6	12,4	14,2	14,6	15,8	17,8
Karasjøk			26,4	28,4	14,8	14,2	14,4	14,0	18,8
Øst-Finnmark			23,1	24,0	14,1	14,2	14,4	14,6	18,5
Vest-Finnmark			28,4	26,7	15,1	15,3	15,2	13,9	15,2
Troms	75,6	80,7	24,2	24,2	15,3	15,5	16,6	13,9	13,2
Nordland	93,2	81,6	26,6	28,4	10,9	11,1	12,1	13,2	11,5
Nord-Trøndelag			10,7	10,8	12,3	12,2	14,5	13,3	13,4
Sør-Trøndelag/Hedmark			11,7	11,7	15,0	12,7	13,2	22,3	22,3

Kilde: Reindriftsforvaltningen 2012b

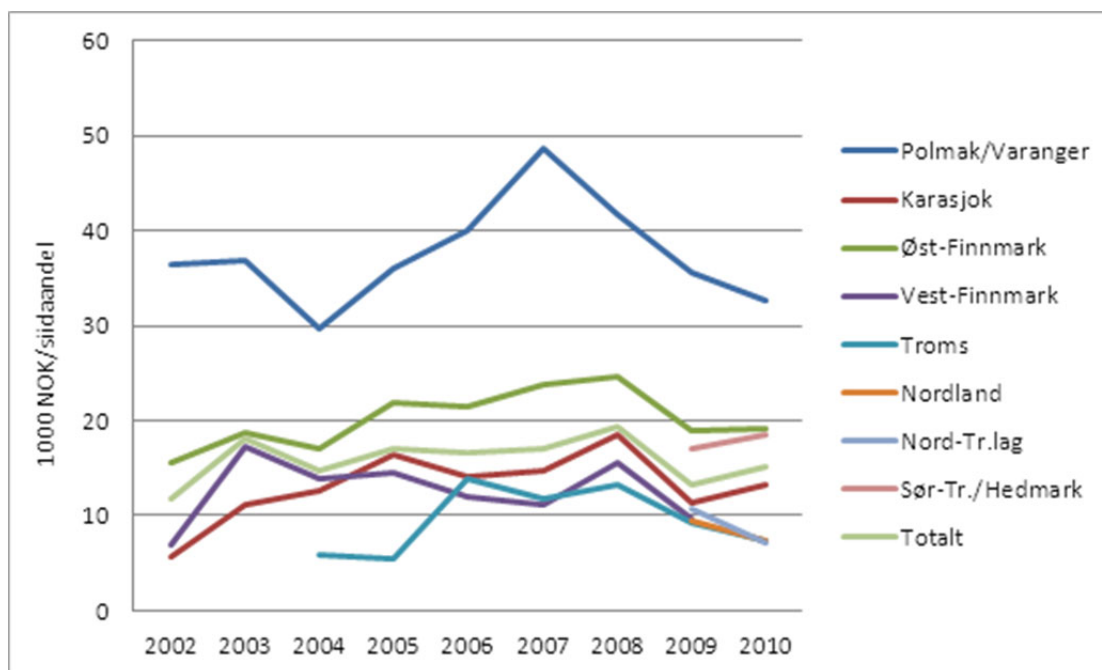
6.1.4 Tidligslaktetilskudd for rein

Tidligslaktetilskuddet ble ført som en post under ordinære tilskudd i perioden 1998–2009 for Finnmark og Troms. Tilskuddet skulle bidra til at rein ble slaktet tidlig på høsten for derved å oppnå best mulig kvalitet på kjøtt og biprodukter, samt redusere belastningen på marginale høst/vinterbeiter. Som vi ser av tabell 6.3 har satsen til tidligslaktetilskuddet variert noe. Fra og med Reindriftsavtalen 2008/2009 har ordningen vært for hele reinbeiteområdet (ikke for tamreinlagene), med unntak av Vest-Finnmark for perioden 2009–2010 da man i dette området innførte et særlig tilskudd betegnet som

prøveordning Vest-Finnmark. I deler av denne perioden har satsene vært høyere for Finnmark og Troms enn for resten av landet.

Ordningen ble ansett som utfordrende å forvalte, og ble sett på som en avgjørende årsak til en konsentrasjon av slaktingen, noe som har medført at enkelte ikke har fått slaktet innenfor gitte frister. I Vest-Finnmark har dette tilskuddet hatt mindre effekt enn ønsket på tidlig slakt, og med bakgrunn i dette, samt behovet for forenklinger og for å styrke markedstiltakene, ble ordningen avvirket i forbindelse med Reindrifftsavtalen 2011/2012.

6.1.4.1 Hvordan tilskuddet har virket



Figur 6.4 Gjennomsnittlig utbetaling av tidligslaktetilskudd per siidaandel (som mottok tilskuddet) fordelt etter område

Kilde: Reindrifftsforvaltningen 2012b

Figur 6.4 viser at Polmak/Varanger er det området hvor siidaandelene har mottatt klart mest i tidligslaktetilskudd, etterfulgt av Øst-Finnmark totalt sett og Sør-Trøndelag/Hedmark. De områdene som har mottatt minst er Troms, Vest-Finnmark og Nordland. Disse forskjellene kan forklares med ulike satser (i favør av Finnmark og Troms), ulik slaktemengde (i favør av Polmak/Varanger og Sør-Trøndelag/Hedmark). Det er videre viktig å være klar over at tallene i Figur 6.4 gjelder for de siidaandelene som har mottatt tilskuddet.

Tabell 6.3 viser hvordan utbetalingene til tidligslaktetilskuddet har variert mellom år. Vi ser at utbetalingene doblet seg fra 2001/02 til 2002/03 selv om rammene var de samme (gjaldt for Finnmark og hadde samme sats og periode). Rammene for tidligslaktetilskuddet endret seg noe fra 2002/03 til 2003/04 da satsene ble differensiert i forhold til når det ble slaktet og Troms ble også inkludert i ordningen. Denne rammen varte fram til 2008/09. I denne perioden variert utbetalingene noe, og var høyest i 2007/08.

Tabell 6.3 Utbetalinger tidligslaktetilskudd

	Sats pr kg	Område	Periode	Utbetalt etter driftsår (1000 NOK)
01/02	10	Finnmark	15.08–31.12	2462
02/03	10	Finnmark	15.08–31.12	4611
03/04	10	Finnmark og Troms	15.08–10.10	3975
03/04	5	Finnmark og Troms	11.10–31.12	
04/05	10	Finnmark og Troms	15.08–10.10	5641
04/05	5	Finnmark og Troms	11.10–31.12	
05/06	10	Finnmark og Troms	15.08–10.10	4983
05/06	5	Finnmark og Troms	11.10–31.12	
06/07	10	Finnmark og Troms	15.08–10.10	5354
06/07	5	Finnmark og Troms	11.10–31.12	
07/08	10	Finnmark og Troms	15.08–10.10	6395
07/08	5	Finnmark og Troms	11.10–31.12	
08/09	7	Finnmark og Troms	15.08–10.10	5446
08/09	4	Finnmark og Troms	11.10–31.12	
08/09	4	Nordland, N-TR, S-TR	15.08– 31.12	
09/10	7	ØF og Troms	15.08–10.10	3898
09/10	4	ØF og Troms	11.10–31.12	
09/10	4	Nordland, N-TR, S-TR	15.08–31.12	
10/11	5	Alle unntatt VF	15.08–31.12	1453

Kilde: Reindriftsforvaltningen 2012b

6.1.5 Særskilt tilskudd til siidaandeler i Vest-Finnmark reinbeiteområde

Fra og med reindriftsavtalen 2009/2010 ble det innført en særskilt prøveordning for Vest-Finnmark, hvor man innførte et produksjonskrav på 8 kg. pr. rein i vårflokk for at tilskudd skal utløses. For siidaandeler som oppfyller et produksjonskrav på 8 kg pr rein i vårflokk pr 31.03.11, utbetales et tilskudd med en sats på kr 15,- pr kg for slakt i perioden 15.08–10.10 og 10 kr pr kg for slakt i perioden 11.10–31.12. Tilskuddet beregnes pr. kg slakt som er innrapportert til Reindriftssjefen i henhold til forskrift om rapportering av slaktet rein. Siidaandeler i Vest-Finnmark fikk dette tilskuddet i stedet for tidligslakt og kalveslakt. Det er for disse gjort unntak for kravet/grensen på 600 rein for å motta tilskudd.

6.1.5.1 Hvordan har tilskuddet virket?

Tabell 6.4 viser antall siidaandeler som har mottatt tilskuddet og som fikk innvilget både driftstilskudd og særskilt tilskudd, totalt mottatt beløp, gjennomsnittlig beløp de har mottatt, samt antall slakt til slakteri. Videre viser tabellen tallene for de tilskudda (kalveslaktetilskudd og tidligslaktetilskudd) som ble erstatta, siste år disse ordningene ble gitt.

Vi observerer at antallet som mottok kalveslaktetilskudd og tidligslaktetilskuddet var betydelig høyere enn antallet som mottok Vest-Finnmarkstilskuddet. Dette kan tolkes som at kravet om 8 kg pr rein i vårflokk ekskluderer en rekke siidaandeler fra ordningen. På sikt kan derimot en slik ordning gi insentiver om økt produktivitet.

Videre ser vi at antall siidaandeler som mottar Vest-Finnmarktilskuddet ble redusert betraktelig fra 2010/11 til 2011/12.

I hele perioden har det vært flere som mottok Vest-Finnmarktilskuddet enn de som mottok både driftstilskudd og Vest-Finnmarktilskuddet i hele perioden. Dette viser at ved å gjøre unntak for kravet/grensen på 600 rein har man fått med disse siidaandelen i ordningen og heller ekskludert andre som før mottok kalveslaktetilskudd og tidligslakte-tilskudd.

I forhold til totalbeløpet og gjennomsnitt per siidaandel ser vi at beløpet har vært betydelig høyere for Vest-Finnmark tilskuddet enn for kalveslaktetilskuddet og tidligslaktetilskuddet for 2009/10 og 2010/11. Dette gjelder imidlertid ikke for 2011/12. Antall slakt til slakteri har også vært høyere for 2009/10 og 2010/11 enn for året før ordningen ble innført. Dette gjelder imidlertid ikke for 2011/12.

Tabell 6.4 Vest-Finnmarktilskuddet (løpende kroner)

	08/09²	09/10	10/11	11/12
Antall	161/155	95	103	34
Innvilget driftstilskudd ¹		87	87	30
Beløp	3 900 000	5 082 915	5 144 398	1 718 255
Gj.snitt per siidaandel	14752/9972	53504	49945	53504
Antall slakt til slakteri	22384	27962	33115	14484

1)Antall enheter som fikk innvilget både driftstilskudd og særskilt tilskudd

2)Viser kalveslaktetilskudd og tidligslaktetilskudd. Kalveslaktetilskuddet vises først

Kilde: Reindriftsforvaltningen 2012b; Økonomisk utvalg 2010

6.1.6 Ektefelle- og samboertillegg

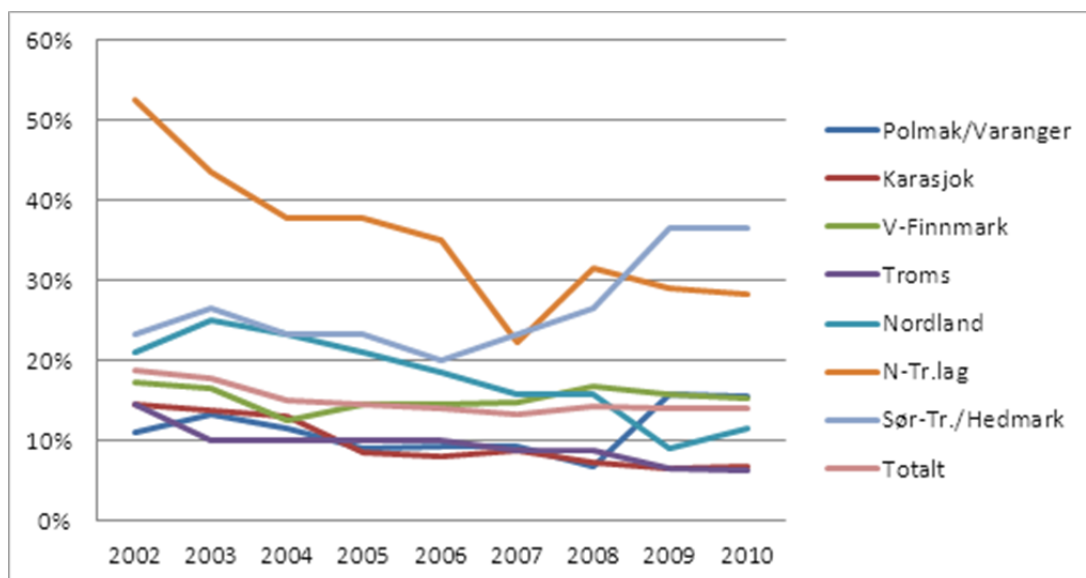
Ektefelletillegget ble opprettet i 1999. Hensikten er å øke inntektsgrunnlaget i næringen samt å vektlegge kvinne- og familieaspektet. Ektefelletillegget innvilges derfor der begge ektefeller utøver aktiv reindrift i samme siidaandel. I 1999 ble det innført som et halvt ekstra produksjonstilskudd (22 500 kroner) til siidaandeler der begge ektefellene bidro aktivt. Etter ny reindriftslov i 2007 ble tilskuddet endret til også å inkludere samboer. Det er ikke et vilkår at begge ektefellene har eget merke. Tilskudd kan ikke innvilges dersom en ektefelle/samboer ved siste ligningsoppgjør hadde en brutto inntekt utover et vist beløp (se tabell 6.5). Ektefelletilskuddet gis bare til ektefeller innen tilskuddsberettigede siidaandeler. Som vi ser av Tabell 6.5 har tilskuddssatsen variert noe fra avtaleår til avtaleår.

Tabell 6.5 Satser for ektefelletilskudd med tilhørende krav om maks brutto inntekt utenfor reindriften (1000 NOK)

	01/02	02/03	03/04	04/05	05/06	06/07	07/08	08/09	09/10	10/11
Sats/ siidaandel	50	50	25	25	25	35	35	35	35	42,5
Krav til maks.bruttoinntekt	150	150	150	150	150	150	175	175	175	175

Kilde: Reindriftsforvaltningen 2012b

6.1.6.1 Hvordan tilskuddet har virket



Figur 6.5 Andel av siidaandeler som har mottatt ektefellestilskudd

Kilde: Reindriftsforvaltningen 2012b

Figur 6.5 viser en generelt sett fallende trend i antall siidaandeler som har mottatt ektefellestilskuddet. Et viktig unntak er Sør-Trøndelag/Hedmark som har hatt en økning siden 2006 og fram til 2010. Det er ganske stor variasjon mellom områdene når det gjelder hvor mange siidaandeler som har mottatt tilskuddet. Nord-Trøndelag og Sør-Trøndelag/Hedmark er de områdene som har hatt størst andel siidaandeler som har mottatt tilskuddet, mens Polmak/Varanger, Troms og Karasjok er de områdene som har hatt den laveste andelen.

6.2 Distriktstilskudd

Distriktstilskuddet er et direkte tilskudd til reinbeitedistrikter og tamreinlag. Tilskuddet ble innført i 1984, som erstatning for det tidligere ferie- og avløsertilskuddet, og ble innført som etterligging av jordbruksavtalens ordning.

Hovedformålet med dagens distriktstilskudd er å gi distriktene og tamreinlagene økonomisk grunnlag for å ivareta sitt ansvar og sine oppgaver med utvikling av reindriften i en bærekraftig retning. Dette innebærer bl.a. å få et reintall tilpasset beitegrunnet, sikring av reindriften arealer, økt lønnsomhet, samt legge til rette for en kriseberedskap. For at tilskudd skal innvilges stilles det krav om at

- reinbeitedistriktet/tamreinlaget er i drift og
- reinbeitedistriktet har årsmøtegodkjent distriktplan.

Tilskudd til administrasjon, planlegging og ressursforvaltning til reinbeitedistriktene, herunder Trollheimen, ytes med et fast grunnbeløp på kr 40 000,- per distrikt. I tillegg ytes et beløp per siidaandel på kr 12 000,-. For noen distrikter utbetales det et tilskudd etter særskilte satser. Tamreinlagene mottar et fast beløp på kr 120 000 per tamreinlag. Det variable tilskuddet skal kun ytes for det antall siidaandeler som er innvilget drifts-/produksjonstilskudd i minst ett av de tre foregående driftsårene. Dette fører til at distrikt som enten har hatt siidaandeler med over 600 rein eller en omsetning på under 50 000

kroner tre år på rad, ikke har fått utbetalt tilskuddet. Det er usikkert hvor mange distrikt som har fått redusert tilskudd som resultat av dette.

Endringer over perioden

Det ble i Reindrifftsavtalen 2004/2005 besluttet å foreta en gjennomgang av distriktstilskuddet og de ulike ordningene som lå under denne med tanke på å få klarlagt om ordningene fungerte ut i fra sin hensikt, og eventuelt komme med forslag til endringer for bedre å sikre reinbeitedistriktene og tamreinlagenes medansvar for utviklingen av reindriften i en bærekraftig retning (LMD 2005). Samme året ble avløserordningen over distriktstilskuddet avvirket, og et særskilt tilskudd for leid hjelp ved svangerskap ble innført. Dette ble knyttet til kvinner i reindriften for å styrke deres stilling. Dette tilskuddet finansieres over RUF. På grunn av dette ble distriktstilskuddet redusert fra 12 millioner kroner til 10 millioner kroner.

I forbindelse med Reindrifftsavtalen 2005/2006 ble distriktstilskuddet ytterligere redusert med 2 millioner kroner til 8 millioner kroner. For at tilskudd til distrikter skal kunne innvilges, ble også kravene skjerpet; for eksempel måtte pålagte tellinger og bestemmelser knyttet til oppfølging av lovlig fattede vedtak om høyeste reintall gjennomføres.

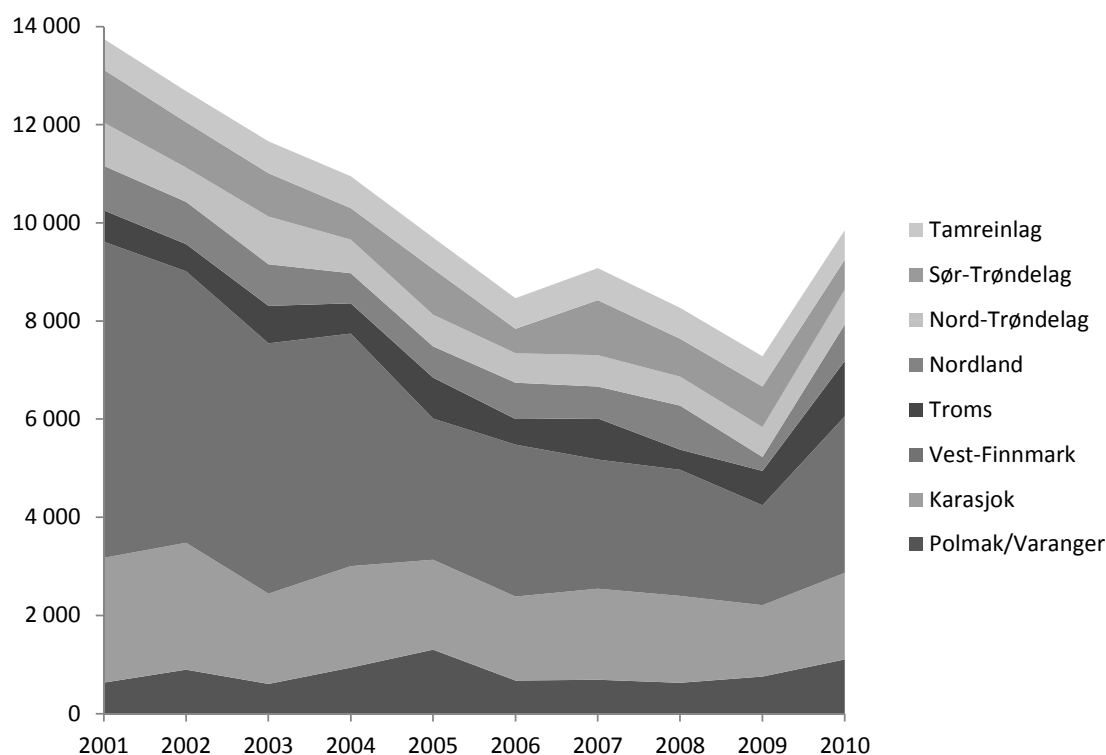
Satsen til administrasjon, planlegging og ressursforvaltning til reinbeitedistriktene, herunder Trollheimen, ble økt med 10.000 kroner i forhold til Reindrifftsavtalen 2004/2005. Ved en sammenslåing av distrikter økes grunnbeløpet i forhold til antall distrikter som blir sammenslått, avgrenset til to år etter sammenslåingen.

Videre settes det variable tilskuddet per driftsenhet til 12.000 kroner. For distrikt 17/18 i Øst-Finnmark reinbeiteområde, 30A, 30B og 30C i Vest-Finnmark reinbeiteområde, Femunden reinbeitedistrikt og for tamreinlagene opprettholdes satsene for tilskudd til administrasjon, planlegging og ressursforvaltning i Reindrifftsavtalen 2004/2005. Tilsvarende opprettholdes særskilt tilskudd for Trollheimen.

I Reindrifftsavtalen i 2007/2008 ble distriktstilskuddet for fellesbeitedistriktene i Finnmark økt med 50.000 kroner. Under Reindrifftsforhandlingene i 2009 stilte NRL krav om en økning i satsene for grunnbeløpet og satsen pr siidaandel i distriktstilskuddet, og i tillegg ble det ønsket at det ikke skulle foretas avkorting av tilskuddet for distrikter som har for høyt reintall i forhold til det fastsatte (LMD 2009). Det ble samme året avsatt 11,9 mill. kroner til ordningen med distriktstilskudd, der økningen skyltes utbetalingen av et engangstilskudd til distrikt hvor distriktsstyret har utarbeidet og vedtatt bruksregler i h.t. ny reindrifftslov innen 1. juli 2009.

Figur 6.6 viser en historisk oversikt over utbetaling av tilskuddet fordelt på reinbeitedistrikt i perioden 2001–2010 i faste 2010-kroner. Ved sammenligning over år må en være klar over den betydningen endringer i satser og vilkår for å motta tilskudd har for nivået på utbetalingene beskrevet ovenfor. Forskyvninger i utbetalingstidspunkt mellom år har også stor betydning for sammenligningen (Økonomisk utvalg 2010).

Distriktstilskuddet har blitt redusert med om lag 6,5 millioner kroner fra 2001 til 2009 i reelle kroner, mens det i 2010 økte med nesten 2,5 millioner kroner. I 2010 mottok Vest-Finnmark 37 prosent, Øst-Finnmark 29 prosent, Troms 12 prosent og de resterende områdene mellom åtte og seks prosent.



Figur 6.6 Utbetaling av distriktstilskudd fordelt på område i faste 2010-kroner, 2001–2010

Kilde: Reindriftsforvaltningen 2012b

6.2.1 Hvordan tilskuddet har virket

Det er i dag lagt mange oppgaver til distriktene. Mye ressurser går bl.a. med til for eksempel arealsaker. Her legges det ned betydelig egeninnsats fra sidaene, selv om det trolig er store variasjoner mellom de ulike distriktene i hvor stor grad reindriftsnæringen involverer seg. Ifølge NRL trenger distriktene både mer kunnskap og økonomiske ressurser for å følge arealsaker på en tilfredsstillende måte. Det er først og fremst distriktstilskuddet som brukes til å godtgjøre arbeid av denne typen.

6.3 Frakttilskudd

Tilskudd ved frakt av reinslakt skal bidra til utjevning av pris på reinkjøtt til reineiere i ulike reinbeitedistrikter og tamreinlag, samt bidra til utjevning av fraktkostnader til marked (Lovdata, 2012). Tilskudd kan innvilges for frakt av slakteskrotter fra slakteanlegg til fryse/nedskjæringsanlegg. Frakttilskudd var til og med 2011/2012 kr 25 for en avstand på 10–200 km, kr 30 for en avstand på 201–300 km, og kr 35 for en avstand på over 300 km. Fra og med 2012/13 er satsene endra til 10 kr for 5–200 km, 40 kr for 201–300 km, og 50 kr for over 300 km. Frakttilskuddet skal beregnes ut fra avstanden mellom slakteplass og fryse-/nedskjæringsanlegg. Tabell 6.6 viser utbetalingen til frakttilskudd. Det gis ingen frakttilskudd til transport av slakteriavfall selv om dette utgjør en betydelig kostnad for slakteriene.

Tabell 6.6 Totalt frakttilskudd (mill. kr) i perioden 2001 til 2010, løpende kroner

År	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Beløp	2	2	2	1	2,5	2,5	2,5	2	2	1,8

Kilde: Reindriftsforvaltningen 2012b

Tabell 6.7 viser fordelingen av frakttilskuddet mellom ulike slakterier. Vi ser at det er et slakteri som mottar den klart største andelen av tilskuddet for alle årene.

Tabell 6.7 Slakterier som samlet sett har mottatt mest i frakttilskudd, prosentvis andel av totale frakttilskudd

	2008	2009	2010	2011
Aage Pedersen	49 %	46 %	48 %	48 %
Varanger Vilt	10 %	8 %	15 %	20 %
Dav AS	8 %	0 %	1 %	0 %
Lierne Viltforedling	7 %	10 %	8 %	9 %
Stensaas	5 %	3 %	3 %	3 %
MT-slakt	4 %	7 %	5 %	0 %
Andsvatn	4 %	1 %	3 %	2 %
Femundsmarka	3 %	1 %	2 %	2 %
Filefjell Reinlag	2 %	3 %	3 %	4 %
Holtan	2 %	3 %	0 %	2 %

Beregningene er basert på Reindriftsforvaltningen 2012b

6.4 Utbetaling av tilskudd over perioden

Det har vært en vesentlig forenkling av krav for å motta tilskudd. Før avtaleåret 2003/2004 måtte man, for å oppnå tilskudd under forskrift om tilskudd til driftsenheter og tamreinlag, oppfylle en rekke generelle vilkår. Driftsenheten måtte blant annet oppfylle minstekrav til produksjon på 800 kg dokumentert slakteuttak. Det var også krav om høyeste reintall per driftsenhet, som var satt til 600 rein per driftsenhet, eventuelt under et fastsatt høyeste reintall. I tillegg til de generelle kravene måtte man oppfylle produktivitetskrav, satt til hhv. 11,5 kilo per rein i vår-flokk, for driftsenheter i Sør-Trøndelag/Hedmark, Nord-Trøndelag og tamreinlagene, og 7 kilo per rein i vårflokk for driftsenheter i Vest- og Øst-Finnmark. Ordningen gjaldt som sagt ikke for driftsenheter i Troms og Nordland.

Da de direkte og kostnadssenkende tilskuddene ble endret i reindriftsavtalen 2003/2004, medførte dette også at minstekrav til produksjon og produktivitet ble opphevet. Kun et krav til minimum omsetning og maksimalt antall rein ble opprettholdt og har vært gjeldende over perioden 2000 til avtaleåret 2010/2011. Senere har kravet på maks 600 dyr blitt erstatta av et krav om at reintallet skal være i samsvar med godkjente bruksregler.

Tabell 6.8 viser tilslagsprosenten over innvilgede tilskudd fra avtaleåret 2000/2001 til avtaleåret 2010/2011. Samtlige siidaandeler i Sør-Trøndelag/ Hedmark og tamreinlagene har over hele perioden fått innvilget støtte. Det har ellers vært variasjoner mellom årene. Troms reinbeiteområde skiller seg ut for å ha en lav og varierende tilslagsprosent.

Med unntak av Polmak/Varanger og Karasjok, der man ser tendenser til økning av tilslagsprosenten, viser Vest-Finnmark tendenser mot reduksjon i tilslagsprosenten. I Sør-Trøndelag og for Tamreinlagene er den uendret over perioden, mens det er større variasjoner fra år til år for de øvrige reinbeiteområdene. Hovedårsaken til nedgangen i Øst-Finnmark og Vest-Finnmark er trolig at flere siidaandeler har hatt over 600 reinsdyr, maksimalt antall for utbetaling av tilskudd. I de andre områdene kan det for eksempel skyldes variasjon i inntjening som følge av rovdyrangrep el.

Tabell 6.8 Tilslagsprosent til siidaandeler og tamreinlag, driftsårene 00/01–10/11

	00/01	01/02	02/03	03/04	04/05	05/06	06/07	07/08	08/09	09/10	10/11
Polmak/Varanger	89	84	84	86	93	93	91	89	98	96	52
Karasjok øst	68	75	76	86	76	74	70	67	48	60	69
Karasjok vest							82	83	82	85	92
Øst-Finnmark	79	77	78	81	80	79	81	80	76	80	75
Vest-Finnmark	53	84	80	66	83	75	80	81	78	75	73
Troms	76	73	74	66	66	66	63	61	63	70	66
Nordland	80	77	77	81	84	74	71	82	86	70	82
Nord-Trøndelag	92	95	95	92	89	86	83	82	79	85	90
Sør-Trøndelag/Hedmark	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Tamreinlagene	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kilde: Økonomisk utvalg 2000, 2005 og 2012

7 Noen betraktninger rundt virkninger av tilskuddene

Kapittel seks har gitt en beskrivelse av tilskuddene og endringer over perioden. Vi vil i dette kapitlet diskutere tilskuddene i forhold til noen indikatorer, dvs. hvordan tilskuddene har påvirket *verdiskapning og markedsrettet produksjon, likestilling, fordeling mellom områdene*, samt hvordan de har tilrettelagt for de som har reindrift som *hovednæring*. Vi vil også diskutere andre mulige effekter av tilskuddene.

7.1 Hvordan har endringer i kostnadssenkende og direkte tilskudd påvirket verdiskapning og markedsrettet produksjon?

Verdiskapning og markedsrettet produksjon er et sentralt mål for de direkte og kostnadssenkende tilskuddene. Verdiskapning er definert i kapittel 1.5. Videre er utviklingen i viktige indikatorer for bl.a. markedsrettet produksjon presentert i kapittel 4. Vi vil her kort diskutere mulige sammenhenger mellom tilskuddsutbetalingene og økt verdiskapning og markedsrettet produksjon i perioden 2001–2010. Indikatorer vi bruker for å definere og måle verdiskapning og markedsrettet produksjon er *kjøttinntekt, inntekt av biprodukter, binæringsinntekter, sysselsetting* (årsverk per siidaandel), *vederlag til arbeid og egenkapital* (uten erstatninger og uten tilskudd) og *produktiviteten*.

Produksjonspremie

Den største endringen i tilskuddene i avtaleåret 2003/2004 var omleggingen fra produksjonstilskudd til produksjonspremie. Hovedformålet med omleggingen var å øke verdiskapning og markedsrettet produksjon. Vurderer vi produksjonspremien i forhold til indikatorene for verdiskapning og markedsrettet produksjon, finner vi følgende:

- Den reelle *kjøttinntekten* har økt betydelig, og områdene i Finnmark har hatt en fordobling i inntekten fra 2001 til 2010. Også for Tamreinlagene og Troms har veksten i produksjonsbaserte inntekter vært betydelig. Det har derimot vært en reduksjon for Nord-Trøndelag og nærmest uendrede forhold i Sør-Trøndelag/ Hedmark. Det er en høy positiv korrelasjon mellom kjøttinntekt og utbetaling av produksjonspremie (korrelasjonskoeffisient på 0,95).
- Utvikling i *antall årsverk* har variert noe mellom områdene.
- Samla vederlaget for arbeid og egenkapital har gått ned vært år siden 2001 med unntak av 2008 hvor det hadde en liten økning. Vederlag til arbeid og egenkapital har også gått ned per siidaandel om man sammenligner 2001 med 2010, men ikke like mye som det totale vederlaget. Dette skyldes en nedgang i antall siidaandeler.
- Det har vært en positiv utvikling i *produktiviteten*, regnet som totalproduksjon per livrein for alle områdene samlet. Særlig fra reindriftsåret 2001/2002 til 2005/2006 var utviklingen positiv, mens den mellom 2005/2006 og 2010/2011 har gått noe ned.
- Kostnadene har økt i hele perioden.

Selv om det har vært en positiv utvikling i noen av nøkkelindikatorene for verdiskapning og markedsrettet produksjon, er det svært utfordrende å finne en direkte

sammenheng mellom utbetaling av produksjonspremie og økt verdiskapning og markedsrettet produksjon. Det er store forskjeller mellom områdene, både i forhold til hvor mye siidaandelene mottar i gjennomsnittlig støtte, hvor mye som slaktes og inntekt fra salg av kjøtt og biprodukter. Som dokumentert i kapittel 5 har det skjedd betydelig endringer i administrering av tollvernet, prisfastsettelsen av reinkjøtt samt mer fokus på markedsretting generelt. Produksjonspremien skulle bidra til at reineierne får høyere utbetaling ved høyere omsetning, men dette førte bl.a. til at slakteriene endret sin praktisering av innrapportering av priser til å inkludere slakt og frakt slik at reineierne skulle motta høyere tilskudd. Det er vanskelig å finne bevis på at produksjonspremien har fremmet produksjon av reinkjøtt av høyere kvalitet, men det kan ikke utelukkes at dette har skjedd hos enkelte slakterier. Andre faktorer som ikke er diskutert i dette notatet slik som tilskudd over RUF og VSP, har sannsynligvis også hatt betydning for verdiskapning og markedsrettet produksjon. Dersom en ser på utviklingen over tid, er det likevel grunn til å tro at produksjonspremien har bidratt til å fremme verdiskapning og markedsrettet produksjon. Dette gjelder særlig for Polmak/Varanger og de sørsamiske områdene.

Kalveslaktetilskudd

Kalveslaktetilskuddet påvirker verdiskapning og markedsrettet produksjon først og fremst ved at det påvirker flokkstrukturen til å bli mer produktiv. Dette tilskuddet har mest sannsynlig bidratt til verdiskapning og markedsrettet produksjon. Kalveslakteprosenten viser tegn til å variere med satsene på kalveslaktetilskuddet, og det har vært en merkbar økning i kalveslakteprosenten i Vest-Finnmark, det området med høyest reintall, fra driftsåret 2004/2005 til driftsåret 2010/2011 (opp 47 prosent). Andelen slaktet kalv i Vest-Finnmark gikk fra 47 prosent til 69 prosent i samme periode.

Effekten av kalveslaktetilskuddet er trolig også påvirket av klima og naturgitte forhold. Det er store variasjoner mellom områdene, der tamreinlagene og områdene lengre sør, samt Polmak/Varanger har en forholdsvis høy andel kalveslakt, og de resterende områdene har en lavere andel.

Tidligslaktetilskudd

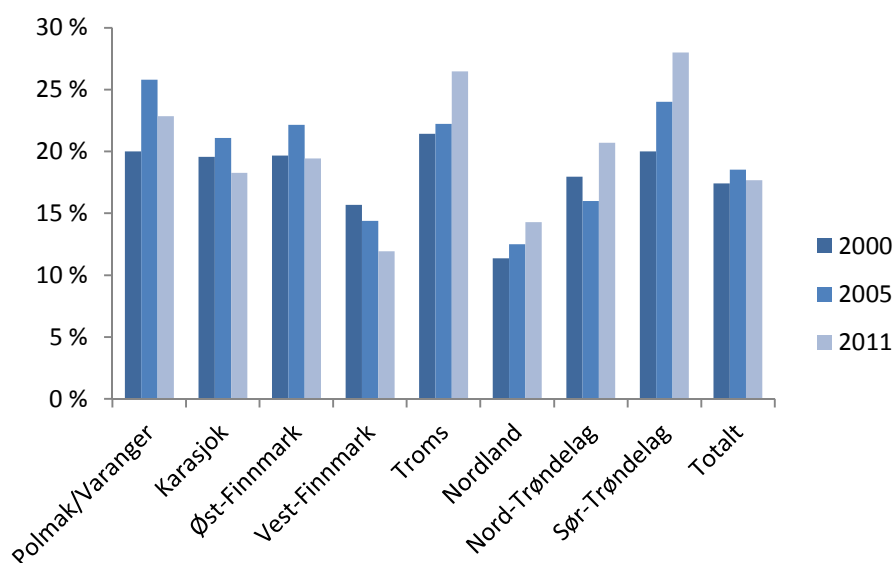
Formålet med tidligslaktetilskuddet har vært å *dempe presset på vinterbeitene*. Virkningene på verdiskapning er ikke direkte dokumenterbare innenfor rammen av dette prosjektet. Men dersom tilskuddet har bidratt til å bedre kvaliteten på vinterbeitene skal tilskuddet i prinsippet ha bidratt til økt verdiskapning. Figur 3.4 viser at det kun er enkelte områder i Finnmark som sliter med reintall som ligger betydelig over øvre reintallsgrensa. Det er Polmak/Varanger som har hatt det største tidligslaktetilskuddet per siidaandel. Dette området sliter i liten grad med at reintallet er for høyt.

Et annet viktig spørsmål er om det er vinterbeitene som er mest utsatt. Et nytt omdrev av overvåkningsprogrammet for vår-, høst- og vinterbeitene i Vest-Finnmark og Karasjok ble igangsatt i 2009 (Reindriftsforvaltningen, 2012a). Resultatet var at det er den mest tilgjengelige delen av høst- og vårbeitene i både Vest-Finnmark og Karasjok som har hatt den største reduksjonen i forrådet av lav i perioden 2005–2010. Et viktig spørsmål er derfor om det er riktig å ha et tilskudd som først og fremst skal ta vare på vinterbeitet.

Virkningene på markedsrettet produksjon har vært vanskelig å dokumentere innenfor rammene av dette prosjektet. Tidligslaktetilskuddet kan ha hatt gunstig virkning i områder med store rovdyrtap. Et slikt tilskudd har gjort reineieren mer fleksible i forhold til å velge hva slags dyr de vil slakte (kalv eller voksne) og dermed gjøre det lettere å bevare en bærekraftig reinstruktur i flokken enn kalveslaktetilskuddet. Videre kan tilskuddet ha hatt en forebyggende effekt i forhold til rovdyrtap siden man har slakta tidligere.

7.2 Hvordan har tilskuddene påvirket likestilling i reindriften?

Det var i 2010 til sammen 70 kvinnelige *ledere av siidaandeler* i reindriften (Økonomisk utvalg 2012). Dette utgjør 18 prosent av det totale antallet ledere av siidaandelene. Sammenlikner man med totalregnskapet i år 2000 finner man at det var 100 kvinner registrert som leder av siidaandelen, noe som da utgjorde 17 prosent. Figur 7.1 illustrerer denne utviklingen fordelt på de ulike områdene. Grovt sett kan man si at kvinneandelen er uendret eller har gått ned i Finnmark, men at den har økt i områder lengre sør. Områdene Sør-Trøndelag/Hedmark, Troms og Polmak/ Varanger hadde størst andel kvinnelige ledere i 2011. Samtidig har siidaandeler som er ledet av kvinner, stort sett færre rein enn siidaandler som er ledet av menn. Det ville være interessant å undersøke om det er andre vesentlige forskjeller mellom siidaandeler ledet av kvinner eller menn.



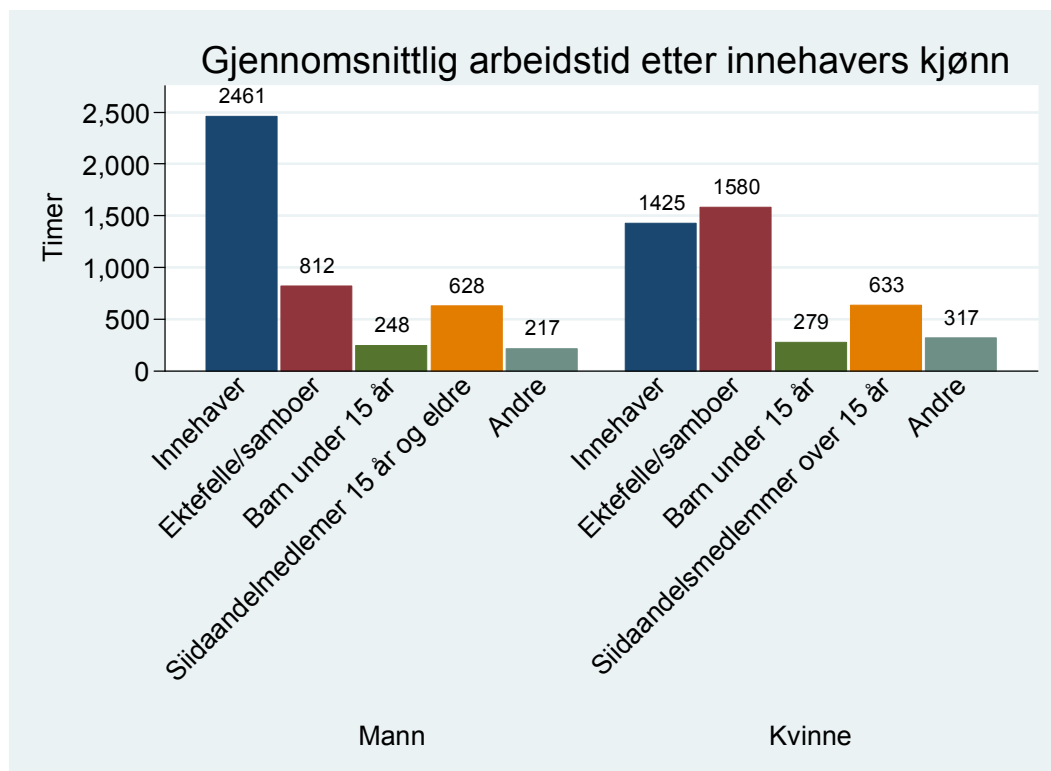
Figur 7.1 Andel kvinnelige ledere av siidaandelene i prosent, 2000, 2005 og 2011

Kilde: Økonomisk utvalg 2012

Andel kvinnelige ledere av siidaandelene sier likevel lite om kvinnens rolle og deltagelse i reindriften. Det er vel så viktig å se på i hvor stor grad kvinner deltar. Selv om det har blitt gjennomført arbeidsforbruksundersøkelser med ujevne mellomrom (slutten av 1980-tallet og 2012), kan også andel kvinnelige og mannlige ektefeller som har lønns- og eller næringsinntekter utenfor reindriften gi en indikasjon på rollefordelingen mellom menn og kvinner i reindriftnæringen. 89 prosent av alle kvinnelige ektefeller hadde lønnsinntekt utenfor reindriften i 2010 (Økonomisk utvalg 2011). For menn var andelen på 73 prosent. 21 prosent av kvinnene som hadde lønn utenfor reindriften, tjente over 150 000 kroner i 2010 (Økonomisk utvalg 2011). Bare 21 prosent av de mannlige ektefellene tjente mer enn 150 000 (Økonomisk utvalg 2011). Dette antyder at menn deltar mer i reindriften og det praktiske arbeidet, mens kvinnene arbeider mer utenfor næringen.

Det var også flere kvinnelige ledere av siidaandelene som hadde inntekt utenfor reindriften enn mannlige ledere i 2010. Kvinnelige ledere av siidaandelen tjente i gjennomsnitt mer enn mannlige ledere. Disse tallene tyder på at kvinner bidrar mer til familiens økonomi i gjennomsnitt, men det er grunn til å anta at kvinner er mindre tilstede i reindriften enn mennene. Foreløpige tall fra en arbeidstidsundersøkelse som gjennomføres

av NILF i 2012 (Prestvik 2012) støtter opp under denne antakelsen. Selv om det var lav svarprosent for disse foreløpige resultatene fra denne undersøkelsen (13 % for menn og 11 % for kvinner), avslører den en tendens. Figur 7.2 viser gjennomsnittlig antall timer brukt på reindrift i løpet av et år for innehaver, ektefelle/samboer, siidaandelsmedlemmer under og over 15 år, og andre som har hjulpet til. Til venstre vises tall når innehaveren er mann og til høyre kvinne. Figuren viser at når innehaveren er en kvinne, er det ektefellen/samboeren som jobber mest. Likevel jobber kvinnelige innehavere mer med rein enn kvinnelige ektefeller/samboere.



Figur 7.2 Foreløpige tall for gjennomsnittlig arbeidstid i timer etter leder av siidaandelen sitt kjønn

Kilde: Prestvik 2012

Det er særlig ektefelle/ samboertillegget som skal ivareta likestilling og kvinners mulighet til å delta i reindriftsnæringen. I perioden 2001 til 2010 har dette tilskuddet blitt redusert fra kr 50 000 per siidaandel til kr 35 000 per siidaandel. Dette tilsvarer en realnedgang på 32 prosent.¹⁴ I samme periode har lønnsveksten i Norge vært god. Lønnsindeks for helse- og sosialtjenester (SSB 2012a) viser bl.a. at veksten i denne bransjen har vært på nesten 30 prosent fra 2001 til 2010. Dersom lønnet arbeid utenfor næringen gir vesentlig bedre inntekt og bidrar til den samlede husholdsinntekten, kan det være et rasjonelt valg å ta lønnet arbeid. Tabell 7.1 bekrefter at en større andel kvinner jobber utenfor reindriftsnæringen, og at denne andelen har økt fra 2001 til 2010. Vi kan se et skift fra 2002 til 2004 der betydelig flere utøvere av reindrift hadde inntekter utenfor næringen. I 1996, som var et dårlig år inntektsmessig var andelen som hadde lønns- eller næringsinntekt utenfor reindriften spesielt stor. Variasjonen fra år til år tyder på at det er vanlig å spe på inntekten fra reindriften med annen næring, og at behovet endres fra år til år.

¹⁴ For avtaleåret 2010/2011 er satsen økt til 42 500 kroner per siidaandel.

Tabell 7.1 Andel kvinnelige/mannlige ledere av siidaandeler og ektefeller som har lønns- og/eller næringsinntekter utenfor reindriften i prosent av totalt antall kvinnelige/mannlige ledere og ektefeller i utvalget

Årstall		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Leder av siidaandel	Menn	58	57	66	70	67	67	70	67	73	65
	Kvinner	67	72	70	80	73	73	85	91	90	83
Ektefeller	Menn	50	63	68	74	86	68	78	71	83	73
	Kvinner	80	81	89	89	90	91	85	91	96	89

Kilde: Økonomisk utvalg 2001–2011

Fra og med slutten av 1980-tallet har Vederlag til arbeid og egenkapital i reindriften blitt kraftig redusert. Dette har resultert i at mange, spesielt kvinner, har tatt annet lønnet arbeid.

7.3 Hvordan har tilskuddene lagt til rette for de som har reindrift som hovednæring?

Det kan være vanskelig å definere hvem som har reindrift som hovednæring fordi reindrift tradisjonelt er en familiebasert næring, der familiemedlemmene har likeverdig ansvar for de ulike oppgavene i reindriften. Vi velger her å definere hovednæring som leder av siidaandelen. I store deler av reindriften er det leder av siidaandelen som har reindrift som hovednæring (hoveddelen av inntekten fra reindrift). For å kunne vurdere om tilskuddene har lagt til rette for de som har reindrift som hovednæring, kunne man ideelt vurdere i) hvordan inntekten har utviklet seg for ledere av siidaandelene sammenlignet med andre reineiere, og ii) hvor stor del av inntekten til lederen av siidaandelen kommer fra reindriften sammenlignet med andre reineiere. Det har dessverre ikke vært mulig å innhente tall for dette.

Et pågående prosjekt viser eierandeler i reinflokkene i Finnmark (Reindriftsforvaltningen 2012c). Tabell 7.2 viser foreløpige resultater fra dette arbeidet, her som prosentfordeling på hovedgrupper av eiere per 31.03.2012. En forholdsvis stor del av reineierne er verken ektefeller, samboere eller barn av leder av siidaandelen, i Øst-Finnmark er 22 prosent av reineierne kategorisert som «andre medlemmer», og i Vest-Finnmark er denne andelen på 30 prosent. Det er åpenbart at dette påvirker mulighetene til å ha reindrift som hovednæring for leder av siidaandelen og hennes/hans nærmeste familie. I deler av Finnmark er som tidligere nevnt reintallet for høyt, noe som gir seg utslag i magrere rein og dårligere pris.

Tabell 7.2 Eierandel i reinflokkene i Øst-Finnmark og Vest-Finnmark. prosentfordeling på hovedgrupper av eiere per 31.03.2012

	Øst-Finnmark	Vest-Finnmark
Leder	69,8	55,9
Ektefelle/Samboer	6,4	9,2
Barn av leder/ektefelle	2,3	3,7
Andre medlemmer	21,5	31,2

Kilde: Reindriftsforvaltningen 2012c

Det er dog ikke mulig å avgjøre om denne situasjonen (mange andre enn siidaandelsinnehaver og hans/hennes kjernefamilie) har direkte eller indirekte sammenheng med tilskuddsutbetalingene. Tilskuddene utbetales til leder av siidaandelen, og leder står fritt til å bestemme hvordan tilskuddet skal fordeles mellom reineierne i siidaandelen. Praksisen varierer, men hovedregel er at driftstilskuddet beholdes av siidaandelsinnehaver, mens de øvrige direkte tilskuddene utdeles til den enkelte ut fra den enkeltes salg og slakt av kalv. Det er usikkert hvordan andre medlemmer bidrar med arbeidsinnsats. Videre kan man ikke si noe om utviklingen i eierandeler over tid.

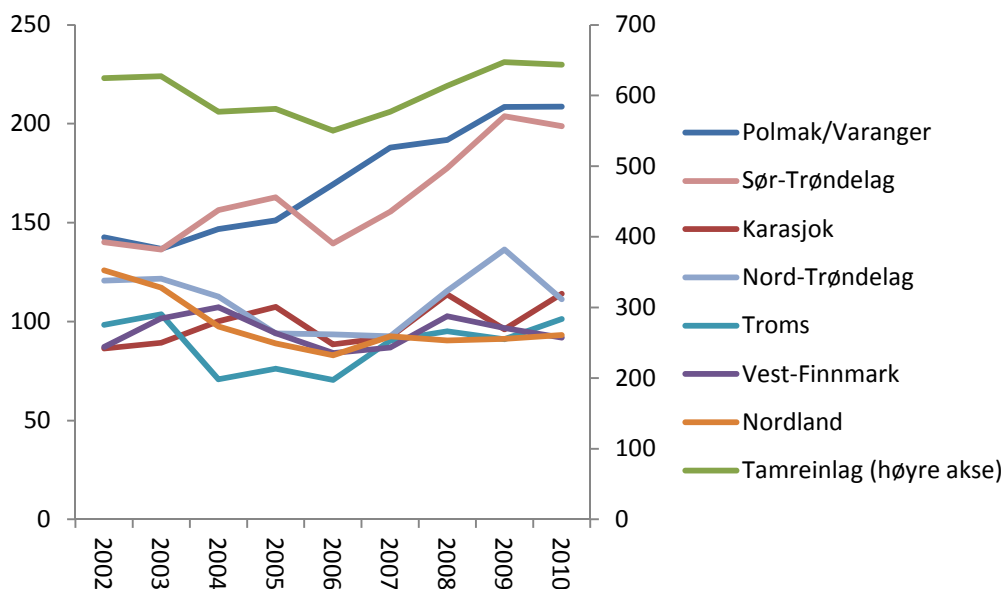
De eneste tilskudda som kun tilfaller siidaandelsinnehaver og deres ektefeller/samboere, er driftstilskuddet og ektefellestilskuddet (i de tilfeller hvor ektefelle/samboer tjener mindre enn 200 000 kr utenfor reindrifta¹⁵). Disse tilskudda har dermed lagt til rette for de som har reindrift som hovednæring, mens hvordan de andre direkte tilskudda har gjort dette, avhenger av hvilken fordelingsnøkkel siidaandelsinnehaveren har brukt når de fordeler ut tilskuddene de mottar fra staten. I tillegg til hvor mange som eier rein i flokken, har også inntektsnivået i næringen generelt betydning for muligheten til å ha rein som hovednæring. Som vi ser i tabellene ovenfor utgjør inntekt fra kjøtt og biprodukter en større andel av inntekten, men lønnsinntektene har også økt, til dels mye i enkelte områder. Det kan antyde at inntektsnivået i næringen i forhold til annen virksomhet/lønnsarbeid er relativt låft.

7.4 Hvordan har tilskuddene virket i forhold til inntektsfordeling mellom områdene?

Det er variasjoner mellom reinbeiteområdene, både klimatiske, kulturelle og økonomiske. Det er også store forskjeller mellom hvor mange siidaandeler som mottar tilskudd i hvert område. Figur 7.3 viser gjennomsnittlig utbetaling per siidaandel fordelt på de ulike områdene. Det er bare siidaandeler som har mottatt produksjonspremie eller produksjonstilskudd som er regnet med i figuren fordi disse siidaandelene også kvalifiserer for å motta de fleste andre direkte og kostnadssenkende tilskuddene.

Det har vært en økende forskjell mellom områdene med hensyn på hvor mye den enkelte siidaandel får utbetalt. Dette skyldes nok først og fremst at tilskuddene i større grad premierer verdiskapning og markedsrettet produksjon. De reinbeiteområdene med høyest produksjon, har også fått økt tilskuddsutbetalingene over perioden mens det motsatte har skjedd for de områdene som ikke har hatt tilsvarende høy produksjon. Det er særlig Polmak/Varanger og Sør-Trøndelag/ Hedmark som skiller seg ut med høy kjøttproduksjon. I disse områdene har siidaandelene i gjennomsnitt fått økt sine tilskudd med hhv. 46 prosent og 42 prosent fra 2002 til 2010. Det er særlig kalveslakte- og tidligslaktetilskuddet som har økt i Polmak/Varanger, mens det er produksjonspremien (opp 46 %) og driftstilskuddet, samt tidligslaktetilskuddet som bidrar til Sør-Trøndelag/ Hedmarks økning. Kalveslaktetilskuddet har blitt redusert med 20 prosent for dette området samlet. Det er verdt å merke seg at antall siidaandeler som mottar tilskudd, har økt i Polmak/Varanger, mens det har vært uendret i Sør-Trøndelag/Hedmark.

¹⁵ For 2010.



Figur 7.3 Utbetaling av direkte og kostnadssenkende tilskudd fordelt etter reinbeiteområde, gjennomsnitt per tilskuddsberettiget siidaandel,¹⁶ 1 000 nominelle kroner.¹⁷

Kilde: Reindriftsforvaltningen 2012b

Nordland og Nord-Trøndelag har over perioden størst reduksjon i utbetaling av tilskudd. Siidaandelene i Nordland fikk i gjennomsnitt en reduksjon med 26 prosent fra 2002 til 2010 og i Nord-Trøndelag ble gjennomsnittet redusert med 8 prosent. Det har for begge områdene også vært en reduksjon i antall siidaandeler som mottar støtte. I Nordland skyldes nedgangen i utbetalingen av tilskudd en stor nedgang i distriktstilskuddet. Fra 2004 har Nordland mottatt flere typer tilskudd (produksjonspremie, kalveslaktetilskudd), men disse tilskuddene har ikke kompensert for nedgangen i driftstilskuddet.

Endringen av driftstilskuddet har derfor hatt en avgjørende effekt på inntektsfordelingen mellom områdene. Før omleggingen av de direkte og kostnadssenkende tilskuddene i 2003/2004, var det kun Troms og Nordland som fikk utbetalt dette tilskuddet. Etter omleggingen av tilskuddsordningen har tilskuddet vært for alle siidaandeler. Nordland har ikke kompensert for dette bortfallet av tilskudd, verken gjennom økte tilskudd eller økt inntekt utenom reindriften. Troms har, på den andre siden i noe større grad, klart å kompensere for denne reduksjonen gjennom de andre tilskuddene (økt produksjonspremie, kalveslaktetilskudd, distriktstilskudd og tidligslaktetilskudd).

Tabell 7.3. viser de samme tilskuddene som Figur 7.3, men her fordelt etter antall rein i de ulike områdene. Tilskudd fordelt etter antall rein gir også store variasjoner. Sør-Trøndelag/ Hedmark og Polmak/Varanger mottok høyest støtte per rein i området i 2010 (med hhv. kr 429 per rein og kr 366 per rein). Polmak/Varanger og Sør-Trøndelag/Hedmark har økt gjennomsnittlig utbetaling per rein over perioden, mens de resterende områdene har fått mindre per rein. Nordland har fått størst prosentvis nedgang per rein, tett fulgt av Vest-Finnmark. Det var imidlertid Troms som mottok mest støtte per rein i gjennomsnitt i 2002, fulgt av Nord-Trøndelag.

¹⁶ Her har alle siidaandeler som har mottatt produksjonstilskudd eller produksjonspremie blitt brukt som kriterium for «tilskuddsberettiget».

¹⁷ Tallene inkluderer flg. tilskudd: Distriktstilskudd, Produksjonstilskudd/premie/ Driftstilskudd, Kalveslaktetilskudd, Tidligslaktetilskudd og Ektefelle tillegg.

Tabell 7.3 Utbetaling av direkte og kostnadssenkende tilskudd fordelt etter reinbeiteområde, gjennomsnitt per rein, nominelle kroner

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	%-vis endring 02–10
Polmak/Varanger	271	240	224	253	270	284	274	349	366	35 %
Karasjok	236	224	223	214	163	169	193	144	197	-16 %
Vest-Finnmark	243	235	176	202	161	160	182	170	150	-38 %
Troms	389	388	220	222	209	238	218	217	253	-35 %
Nordland	315	282	239	227	190	196	222	239	190	-40 %
Nord-Trøndelag	353	349	311	256	256	222	284	317	261	-26 %
Sør-Trøndelag/Hedmark	319	305	353	359	299	336	392	446	429	35 %
Tamreinlag	242	237	218	221	212	218	225	210	213	-12 %
Totalt	344	325	287	302	261	268	295	285	299	-13 %

Kilde: Reindriftsforvaltningen 2012b

Omleggingen av ordningen mot markedsrettet produksjon har ført til at områder med større produksjon, mer tidligslakt og mer kalveslakt har mottatt mer støtte i forhold til de andre områdene. Områder som i større grad har naturlige begrensninger, for eksempel lite tilgang på vinterbeite (deler av Troms og Nordland) og rovdyr (Troms, Nordland og Nord-Trøndelag) har fått redusert tilskuddene. Videre har et for høyt reintall i deler av Finnmark ført til lavere verdiskapning og dermed lavere tilskudd. Endringen av de direkte og kostnadssenkende tilskuddene har dermed økt forskjellene mellom reinbeiteområdene når det gjelder tilskudd. Områder med store rovdyr tap har fått økte rovdyrerstatninger og de totale inntektene er dermed ikke tilsvarende reduserte i disse områdene.

Videre er det viktig å være klar over at omleggingen av frakttilskuddet mest sannsynlig har virket utjevne mellom områder.

7.5 Reintallsproblematikk

Både kalveslaktetilskuddet og tidligslaktetilskuddet er helt eller delvis utformet med tanke på beitekvalitet og flokkstruktur. Særlig i Vest-Finnmark og Karasjok har det de senere årene vært et problem med høye reintall. Det kan dermed se ut som om tilskuddene har vært reintallsdrivende eller at de ikke har hatt noen effekt. Et annet viktig spørsmål er hvor stor andel av siidaandelene som mottar tilskuddet i Finnmark. I Karasjok og Vest-Finnmark er det mer enn 20 % av siidaandelene som ikke har mottatt tilskudd i store deler eller hele perioden 2001–2010 (se Tabell 6.8). Polmak/Varanger har hatt en betydelig høyere tilskuddsprosent i hele perioden, med unntak av 2010. Dette tyder på at tidligslaktetilskuddet og kalveslaktetilskuddet ikke har hatt noen effekt for i overkant av 20 % av siidaandelene i Finnmark (med unntak av Polmak/Varanger). For avtaleåret 2010/2011 var den viktigste årsaken til at man ikke mottok tilskudd i Vest-Finnmark og Karasjok (samlet sett) at man hadde over 600 rein eller et reintall som var over fastsatte øvre reintall (Økonomisk Utvalg, 2011)

Tabell 7.4 Øvre reintall og reintall mars 2010

Område	Øvre reintall	Reintall mars 2010	Må reduseres med
Øst-Finnmark	70000	88144	21 %
Polmak/Varanger	26200	26601	2 %
Karasjøk østre sone	21300	29957	29 %
Karasjøk vestre sone	22500	31586	29 %
Vest-Finnmark	77400	98288	21 %
Kautokeino Ø-sone	21900	28107	22 %
Kautokeino M-sone	31500	40485	22 %
Kautokeino V-sone	24000	29696	19 %
Troms	14800	12094	-22 %
Nordland	18200	15667	-16 %
Nord-Trøndelag	15900	13281	-20 %
Sør-Trøndelag/Hedmark	13600	13821	2 %
Tamreinlagene	12000	12105	1 %

Kilde: Reindriftsforvaltningen, 2012a

7.6 Oppsummering og konklusjon

For avtaleåret 2003/2004 ble de direkte og kostnadssenkende tilskuddene over reindriftsavtalen endret for å bedre legge til rette for økt verdiskapning og markedsrettet produksjon. I denne gjennomgangen av tilskuddene har vi funnet at det fra 2003 og frem til i dag i stor grad har vært en positiv utvikling i slakt (tonn) og kilopris. Det har også vært endring i flokkene i retning av mer produksjon, og andel slaktet kalv har økt. Dette tyder på mer markedsrettet produksjon. Det er mange faktorer som forklarer den positive trenden i reindriftsnæringen med hensyn til produksjonen:

- *Naturlig variasjon i klima som har forårsaket gode produksjonsforhold og økt slakteuttak. Beiter som tidligere har vært snødekte, har gjennom mildere klima blitt tilgjengelig som beite.*
- *Avvikling av målprisen i 2003 og avvikling av administrativt nedsatt toll på import av hele og halve skrotter.*

Etter at målprisen ble avviklet i 2003 har prisen fått mulighet til å øke. Det har over perioden vært økt produksjon og økt pris. Markedet for reinkjøtt har holdt seg forholdsvis stabilt. Fravær av import har dermed gitt reindriftsnæringen mulighet til å øke produksjonen uten at dette har ført til overskudd av reinkjøtt med tilsvarende fall i prisene. Unntaket er slaktesesongene 2009/2010 og 2010/2011.

De direkte og kostnadssenkende tilskuddene over reindriftsavtalen

Disse tilskuddene har fra 2003 blitt vesentlig mye enklere å forholde seg til. Det har vært færre endringer i tilskuddene over perioden, og krav til å bli tilskuddsberettiget er forenklet, fra krav til produktivitet og slaktevekt til krav om under 600 rein og minimum omsetning.

Selv om det har vært en positiv utvikling i slakt (tonn) og kilopris, har kostnadene også økt og endringen av tilskuddsordningen for avtaleåret 2003/2004 har ført til økte inntektsforskjeller mellom reinbeiteområdene. Tabell 4.8 viser at fortjenesten er relativt lavt i reindrifta om man ikke tar med tilskudd. Reindrifta er dermed avhengig av tilskudd for å fylle sine oppgave i forhold til kulturell bærekraft, økonomisk bærekraft og økologisk bærekraft.

Produksjonspremien skal skape mer markedsrettet produksjon, men det har ikke vært tilrettelagt for å differensiere ulike kjøttkvaliteter hos slakteriet. Dersom ikke verdikjeden er innrettet mot differensiering, er det mindre insentiver hos reindrifftsutøverne til å differensiere produktet. Økningen i kjøttinntekter i perioden er først og fremst et resultat av i) økt kjøttproduksjon og ii) strengere importvern og oppheving av målpris og iii) endring av rapportering av pris på slakteriet. En mer velfungerende verdikjede kan bidra til mer markedsrettet produksjon og økt verdiskapning.

Dersom tilskuddene skal føre til inntektsutjamning mellom områdene, må de i større grad differensieres i forhold til de store forskjellene mellom områdene. De store forskjellene gjør at det er en motsetning mellom målet om markedsrettet produksjon og inntektsfordeling mellom områdene.

8 Mulige endringer i direkte tilskudd til reindriften

Formålet med dette kapitlet er å vurdere justeringer som gjør at de kostnadssenkende og direkte tilskuddene i størst mulig grad stimulerer til den reindrift som har *markedsrettet produksjon og verdiskapning* som mål, samt at muligheten til å ha *reindrift som hovednæring* styrkes. Videre vurderes justeringer av dagens ordninger og mulige andre tiltak innenfor gjeldende bevilgningsramme som kan styrke *kvinnenes posisjon i reindriften*. I tillegg vurderes endringer i distriktstilskuddet som bedre legger til rette for distriktenes arbeid med arealsaker.

8.1 Hvilke endringer kan være hensiktsmessig for å bedre reindriftens verdiskapning, samt legger til rette for økt markedsrettet produksjon?

8.1.1 Markedsrettet produksjon

Det er i første rekke produksjonspremien som direkte har påvirket markedsrettet produksjon. Endringer i produksjonspremien er derfor særlig viktig med tanke på markedsrettet produksjon. Mulige endringer kan være:

1. Fortsatt knytte tilskuddet til omsetning, men arbeide for at EUs klassifiserings-system EUROP for rein kommer på plass.
2. Fortsatt knytte tilskuddet til omsetning, men med et offentlig kvalitetstillegg. Dersom EUROP systemet kommer på plass¹⁸, kan man gi et kvalitetstillegg for kalv som overstiger en bestemt klasse og knytte dette til fristene for kalveslakte-tilskuddet.¹⁹
3. Fast tilskudd per kg, men med et offentlig kvalitetstillegg på kalv tilsvarende alternativ 2.

Tabell 8.1 viser fordeler og ulemper med de tre ulike alternativene for produksjonspremiene. Alle ordningene er relativt enkle å administrere, men et offentlig kvalitetstillegg krever noe mer administrasjon. Videre er det påpekt at en ulempe med en produksjonspremie kan være at noe av tilskuddet tilfaller slakteriene. Med den maktbalansen som er i dag mellom slakterier og reineiere i enkelte områder, *kan* tilskuddet føre til at en del av tilskuddet tilfaller slakteriene i disse områdene ved at slakteriene betaler mindre for slaktet enn de ellers ville ha gjort. Vi har imidlertid ikke empiri som dokumenter at dette skjer. Videre kan et offentlig kvalitetstillegg føre til at slakteriene i mindre grad premierer kvalitet.

Videre ser vi i tabell 8.1 at de ulike alternativene varierer i forhold til om de gjør det mulig å inkludere annet enn det som leveres til slakteriene i tilskuddet. En tilskuddssats

¹⁸ Om dette ikke kommer på plass kan man for eksempel knytte tilskuddet til en bestemt vekt på kalvene som slaktes.

¹⁹ Innenfor saueslakt har man innført et kvalitetstillegg per dyr på 206 kr for lammeslakt som får klasse O eller bedre. Dette har ført til økte slaktevekter på lam.

i forhold til omsetning gjør dette mulig, mens et tilskudd per kg vanskeliggjør dette. Å inkludere annet enn det som leveres til slakteriene kan være viktig med tanke på å stimulere til direkte salg av reinkjøtt²⁰. Samtidig kan en fordel med å knytte tilskuddet til kg være at man slakter mer rein. Dette kan være gunstig med tanke på å få ned reintallet enkelte steder. Det er også viktig å være klar over at det kan være vanskelig å utbetale et kvalitetstillegg på kjøtt som er direkte omsatt.

Når det gjelder fordeling mellom områder, så ser vi i tabell 8.1 at et tilskudd per kg fører til at alle får likt tilskudd per kg, mens en omsetningspremie innebærer at de som leverer til slakterier som betaler mindre per kg enn andre slakterier, får mindre i tilskudd. Videre vil et offentlig kvalitetstillegg på kort sikt føre til at områder med lave slaktevekter, som for eksempel Vest-Finnmark, får mindre i tilskudd, dette kan igjen føre til at færre rein blir slaktet i disse områdene på kort sikt og dermed være lite gunstig med tanke på å redusere reintallet. På lang sikt vil derimot et slikt tilskudd gi insentiver til økt kjøttproduksjon per rein og dermed gi insentiver til å redusere reintallet i områder med lave slaktevekter.

Tabell 8.1. Fordeler og ulemper med tre alternative former for produksjonspremie (Alt. 1: dagens produksjonspremie med EUROP kvalitetsdifferensiering hos slakteriene. Alt. 2: dagnes produksjonspremie med EUEOPE og offentlig kvalitetstillegg. Alt. 3: produksjonspremie per kg slakt og offentlig kvalitetstillegg.)

	Alt 1	Alt 2	Alt 3
Adm. Kostnader	Lave	Noe høyere	Noe høyere
Tilskudd kan føre til at slakteriene gir en lavere pris/kg til reieierne	Ja	Ja	Ja
Reduserer slakterienes insentiver til å premiere kvalitet	Nei	Ja	Ja
Mulighet for å inkludere det som ikke omsettes via slakteri	Ja	Ja	Nei
Likhet mellom områder ^a (samme tilskudd/kg)	Nei	Nei	Ja
Fordelingseffekt mellom områder, kort sikt	Mer til VF ^a enn alt. 2 og 3	Mindre til VF enn alt. 1	Mindre til VF enn alt. 1
Stimulerer til slakting i VF, kort sikt	Større grad enn alt. 2 og 3	Mindre grad enn alt. 1	Mindre grad enn alt. 1
Fører til økt kjøttproduksjon/dyr, lang sikt, og dermed redusert dyretall i områder med for mange dyr, lang sikt	I mindre grad enn alt 2 og 3	Større grad enn alt. 1	Større grad enn alt. 1

^aVest-Finnmark

8.1.2 Verdiskapning

Med verdiskapning mener vi i denne rapporten de totale netto kjøttinntektene og netto biproduktinntektene, netto binæringsinntekter, produksjon av offentlige goder og sysselsetting. Tabell 8.2 viser tiltak og virkemidler for å øke ulike former for verdiskapning fra reindrifta.

²⁰ I dag har man i utgangspunktet ikke mulighet for privat slakting for omsetning i lokalmarkedet. I dag beregnes det at vel 300 tonn går til privat forbruk og omsetning.

Tabell 8.2. Tiltak og virkemidler for å øke ulike former for total verdiskapning fra reindrift

	Tiltak	Virkemidler
Netto kjøttinntekter og netto biprodukter	Økte omsetning Økt produktivitet per dyr Reduserte kostnader Bedre beite/færre reinsdyr Mindre arealinngrep Mindre rovdyr tap Bedre utnyttelse av slaktekapasitet i Finnmark	Markedsføring, kvalitetstillegg Prod.premie / kalveslakte- og kvalitetstilskudd Rådgivning Reindriftsloven/slaktetilskudd Distriktstilskudd/ plan og bygningsloven Fellingstillatelser/tidligslaktetilskudd Fordeling av slakteuttaket over periodene, før brunst, før jul og vinterslakt.
Netto binæringsinntekter	Øke omfanget av og lønnsomheten	Produksjonspremie/RUF/rådgivning
Fellesgoder (samisk kultur/ kulturminner/ kulturarv/levende bygder/ biologisk mangfold/ kulturlandskap)	Bevare sysselsettingen i reindriften Redusere beitetrykket (der det trengs) Få flere kvinner til å drive med reindrift (kvinner er viktige kulturbærere) Ta vare på kulturminner og tradisjonelle driftsformer	Avhenger av om fellesgodene kommer som en direkte følge av kjøttproduksjonen, eller om de krever særskilte virkemidler (for eksempel tilskudd til å bevare kulturminner, tradisjonelle driftsmåter, biologisk mangfold, kulturlandskap)
Sysselsetning	Øke lønnsomhet	Tilskudd som sikrer lønnsomhet, ev. tilskudd med strukturprofil

I tabell 8.2 ser vi at tiltak for å øke netto inntekter fra kjøttproduksjon og biprodukter kan være økt omsetning. Viktige tilskudd som kan påvirke dette er produksjonspremie med kvalitetstillegg, siden det kan øke kvaliteten på reinkjøttet og dermed øke betalingsvilligheten. Samtidig er markedsføring viktig for å øke etterspørselen og dermed legge til rette for økt omsetning. Videre kan økt produktivitet per dyr være viktig for å øke netto kjøttinntekter. Viktige tilskudd i så hensende er produksjonspremie med kvalitetstillegg og kalveslaktetilskudd.

I Figur 4.7 ser vi at kostnadene i reindriften er økende. Redusering eller stabilisering av kostnader er dermed viktig med tanke på verdiskapning. Økt rådgivning kan være viktig for å redusere kostnadene.

I de områdene som sliter med overbeiting vil redusering av reintallet være viktig for å øke produktiviteten per dyr. Viktige virkemidler er reindriftsloven og kalveslaktetilskudd samt tidligslaktetilskuddet. Videre kan en økt utnyttelse av slaktekapasiteten i Finnmark være viktig for å øke kjøttinntektene. Dette krever at en fordeling av slakteuttaket over periodene, før brunst, før jul og vinterslakt (Reindriftsforvaltningen 2008a).

Et viktig hinder for økt verdiskapning i reindriften er arealinngrep. Beregninger foretatt av FNs Miljøprogram (UNEP) viser at dersom dagens utbyggingshastighet fortsetter i reinbeiteområdet, vil tradisjonell reindrift med noen få unntak måtte opphøre i løpet av mindre enn 50 år (Reindriftsforvaltningen, 2012a). Viktige virkemidler her er plan og bygningsloven, samt distriktstilskuddet som skal legge til rette for bl.a. arbeid med arealsaker. Mindre rovdyr tap er også viktig for å øke netto kjøttinntekter. Viktige virkemidler kan være fellingstillatelser og tidligslaktetilskudd. Tidligslaktetilskuddet kan være gunstig i de områdene som har særlig høye rovdyr tap siden dette tilskuddet gjør reineieren mer fleksible med tanke på flokkstruktur enn kalveslaktetilskuddet.

Økte netto binæringsinntekter kan være viktig for å øke verdiskapningen i næringa. En utvidelse av produksjonspremien til også å gjelde binæringsinntekter kan være viktig i så hensende.

Verdiskapningen fra reindrifta består ikke bare av private goder og tjenester, men reindrifta produserer også fellesgoder (offentlige goder) som for eksempel kulturbærer for samisk kultur, ivaretagelse av kulturminner, biologisk mangfold og kulturlandskap. Viktige tiltak for å sikre produksjonen av disse fellesgodene kan være å bevare sysselsettinga i næringa²¹, redusere beitetrykket (der det trengs), få flere kvinner til å drive med reindrift da kvinner er viktige kulturbærere samt ta vare på kulturminner, tradisjonelle driftsformer og kulturlandskap. Hvilke virkemidler som er mest hensiktsmessige med tanke på å sikre produksjonen av disse fellesgodene, avhenger av om fellesgodene kommer som en direkte følge av kjøttproduksjonen, eller om de er uavhengige av eller har negativ sammenheng med kjøttproduksjon. I det første tilfellet vil støtte av kjøttproduksjon også være støtte til fellesgodeproduksjon. I de andre tilfellene vil det være nødvendig med særskilte virkemidler som for eksempel tilskudd til å bevare kulturminner, tradisjonelle driftsmåter, biologisk mangfold og kulturlandskap (Vatn med flere, 2002). En mulighet kan for eksempel være å gi tilskudd til tradisjonelle driftsformer (for eksempel driftsformer som i mindre grad bruker moderne teknologi som snøskuter og helikopter) i områder med overbeiting. Gode anbefalinger angående virkemidler for ivaretagelse av fellesgoder fra reindrifta krever imidlertid mer utredning.

Viktige tiltak for å bevare sysselsettingen i reindrifta er å øke lønnsomhet og begrense størrelsen på reinflokkene til den enkelte reineier. Viktige virkemidler i så hensende kan være å øke strukturprofilen på tilskudda, for eksempel ved at man har et høyere kalveslaktetilskuddet for de 50 eller 100 første kalvene som slaktes.

Tabell 8.1 er også relevant i forhold til verdiskapning. I tillegg er kalveslaktetilskuddet og tidligslaktetilskuddet relevant. Nedenfor går vi igjennom mulige endringer av disse tilskudda.

8.1.2.1 Mulige endringer av kalveslaktetilskudd

Kalveslaktetilskuddet skal stimulere til en størst mulig produksjon på et begrenset ressursgrunnlag. Et viktig spørsmål er om kalveslaktetilskuddet er nødvendig i områder med en bærekraftig ressursutnyttning. Dersom kalveslaktet er den produksjonsform som gir størst kjøttavkastning pr. produksjonsdyr, kan det være grunn til å tro at reineieren i disse områdene ønsker å slakte kalv uavhengig av tilskuddet. En mulighet kan derfor være å differensiere støtten slik at den blir lavere i områder med en bærekraftig ressursutnyttelse. En viktig ulempe med en slik differensiering kan imidlertid være at den oppleves som urettferdig for de som driver en bærekraftig reindrift og det kan gi økte administrasjonskostnader.

En annen mulighet kan være å forlenge fristen fram til 31. mars, da dyret opphører å være kalv. En fordel med å forlenge fristen er at det gir reindriftsutøverne mulighet til selv å vurdere når det er mest hensiktsmessig å slakte reinen i forhold til lokale klimatiske forhold og rovdyr, men også i forhold til å utnytte slakterikapasiteten i området. En viktig ulempe med å forlenge fristen er at man får mindre slaktet når markedet etterspør ferskt reinsdyrkjøtt om høsten og at det kan føre til overbeiting på knappe vinterbeiter.

²¹ Dette vil imidlertid være i konflikt med økologisk bærekraft i enkelte distrikt i Finnmark da en reduksjon i reintallet i disse distriktene er nødvendig for å sikre økologisk bærekraft. Dette vil nødvendigvis medføre at personer må ut av næringen i disse distriktene.

Videre er det viktig at satser er stabile fra år til år, men for eksempel med elementer av inflasjonsjusteringer vil bidra til at reineierne kan planlegge uttak av kalv og flokkstruktur i forhold til klima og rovdyrpress. Satser som endres mye fra et år til et annet vil ikke gi næringen den forutsigbarhet den trenger i forhold til å ta langsiktige investeringsbeslutninger og i forhold til flokkstruktur.

8.1.2.2 Mulige endringer av tidligslaktetilskudd

Tidligslaktetilskuddet har blitt avvikla, fordi ordningen har vært utfordrende å forvalte. Videre har ordningen vært en avgjørende årsak til en konsentrasjon av slaktingen, noe som har medført at enkelte ikke har fått slaktet innenfor gitte frister. Dette har igjen medført dispensasjonssøknader med krav om forlenget frist.

I områder med for stort reintall kan dette tilskuddet være mer gunstig enn kalveslaktetilskuddet siden tilskuddet bidra til at rein slaktes tidlig om høsten og dermed reduseres belastningen på lavbeiteområdene. Videre kan det være gunstig å erstatte kalveslaktetilskuddet med et tidligslaktetilskudd i områder som er særlig rovdyrutsatt. En slik endring ville gi disse reneierne større fleksibilitet i forhold til å opprettholde en ønska flokkstruktur.

8.2 Hvordan kan muligheten til å ha reindrift som hovednæring styrkes?

Et viktig spørsmål er hvordan muligheten til å ha reindrift som hovednæring kan styrkes for siidaandelsinnehaverne på bekostning av andre reneiere. Tabell 7.2 viser at andre medlemmer enn leder, ektefelle/samboer og barn av leder/ektefelle eier 21,5 % av reinflokkene i Øst-Finnmark og 31,2 % i Vest-Finnmark. Dette er lite gunstig med tanke på å styrke muligheten til å ha reindrift som hovednæring.

En mulig løsning kan være en tilskuddsprosent knyttet opp mot hvor stor andel av reinen som er i siidaandelslederens eierskap. Om man etablerer en slik ordning er formålet å stimulere til at lederen tar kontroll over en større andel av flokken og med det gir mulighet til å ha reindrift som hovedvirksomhet. Med en slik ordning ønsker man dermed å legge til rette for at andelsinnehaveren i større grad skal bruke styringsretten som ble styrket i den nye reindriftsloven.

Dette kan organiseres ved at siidaandelsinnehaveren og hans/hennes ektefelle og barn må inneha en minimumsandel av reintallet i vårflokk for at siidaandelen skal få fullt kalveslaktetilskudd og full produksjonspremie. Siden det er slik at tilskuddene utbetales til leder av siidaandelen, og hovedpraksis er at driftstilskuddet beholdes av siidaandelsinnehaver, mens de øvrige direkte tilskuddene utdeles til den enkelte ut fra den enkeltes salg og slakt av kalv vil det være fornuftig å trekke hele siidaandelen slik at alle i siidaandelen får mindre tilskudd. Man får da en situasjon hvor:

- Siidaandelen som *helhet* får lavere tilskudd om man ikke tilpasser seg
- Siidaandelsinnehaver (med kjernefamilie) får det bedre om de tilpasser seg (fordi satsene blir høyere og fordi de får en høyere eierandel)
- Andre enn kjernefamilien får høyere tilskudd per rein ved å tilpasse seg, men kan sitte igjen med lavere totalinntekt fra reindriften fordi de får færre rein.

Et sentralt spørsmål er da om en slik ordning fører til at medlemmene i siidaandelen vil samarbeide slik at siidaandelen som helhet får det bedre. Allerede i dag er det slik at siidaandelsinnehaver kan øke inntektene sine (på bekostning av andre siidaandelsmedlemmer) ved å bestemme at de skal eie en større andel av reinflokken. Et viktig

spørsmål er derfor hvorfor ikke dette skjer i dag (i enkelte områder). Mulige svar kan være at dette bryter med tradisjoner, at siidaandelsinnehaver opplever seg som illojal overfor andre medlemmer ved å ta økt kontroll over flokken, og/eller at de blir motarbeida av andre medlemmer av siidaandelen. De to første alternativene innebærer at andre motiver enn økonomisk gevinst er viktig for siidaandelsinnehaver og de andre reieneierne. I forbindelse med fiskerier har Gezelius (2007) vist at i strategiske spill vil sosiale atferdsnormer utelukke en del handlingsalternativer fra spillernes strategiske vurdering. Sosiale normer virker ikke bare som "sosiale preferanser" der nytten ved normativ atferd kalkuleres og veies rasjonelt, men de virker slik at ofte er det bare normativt legitime handlingsalternativer som spillerne er villige til i det hele tatt å vurdere. En konsekvens av dette, er at å endre utbytte for et gitt utfall av spillet (f.eks. gjennom en avkortning av tilskudd), vil være virkningsløst dersom spilleren må benytte seg av en normativ illegitim strategi for å oppnå dette utfallet. I følge denne modellen, så kan man bare endre spillernes strategi gjennom å påvirke utbytte ved utfall som kan oppnås med normativt aksepterte midler. Om dette er relevant for eierskap til rein i siidaandelen eller ikke er imidlertid uvisst og vil kreve empirisk forskning for å bekrefte eller avkrefte.

Ved etablering av en tilskuddsprosent må man ta stilling til en rekke spørsmål. For det første må man bestemme hvor stor eierandelen må være for at man ikke skal trekkes i tilskudd og om man skal ha en gradert ordning, det vil si at jo lavere eierandel siidaandelsinnehaver har jo mer skal man trekkes i tilskudd. Vi foreslår at eierandelen må ligge på mellom 80 og 90 prosent for at man ikke skal få avkortning i kalveslaktetilskuddet og i produksjonspremien. Videre foreslår vi at man innfører en gradert ordning hvor avkortningen øker dersom man kun eier 70 % og ytterligere om man kun eier 60 %.

For det andre må man ta stilling til om andre enn siidaandelsinnehaver som for eksempel barn og ektefelle/sambo skal være med når man beregner eierandelen til siidaandelsinnehaver. Vi går inn for at man skal inkludere reien til ektefelle/samboer og barn når man beregner eierandelen til leder, men at man ikke skal inkludere øvrig familie.

For det tredje må man bestemmer hvor stort trekket skal være dersom kjernefamilien eier mindre enn 80 prosent, mindre enn 70 prosent og mindre enn 60 prosent. En mulighet kan være å trekke 30 % om eierandelen er mindre en 80 %, trekke 40 % om eierandelen er mindre enn 70 % og trekke 50 %, om eierandelen er mindre enn 60 %.

Et viktig moment er hvilken effekt en tilskuddsprosent vil ha på slakting i områder hvor man har for mange rein. Om reieneierne tilpasser seg tilskuddet kan de reiene som ikke eies av siidaandelskjernefamilien enten bli slaktet eller de kan bli solgt til siidaandelsinnehaver. I de områdene hvor man enda ikke har blitt enig om hvordan man skal redusere reintallet kan et slikt tilskudd gjøre det enklere å bli enig om at de som ikke tilhører siidaandelskjernefamilien skal slakte rein. Om reieneieren velger å ikke følge insentivene vil det føre til dårligere økonomi for siidaandelene. Noe som kan føre til at de slakter flere rein, eller at de venter med å slakte til denne ordningen blir tatt borte.

Endelig er det viktig å være klar over at innføring av en tilskuddsprosent kan gi motiver for juks. Medlemmene i siidaandelen kan velge å oppgi feil eierandel for og ikke få avkortning i tilskuddene. Selv om det er mulig å kontrollere reinmerker kan det være stor kontrollkostnader ved å gjøre dette. Videre kan reieneieren inngå uformelle avtaler der de opprettholder samme eierstruktur, men merker i henhold til hva forskriften krever for å ikke få avkortning på tilskuddet.

En annen løsning enn en tilskuddsprosent kan være at man etablerer ulike satser for tilskudda avhengig av om man er siidaandelsinnehaver (og ektefelle, barn) eller ikke (for eksempel at de som ikke er siidaandelsinnehaver bare mottar 50 % av satsene for produksjonspremie og kalveslaktetilskudd). Mens en tilskuddsprosent gir insentiver til siidaandelsinnehaver om å få en større andel av reinflokken, vil en slik ordning gi de

som eier rein, men ikke er siidaandelsinnehaver mindre insentiver til å ha rein. Dette alternativet kan være mer gunstig med tanke på å få ned reintallet, i de områdene hvor dette er ønskelig, siden det blir mindre gunstig for de som ikke er siidaandelsleder å eie rein. En slik løsning vil imidlertid kreve at man endrer rutinene for tildeling av tilskudd slik at de går direkte til den enkelte reineier og ikke om siidaandelsinnehaver.

8.3 Hvordan kan kvinners posisjon i reindriften bedres?

En rapport gitt ut i 2010 med tittel «*Likestilling i reindriften. Uten kvinner stopper reindriften*» kom med noen forslag til strategier for å styrke likestillingen i reindriften med tilhørende tiltak (Arbeidsgruppe 2010). Arbeidsgruppa foreslo bl.a. å øke øremerkede tiltak til kvinner over Reindriftsavtalen (Ruf), spesielt midler som går til økt verdiskapning. I tillegg foreslo arbeidsgruppen at man for å sikre familiebasert reindriftnæring måtte opprettholde særskilte økonomiske tiltak som bidrar til at kvinner er aktive i næringen.

Av direkte og kostnadssenkende tilskudd som finnes i dag, er det ektefelletilskuddet og driftstilskuddet (øker med kr 15 000 dersom en kvinne står som enkeltinnehaver) som er rettet inn mot kvinne- og familieaspekter. Ektefelletillegget innvilges der begge ektefeller utøver aktiv reindrift i samme siidaandel. Siden 82 prosent av det totale antallet ledere av siidaandelene er menn, kan dette tilskuddet muliggjøre mer aktiv deltakelse fra kvinner i reindriften. En økning av dette tilskuddet kan derfor være gunstig med tanke på å fremme kvinners deltakelse i reindriften. Videre kan en økning i satsene for driftstilskuddet dersom en kvinne står som enkeltinnehaver også øke kvinners deltagelse.

Økt verdiskapning kan også ha en positiv effekt på kvinners rolle i reindriften dersom økt verdiskapning gir et tilstrekkelig inntektsgrunnlag til å underholde flere i næringen eller bidrar til annen sysselsetting. Fra og med slutten av 1980-tallet ble Vederlag til arbeid og egenkapital i reindriften kraftig redusert. Dette har resultert i at mange, spesielt kvinner, er har funnet annet lønnet arbeid (Økonomisk utvalg 2000).

Mange studier viser at kvinner og menn har ulik adferd og bruker penger på ulike måter. Mange som forvalter bistanospenger har valgt å utbetale penger til kvinner fordi kvinner bl.a. investerer mer i helse, utdannelse m.m. I reindriftsloven av 1978 ble begrepet driftsenhet innført. Dette førte til at det som tidligere hadde vært husholdets rein, nå ble knyttet til én bestemt person, som i de fleste tilfellene er mannen (Økonomisk utvalg 2000). Dette oppgis som en av flere årsaker til at kvinner har vært mindre aktive i reindriftnæringen. Det finnes ingen studier over hvordan tilskudd fordeles mellom ektefeller og andre som eier reinmerke mellom medlemmer i siidaandelene. Det kunne være interessant å dokumentere dette, både i forhold til kvinners plass i næringen, men også i forhold til reintallsproblematikk og aktive reindriftsutøvere versus reineiere som ikke bidrar daglig i næringen. En mulighet for å synliggjøre kvinner i reindriften kunne nettopp være å utbetale tilskuddene til reineier istedenfor til leder av siidaandelen. Dette ville bidra til en individualisering av eierskapet til reinen, og ulempene kunne være mange og må utredes nærmere. Fordelen er imidlertid å få synliggjort kvinnen og hennes eierskap til reinen.

8.4 Hvordan kan distriktstilskuddet endres for bedre å legge til rette for distriktenes arbeid med arealsaker?

Som vi har sett er god behandling av arealsaker en viktig forutsetning for å ta vare på reindriftas økologiske rammebetingelser. Det er først og fremst distriktstilskuddet som skal gi reindriftsutøverne en økonomisk kompensasjon slik at de kan bruke tilstrekkelig med tid på dette. Vi har ingen helhetlig dokumentasjon av antall arealsaker siden 2002, men man har grunn til å anta at størrelsen og omfang på antall saker er omfattende, særlig samlet sett. Likevel har utbetalt tilskudd gått ned med til sammen nesten 30 prosent fra 2001 til 2010, på tross av en ekstraordinær bevilgning i 2010 (se kapittel 6.2).

I dag blir det utbetalt et fast tilskudd per distrikt og et tilskudd per siidaandel. Slik får distrikter med mange siidaandeler en større del av tilskuddet. Denne måten å distribuere tilskuddet på tar ikke hensyn til antall saker eller omfanget av sakene. I perioden 1996 til 2002 fant for eksempel Lie og Nygaard (2003) at saksmengden for enkeltsaker var stor, særlig i Troms og Nordland reinbeiteområder, og at saksmengden også var betydelig i Trøndelagsområdene, særlig i forhold til reindriftas omfang.

Naturlig nok varierer saksmengden bl.a. på grunn av faktorer som områdets størrelse, antall kommuner, folketetthet m.m. Det kan derfor være relevant å se på andre faktorer som grunnlag for distriktstilskuddet enn antall siidaandeler. Det finnes flere mulige alternativer for hvordan man kan ta hensyn til de ulike faktorene ved fastsetting av tilskudd. Mulige forslag kan for eksempel være fastsetting av tilskudd utfra:

- a) antall kommuner i distriktet
- b) antall arealsaker som behandles (etterskuddsvis utbetaling)
- c) størrelse på distriktet.

Et tilskudd basert på antall kommuner i distriktet vil ta hensyn til noe av omfanget av behandling av arealsaker, men det kan være noe usikkerhet rundt hvor godt man vil treffe for mange distrikt. Eksempelvis kan et distrikt ha kun én kommune å forholde seg til, men som til gjengjeld er en bykommune, og med det ha langt større arealutfordringer enn et distrikt med flere landkommuner innen sine grenser. Man kan også bruke måltall med antallet arealsaker (eks enkeltsaker/plansaker de tre siste årene) som faktor ved beregning av tilskudd. Opplysningene må da tas fra saksregistreringen forvaltningen gjør, og krever noe arbeid. Dette fører imidlertid med seg en noe mer uforutsigbar ordning for distriktet mht. tilskuddsnivå, selv om det ikke trenger å gi så store utslag fra år til år.

Det er også mulig å ta inn arealet i distriktet som element i utmåling av tilskudd. Dette kan vise en indikasjon på potensielt saksomfang.

I Tabell 8.3 beregner vi utslaget for endring i tilskuddsutbetalingene for tre ulike alternativ. Vi har dessverre ikke hatt tall tilgjengelig for å beregne effekten av å betale ut distriktstilskuddet basert på behandling av antall saker. I tillegg viser tabellen hvordan distriktstilskuddet fordeles i dag. Følgende alternativ presenteres:

- Alternativ I: Innen dagens ramme. 10 000 kr per siidaandel og 9,4 kroner per km² til distriktet
- Alternativ II: Dagens ramme øker med én million kroner. 12 000 kr per siidaandel og 8,42 kroner per km² til distriktet
- Alternativ III: Dagens ramme. Tilskudd utbetales kun basert på antall kommuner i distriktet.

Tabell 8.3 Tre alternativer for utbetaling av distriktstilskuddet

Område	Siida- andeler	Areal km ²	Antall kommuner	Distriktstilskudd i dag *	Distriktstilskudd med arealfaktor, alt I **	Distriktstilskudd med arealfaktor, alt II ***	Distriktstilskudd etter antall kommuner, alt III
Øst-Finnmark	179	27 835	13	2 808 000	2 688 779	3 022 037	1 063 600
Vest-Finnmark	209	25 851	14	3 958 000	3 681 602	4 084 929	1 145 415
Troms	47	15 795	26	1 124 000	1 178 473	1 257 089	2 127 200
Nordland	44	32 613	34	1 008 000	1 226 562	1 282 797	2 781 723
Nord-Trøndelag	39	22 300	29	708 000	839 620	895 900	2 372 646
Sør-Tr.lag/ Hedmark	30	14 720	14	1 030 000	1 040 453	1 093 153	1 145 415
Totalt	548	139 114	130	10 636 000	10 655 489	11 635 905	10 636 000

I alternativ I går tilskuddet til Øst- og Vest-Finnmark ned med hhv. 4 prosent og 7 prosent. Nordland får størst prosentvis økning, med 22 prosent etterfulgt av Nord-Trøndelag.

I alternativ II med en økt ramme på én million, vil alle områdene samlet komme ut bedre enn i dag. Også her øker tilskuddet prosentvis mest for Nordland og Nord-Trøndelag med hhv. 27,3 prosent og 26,5 prosent.

Alternativ III fører til størst endringer for områdene i forhold til dagens utbetalinger. Her øker for eksempel tilskuddet med over 200 prosent for Nord-Trøndelag, som har flest kommuner, mens det reduseres mest for Finnmarksområdene, som har færrest kommuner. For Sør-Trøndelag øker tilskuddet noe i alle tre alternativer. Man kan også se for seg en kombinasjon av utbetaling basert på areal og antall kommuner. Gitt at rammen for distriktstilskuddet holdes uendret, vil alle endringer som ikke tar hensyn til antall siidaandeler føre til en omfordeling av tilskuddet fra Øst- og Vest-Finnmark reinbeiteområde til Nordland og Nord-Trøndelag.

I alternativene ovenfor har vi gått bort fra dagens ordning, der kun siidaandeler i «aktiv drift» får utbetalt tilskudd²². Det er flere årsaker til at denne praksisen trolig ikke er så heldig. De som har hatt størst reduksjon i antall siidaandeler har også hatt størst reduksjon i utbetaling av tilskuddet (Vest-Finnmark). Det er også store variasjoner i områder som er rovdyrutsatt og der reinflokkene er små, for eksempel i Troms og Nordland. Utbetalinger som tar hensyn til distriktets areal eller antall kommuner, vil føre til forutsigbare utbetalinger. Det er også lite administrasjon knyttet til denne type utbetaling, og vil ikke nødvendigvis legge til rette for søknad om dispensasjon.

Det kan også være hensiktsmessig å utbetale tilskudd på andre faktorer enn antall siidaandeler fordi det er en tendens til at antall siidaandeler går ned, men rein og personer tilknyttet siidaandelene øker. Arealene vil derfor fortsatt være en av de viktigste rammevilkårene å drive med reindrift også i framtiden.

Det er ulik praksis mellom reinbeiteområdene hvordan ivaretagelse av arbeid med arealsaker foregår. Noen distrikt har ansatt en sekretær til å følge opp arealsaker (NRL pers med). En omfordeling av tilskuddet mellom områdene vil bedre tilrettelegge for at flere områder eller distrikter kan ansette noen til å følge opp arealsaker i distriktet. Det burde kanskje være et mål for næringen å sørge for at tilskuddene blir store nok til at områdene/ distriktene kan ansette noen som kan bidra med nettopp oppfølgingen av arealsaker.

²² Husk at dette er kr 40 000,- per distrikt + kr 12 000,- per siidaandel som har mottatt produksjons-tilskudd i minimum ett av de tre siste årene.

9 Konklusjon

Det første hovedformålet med denne rapporten var å besvare følgende spørsmål:

- I. Hvordan endringer i kostnadssenkende og direkte tilskudd har påvirket verdiskapning og markedsrettet produksjon?
- II. Hvordan tilskuddene har påvirket likestilling i reindriften?
- III. Hvordan har tilskuddene lagt til rette for de som har reindrift som hovednæring?
- IV. Hvordan har tilskuddene virket i forhold til inntektsfordeling mellom områdene?

Perioden vi har sett på er 2001–2010. Som følge av mangel på data på siidaandelsnivå, og som følge av en begrensa ressursramme, har det ikke vært mulig å gi fulldekkende svar på disse spørsmåla. Vi har imidlertid sett på utviklingen i en rekke indikatorer, hentet fra Totalregnskapet for reindriftsnæringa, for å besvare disse spørsmåla.

For spørsmål I fant vi at det fra 2003 og frem til i dag i stor grad har vært en positiv utvikling i slakt (tonn) og kilopris. Det har også vært endring i flokkene i retning av mer produksjon, og andel slaktet kalv har økt. Dette tyder på mer markedsrettet produksjon. Samtidig ser vi fallende slaktevekter på kalv i en del områder. Av tilskuddene er det i første rekke produksjonspremien og kalveslaktetilskuddet som har markedsrettet produksjon som formål. Hvor stor betydning disse tilskuddene har hatt i forhold til andre forhold som økt kjøttproduksjon pga. endret klima og mer kontroll av rovdyr, strengere importvern, oppheving av målpris i 2003, samt etterspørselen i markedet, er det ikke mulig å si noe om. Kostnadene har imidlertid økt i perioden. Variasjonen mellom og i det enkelte reinbeiteområde er imidlertid stor.

For spørsmål II fant vi at det har vært liten endring i kvinneandelen når det gjelder ledere av siidaandelen. Videre fant vi at en større andel kvinner jobber utenfor reindriftsnæringen, og at denne andelen har økt fra 2001 til 2010. Det er ektefelle og samboertillegget og driftstilskuddet av de direkte tilskuddene som i perioden har hatt potensial for å påvirke kvinners deltagelse i reindrifta. Ektefelle- og samboertilskuddet har gått ned siden 2002. Videre har Vederlag til arbeid og egenkapital i reindriften blitt kraftig redusert fra og med slutten av 1980-tallet. Dette har resultert i at mange, spesielt kvinner, har funnet annet lønnet arbeid.

For spørsmål III fant vi at i Finnmark er en forholdsvis stor del av reieneierne verken ektefeller, samboere eller barn av leder av siidaandelen. Vi har ikke informasjon om hvordan dette er i andre områder. Videre har lønnsinntektene utenfor reindrifta økt for siidaandelsinnehaver og ektefelle. Dette viser at tilskuddene i begrensa grad har klart å legge til rette for de som har reindrift som hovednæring.

For spørsmål IV fant vi at det har vært en økende forskjell mellom områdene med hensyn på hvor mye den enkelte siidaandel får utbetalt. Dette skyldes først og fremst at tilskuddene i større grad premierer verdiskapning og markedsrettet produksjon. Det er særlig Polmak/Varanger og Sør-Trøndelag/ Hedmark som skiller seg ut. I disse områdene har siidaandelene i gjennomsnitt fått økt sine tilskudd med hhv. 46 prosent og 42 prosent fra 2002 til 2010. Det er særlig kalveslakte- og tidligslaktetilskuddet som har økt i Polmak/Varanger, mens det er produksjonspremien (opp 46 %) og driftstilskuddet, samt tidligslaktetilskuddet som bidrar til Sør-Trøndelag/ Hedmarks økning. Nordland har over perioden størst reduksjon i utbetaling av tilskudd. Dette var en følge av endringer i ordninger fra 2003/2004 hvor man gikk bort fra særordningen for Troms og Nordland med et flatt driftstilskudd på 80 000 kroner. Til og med 2003 hadde ikke disse områdene andre produksjonsavhengige tilskudd. Etter reduksjonen på driftstilskudd ble

de produksjonsavhengige tilskuddene endret til også å gjelde disse områdene. Dersom tilskuddene skal føre til inntektsfordeling mellom områdene, må de i større grad differensieres i forhold til de store forskjellene mellom områdene. Dette viser at det kan være en motsetning mellom målet om markedsrettet produksjon og inntektsfordeling mellom områdene.

Det andre hovedformålet med denne rapporten var å besvare følgende spørsmål:

- I. Hvilke endringer kan være hensiktsmessig for å bedre reindriftens verdiskapning, samt legger til rette for økt markedsrettet produksjon?
- II. Hvordan kan muligheten til å ha *reindrift som hovednæring* styrkes?
- III. Hvordan kan kvinners posisjon i reindriften bedres?
- IV. Hvordan kan distriktstilskuddet endres for bedre å legge til rette for distriktenes arbeid med arealsaker?

For spørsmål I vurderte vi tre mulige endringer av produksjonspremien: (1) Fortsatt knytte tilskuddet til omsetning, men arbeide for at EUs klassifiseringssystem EUROP for rein kommer på plass. (2) Fortsatt knytte tilskuddet til omsetning, men med et offentlig kvalitetstillegg som knyttes til fristene for kalveslaktetilskuddet. (3) Fast tilskudd per kg slakt, men med et offentlig kvalitetstillegg tilsvarende alternativ 2. En tilskuddssats i forhold til omsetning gjør det mulig å inkludere annet enn det som leveres til slakteriene i tilskuddet, mens et tilskudd per kg vanskeliggjør dette. Et tilskudd per kg fører imidlertid til at alle får likt tilskudd per kg, mens en omsetningspremie avhenger av prisene slakteriene gir til reieneieren. Videre vil et offentlig kvalitetstillegg på kort sikt føre til at områder med lave slaktevekter som for eksempel Vest-Finnmark får mindre i tilskudd, dette kan igjen føre til at færre rein blir slaktet i disse områdene på kort sikt. På lenger sikt vil derimot et slikt tilskudd gi incentiver til økt kjøttproduksjon per rein og dermed gi incentiver til å redusere reiantallet i områder med for mye rein.

I tillegg til omsetning av reinkjøtt er også produksjon av fellesgoder som samisk kulturarv, kulturlandskap, kulturminner, levende bygder og biologisk mangfold en viktig form for verdiskapning. Hvilke virkemidler som er mest hensiktsmessige med tanke på å sikre produksjonen av disse fellesgodene, avhenger av om fellesgodene kommer som en direkte følge eller ikke av kjøttproduksjonen. I det siste tilfellet vil det være nødvendig med særskilte virkemidler som for eksempel tilskudd til å bevare kulturminner, tradisjonelle driftsmåter, biologisk mangfold og kulturlandskap. Gode anbefalinger angående virkemidler for ivaretagelse av fellesgoder fra reindriften krever imidlertid mer utredning.

For å styrke *muligheten til å ha reindrift som hovednæring* (spørsmål II) er en tilskuddsprosent vurdert. I Finnmark er det en betydelig del av reinflokken til siidaandelen som ikke eies av siidaandelsinnehaver eller hans/hennes ektefelle og barn. Dette er lite gunstig med tanke på å styrke muligheten til å ha reindrift som hovednæring. Med en tilskuddsprosent ser man for seg at man knytter deler av tilskuddet opp mot hvor stor andel av reien som eies av siidaandelsinnehaveren og hans/hennes ektefelle og barn. Om man etablerer en slik ordning er formålet å stimulere til at lederen tar kontroll over en større andel av flokken og med det gir mulighet til å ha reindrift som hovedvirksomhet. Om man skal innføre en slik ordning anbefaler vi at eierandelen må ligge på mellom 80 og 90 prosent for at man ikke skal få avkortning i tilskuddene. Videre foreslår vi at man innfører en gradert ordning hvor avkortningen øker dersom man kun eier 70 % og ytterligere om man kun eier 60 %. Allerede i dag er det slik at siidaandelsinnehaver kan øke inntektene sine ved å bestemme at de skal eie en større andel av reinflokken. Et viktig spørsmål er derfor hvorfor ikke dette skjer i dag (i enkelte områder) og om det vil skje med en tilskuddsprosent. Videre kan en tilskuddsprosent være vanskelig å kontrollere. En annen løsning enn en tilskuddsprosent kan

være at man etablerer ulike satser for tilskudda avhengig av om man er siidaandelsinnehaver (og ektefelle, barn) eller ikke. Mens en tilskuddsprosent gir insentiver til siidaandelsinnehaver om å få en større andel av reinflokken, vil en slik ordning gi de som eier rein, men ikke er siidaandelsinnehaver mindre insentiver til å ha rein.

For å bedre kvinners posisjon i reindriften (spørsmål III) kan det være aktuelt å styrke ektefelle- og samboertilskuddet. Økt verdiskapning kan også ha en positiv effekt på kvinners rolle i reindriften dersom økt verdiskapning gir et tilstrekkelig inntektsgrunnlag til å underholde flere i næringen.

For bedre å legge til rette for distriktenes arbeid med arealsaker er det vurdert å fordele etter følgende kriterier: antall siidaandeler, arealet på distriktet og antall kommuner. Mulige alternativer kan være: (1) 10 000 kr per siidaandel og 9,4 kroner per km² i distriktet, (2) 12 000 kr per siidaandel og 8,42 kroner per km² i distriktet, (3) tilskudd utbetales basert på antall kommuner i distriktet.

Rapporten har kommet med en rekke forslag til endringer av virkemidler og drøftinger av disse endringene. Summen av disse forslagene kan være større enn rammen for reindriftsavtalen. Hvilke endringer som eventuelt bør bli gjennomført, er selvsagt et politisk spørsmål og et forhandlingsspørsmål.

Referanser

- Arbeidsgruppe (2010). Likestilling i reindriften. Uten kvinner stopper reindriften. Arbeidsgruppe 21.10.2010.
- Fauchald, P., Tveraa, T., Yoccoz, N.G. og Ims, R.A. (2004). En økologisk bærekraftig reindrift. Hva begrenser naturlig produksjon og høsting? NINA Fagrapport 76
- Gezelius (2007). Can Norms Account for Strategic Action? Information Management in Fishing as a Game of Legitimate Strategy. *Sociology*, Volume 41(2): 201–218.
- Hammerfestposten 19.07.2012. God markedssituasjon for reinkjøtt. <http://www.hammerfestposten.no/index.php?side=1&sak=1828>
- Hammerfestposten 18.12.2010. Midlertidig reguleringsordning utvides for reinkjøtt. <http://www.hammerfestposten.no/index.php?side=1&sak=1677>
- Lie, I. og Nygaard, V. (2003). Arealsaker i reinbeiteland. En kartlegging av saksmengde, innsigelsaker og saker som har utløst konsekvensutredning eller erstating. NORUT NIBR FINNMARK. Rapport 2003:7
- LMD (2002a). St.prp. nr. 58 (2001-2002). Om reindriftsavtalen 2002-2003, om dekning av kostnader vedrørende radioaktivitet i reinkjøtt, og om endringer i statsbudsjettet for 2002. Landbruks- og matdepartementet (LMD). URL: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/lmd/dok/regpubl/stprp/20012002/stprp-nr-58-2001-2002-/5.html?id=206201>
- LMD (2002b). St.prp. nr. 63 (2002-2003) Om reindriftsavtalen 2003/2004, om dekning av kostnader vedrørende radioaktivitet i rein-kjøtt, og om endringer i statsbudsjettet for 2003 <http://www.regjeringen.no/nb/dep/lmd/dok/regpubl/stprp/20022003/stprp-nr-63-2002-2003-.html?id=207926>
- LMD (2003). St.prp. nr. 65 (2003-2004) Om reindriftsavtalen 2004/2005, om dekning av kostnader vedrørende radioaktivitet i rein-kjøtt, og om endringer i statsbudsjettet for 2004 m.m. <http://www.regjeringen.no/nb/dep/lmd/dok/regpubl/stprp/20032004/stprp-nr-65-2003-2004-.html?id=209387>
- LMD (2003) .Reindriftsavtalen (2003/2004). Reindriftsavtale 1. juli 2003-30. juni 2004. <http://www.regjeringen.no/nb/dokumentarkiv/Regjeringen-Bondevik-II/ld/Veiledninger-og-brosjyrer/2003/reindriftsavtale-1-juli-2003---30-juni-2.html?id=421066>
- LMD (2005). St.prp. nr. 63 (2004-2005). Om reindriftsavtalen 2005/2006, om dekning av -kostnader vedrørende radioaktivitet i reinkjøtt, og om endringer i statsbudsjettet for 2005 m.m. Det kongelige landbruks- og matdepartement (LMD). URL: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/lmd/dok/regpubl/stprp/20042005/stprp-nr-63-2004-2005-.html?id=210923>
- LMD (2009). St.prp. nr. 76 (2008-2009). Om reindriftsavtalen 2009/2010 og om endringer i statsbudsjettet for 2009 m.m. Det kongelige landbruks- og matdepartement (LMD). URL: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/lmd/dok/regpubl/stprp/2008-2009/stprp-nr-76-2008-2009-.html?id=564064>
- LMD (2010). Proposisjon til Stortinget. 128 S. Reindriftsavtalen 2010/2011, og endringer i statsbudsjettet for 2010 m.m.
- LMD (2011). Meld.St.9 (2011-2012). Landbruks- og matpolitikken. Velkommen til bords. Det kongelige landbruks- og matdepartement (LMD).

- LMD (2012a). Reindrifftsavtale 1. juli 2012 - 30. juni 2013.
http://www.regjeringen.no/upload/LMD/Vedlegg/Reindrifftsavtalen_2012-2013_230212.pdf
- LMD (2012b). Prop. 104 S (2011–2012). Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak). Reindrifftsavtalen 2012/2013, og endringer i statsbudsjettet for 2012 m.m. Det kongelige landbruks- og matdepartement (LMD). URL:
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/lmd/dok/regpubl/prop/2011-2012/prop-104-s-20112012.html?id=680871>
- Lovdata (2011). FOR 2011-06-21 nr. 618: Forskrift om tilskudd til siidaandeler og tamreinlag. URL: <http://www.lovdata.no/for/sf/ld/xd-20110621-0618.html#1>
- Lovdata (2012). Forskrift om tilskudd ved frakt av reinslakt. URL:
http://www.lovdata.no/cgi-wift/wiftldes?doc=/app/gratis/www/docroot/for/sf/ld/td-20090617-0657-0.html&emne=frakttilskudd*&&
- NRL (2012). NRL's krav til reindrifftsavtale 2012/2013 Norske reindrifftsamers landsforbund (NRL).
- Prestvik, A. (2012). Arbeidstidsundersøkelse i reindrifften. Foreløpig ikke publisert.
- Reindrifftsforvaltningen (2005). Ressursregnskapet 2003/2004. Reindrifftsforvaltningen, Alta.
- Reindrifftsforvaltningen (2008a). Kartlegging av slakte- og videreforedlingsanlegg for rein i Finnmark. Rapport februar 2008.
- Reindrifftsforvaltningen (2008b). Veileder til reindrifftsavtalens forskrifter for 2008/2009.
- Reindrifftsforvaltningen (2007). Ressursregnskapet 2005/2006. Reindrifftsforvaltningen, Alta.
- Reindrifftsforvaltningen (2012a). Ressursregnskapet 2010/2011. Reindrifftsforvaltningen, Alta.
- Reindrifftsforvaltningen (2012b). Pers med.
- Reindrifftsforvaltningen (2012c). Ikke ferdigstilt eller offentliggjort
- Reindrifftsnytt no 4.2011
- Reindrifftsnytt no 3.2011
- Riksrevisjonen (2012). Riksrevisjonens undersøkelse av bærekraftig reindrifft i Finnmark. Dokument 3:14 (2011-2012).
- SSB (2012a). Statistikkbanken. Tabell: 07219: Lønnsindekser, etter næring (SN2007) (2005=100). Foreløpige tall fra og med 4. kvartal 2011.
- SSB (2012b). Statistikkbanken. Tabell 08801: Utenrikshandel med varer, etter varenummer (HS) og land, lastet ned 10.9.2012
- Steine, G., Nordskog, K. og Kjuus, J. (2010). Kartlegging av markedssituasjonen for reinkjøtt. NILF Notat-2010:7. Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF). Oslo.
- Søyland, V., Forsell, L. og Kjuus, J. (2002). Reindrifft. Nye virkemidler, økt verdiskapning. NILF-rapport 2002-9. Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF). Oslo.
- Søyland, V. (2002). Reindrifft – omlegging av tilskudd til driftsenheter og tamreinlag.
- Vatn, A., V. Kvakkestad, P.K. Rørstad (2002). Policies for a Multifunctional Agriculture - the Trade-off between Transaction Costs and Precision, Report no. 23, Department of Economics and Social Sciences, Agricultural University of Norway.
- Økonomisk utvalg (1996). Totalregnskap for reindriffts-næringen. Regnskap 1995 Budsjett 1996. Reindrifftsforvaltningen, Alta.
- Økonomisk utvalg (1997). Totalregnskap for reindriffts-næringen. Regnskap 1996 Budsjett 1997. Reindrifftsforvaltningen, Alta.

Økonomisk utvalg (1998). Totalregnskap for reindriftsnæringen. Regnskap 1997
Budsjett 1998. Reindriftsforvaltningen, Alta.

Økonomisk utvalg (1999). Totalregnskap for reindriftsnæringen. Regnskap 1998
Budsjett 1999. Reindriftsforvaltningen, Alta.

Økonomisk utvalg (2000). Totalregnskap for reindriftsnæringen. Regnskap 1999
Budsjett 2000. Reindriftsforvaltningen, Alta.

Økonomisk utvalg (2001). Totalregnskap for reindriftsnæringen. Regnskap 2000
Budsjett 2001. Reindriftsforvaltningen, Alta.

Økonomisk utvalg (2002). Totalregnskap for reindriftsnæringen. Regnskap 2001
Budsjett 2002. Reindriftsforvaltningen, Alta.

Økonomisk utvalg (2003). Totalregnskap for reindriftsnæringen. Regnskap 2002
Budsjett 2003. Reindriftsforvaltningen, Alta.

Økonomisk utvalg (2004). Totalregnskap for reindriftsnæringen. Regnskap 2003
Budsjett 2004. Reindriftsforvaltningen, Alta.

Økonomisk utvalg (2005). Totalregnskap for reindriftsnæringen. Regnskap 2004
Budsjett 2005. Reindriftsforvaltningen, Alta.

Økonomisk utvalg (2006). Totalregnskap for reindriftsnæringen. Regnskap 2005
Budsjett 2006. Reindriftsforvaltningen, Alta.

Økonomisk utvalg (2007). Totalregnskap for reindriftsnæringen. Regnskap 2006
Budsjett 2007. Reindriftsforvaltningen, Alta.

Økonomisk utvalg (2008). Totalregnskap for reindriftsnæringen. Regnskap 2007
Budsjett 2008. Reindriftsforvaltningen, Alta.

Økonomisk utvalg (2009). Totalregnskap for reindriftsnæringen. Regnskap 2008
Budsjett 2009. Reindriftsforvaltningen, Alta.

Økonomisk utvalg (2010). Totalregnskap for reindriftsnæringen. Regnskap 2009
Budsjett 2010. Reindriftsforvaltningen, Alta.

Økonomisk utvalg (2011). Totalregnskap for reindriftsnæringen. Regnskap 2010
Budsjett 2011. Reindriftsforvaltningen, Alta.

Økonomisk utvalg (2012). Totalregnskap for reindriftsnæringen. Regnskap 2011
Budsjett 2012. Reindriftsforvaltningen, Alta.

Tidligere utgitt i denne serien – 2011

- 2011–1 Økonomien i jordbruket i Nord-Norge. Driftsgranskningene i jord- og skogbruk 2009 – Aktuelle artikler og tabellsamling 2005–2009. Øyvind Hansen, Ole Kristian Stornes, 81 s.
- 2011–2 Beregning av det norske kjøttforbruket. Mads Svennerud, Gro Steine, 18 s.
- 2011–3 Økonomien i jordbruket på Vestlandet. Trendar og økonomisk utvikling 2000–2009. Torbjørn Haukås, Anastasia Olsen, 86 s.
- 2011–4 Økonomien i landbruket i Trøndelag. Utviklingstrekk 2000–2009. Tabellsamling 2005–2009. Kjell Staven, Otto Sjelmo, Knut Krokann, Helge Bonesmo, Svein Olav Holien, Siv Karin Paulsen Rye, Liv Grethe Berge Frislid, Inger Sofie Murvold Knutsen, 16 s.
- 2011–5 Melding om årsveksten 2010. Normalårsavlinger og registrerte avlinger. Ola Wågbo, Oddmund Hjukse, 16 s.
- 2011–6 Gårdsbasert entreprenørskap : en kvalitativ studie av muligheter, motiver og ressurser for entreprenørskap i landbruket. Asbjørn Veidal, 55 s.
- 2011–7 Økonomien i jordbruket i Agder-fylka og Rogaland 2009. Trendar og økonomisk utvikling 2000–2009. Tabellsamling 2005–2009. Lars Ragnar Solberg, Heidi Knutsen, Anastasia Olsen, 87 s.
- 2011–8 Regulering for organisering - markedsregulering i kjøttsektoren. Gro Steine, Arne Vasaasen, Anders Nordlund og Ivar Pettersen, 68 s.
- 2011–9 Økonomien i jordbruket på Østlandet. Utviklingstrekk 2005–2009. Tabellsamling 2005–2009. Terje Haug, 97 s.
- 2011–10 Konsekvenser i Rogaland av mulige endringer av gjødselvereforskrift. Heidi Knutsen, Aart van Zanten Magnussen, 57 s.
- 2011–11 Klimatiltak i landbruket – En gjennomgang av tiltak i Klimakur 2020. Ellen Henrikke Aalerud, Valborg Kvakkestad, 41 s.
- 2011–12 Vurdering av økonomi på utbyggingsbruk i mjølkeproduksjon i Møre og Romsdal og Sogn og Fjordane 2008. Lars Ragnar Solberg, Liv Grete Frislid, 48 s.
- 2011–13 Tid for satsing på landbruk i Afrika. Ellen Henrikke Aalerud, Anna Birgitte Milford, 29 s.
- 2011–14 «Føre var» i laksenæringen: Tid for kollektiv håndtering av underdekning av fiskeolje. Gro Steine, Ragnar Tveterås, Ivar Pettersen, 31 s.
- 2011–15 Rensekostnader ved innføring av miljøvennlige spredningsmetoder for husdyrgjødsel. Julie Nævik Hval, Knut Krokann, 30 s.
- 2011–16 Inntekt, sparing og investering i jordbruket. Agnar Hegrenes, 30 s.
- 2011–18 Verdiskaping i jordbruket i Aust- og Vest-Agder. Heidi Knutsen og Torbjørn Haukås, 37 s.

Tidligere utgitt i denne serien – 2012

- 2012–1 Environmental and climate analysis for the Norwegian agriculture and food sector and assessment of actions. John Hille, Christian Solli, Karen Refsgaard, Knut Krokann, Helge Berglann, 153 s.
- 2012–2 Støtte til økologisk landbruk. Oddmund Hjukse, Ole Kristian Stornes, 42 s.
- 2012–3 Utbyggingsbruk i Hordaland. Torbjørn Haukås, 52 s.
- 2012–4 Innovasjon i landbruket. Trygve Kjølseth, Ivar Pettersen, 29 s.
- 2012–5 Hva skal det være: epler i løsvekt eller emballert? Butikkforsøk med norske, økologiske epler. Anna Birgitte Milford, 31 s.
- 2012–6 Handlingsrommet for konkurransedyktige verdikjeder for mat. Ellen Henrikke Aalerud, Julie Nåvik Hval, Ivar Pettersen, Johanne Kjuus, 99 s.
- 2012–7 Fleire dyr på sommerferie? Evaluering av beiteordningene. Agnar Hegrenes, Julie Nåvik Hval, Leif Jarle Asheim, Mads Svennerud, 102 s.
- 2012–8 Økonomien i jordbruket i Nord-Norge 2010. Øyvind Hansen, 73 s.
- 2012–9 Økonomien i landbruket i Trøndelag i 2010. Utviklingstrekk 2001–2010. Tabellsamling 2006–2010. Inger Sofie Murvold Knutsen, Svein Olav Holien, Knut Krokann, Siv Karin Paulsen Rye, Kristin Stokke Folstad, 87 s.
- 2012–10 Økonomien i jordbruket på Østlandet. Utviklingstrekk 2006–2010. Tabellsamling 2006–2010. Terje Haug, 87 s.
- 2012–11 Betalingsvillighet for landbrukets produksjon av kollektive goder. En litteraturgjennomgang. Arild Spissøy, Anna Birgitte Milford, Sjur Spildo Prestegard, 36 s.
- 2012–12 Melding om årsveksten 2011. Normalårsavlinger og registrerte avlinger. Ola Wågbo, Oddmund Hjukse, 18 s.
- 2012–13 Økonomien i jordbruket på Vestlandet. Trendar og økonomisk utvikling 2001-2010. Heidi Knutsen, Torbjørn Haukås, Anastasia Olsen, 72 s.
- 2012–14 Økonomien i jordbruket i Agder-fylka og Rogaland. Trendar og økonomisk utvikling 2001-2010. Tabellsamling 2006-2010. Heidi Knutsen, Torbjørn Haukås, Anastasia Olsen, 78 s.
- 2012–15 Økologisk frukt og bær i Norge. Hvor mye produseres og hvordan omsettes det? Anna Birgitte Milford, 33 s.
- 2012–16 Utbyggingsbruk i Hordaland – del 2. Torbjørn Haukås, 40 s.
- 2012–17 Grensehandel – utvikling, årsaker og virkning. Anna Birgitte Milford, Arild Spissøy, Ivar Pettersen, 57 s.
- 2012–18 Utbyggingsbruk i Østfold og Akershus. Gry-Heidi Ruud-Wethal, Lars Johan Rustad, Ingrid Fjellstad Luke, 41 s.
- 2012–19 Verdiskaping i jordbruk, skogbruk og tilleggsnæringar i Rogaland. Heidi Knutsen, Torbjørn Haukås, 62 s.
- 2012–20 Verdiskaping i Møre og Romsdal. Siv Karin Paulsen Rye, 61 s.

ADRESSE HOVEDKONTOR

Postadresse:	Kontoradresse:	Telefon: 22 36 72 00
Postboks 8024 Dep	Storgata 2-4-6	Telefaks: 22 36 72 99
0030 OSLO		E-post: postmottak@nilf.no
		Internett: www.nilf.no

ADRESSE DISTRIKTSKONTORER

Bergen	Postadresse:	Postboks 7317, 5020 BERGEN
	Telefon:	55 57 24 97
	Telefaks:	55 57 24 96
	E-post:	postmottak@nilf-ho.no
Trondheim	Postadresse:	Postboks 4718 – Sluppen, 7468 TRONDHEIM
	Telefon:	73 19 94 10
	Telefaks:	73 19 94 11
	E-post:	postmottak@nilf.fmst.no
Bodø	Postadresse:	Statens hus, Moloveien 10, 8002 BODØ
	Telefon:	75 53 15 40
	Telefaks:	75 53 15 49
	E-post:	postmottak@nilf-nn.no

ISBN 978-82-7077-842-3
ISSN 0805-9691

